

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**2000 YILI SONRASINDA ABD DIŞ POLİTİKASI KAPSAMINDA
AZERBAIJAN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Vugar İSMAYİLOV**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV**

Ankara-2014

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**2000 YILI SONRASINDA ABD DIŞ POLİTİKASI KAPSAMINDA
AZERBAIJAN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Vugar İSMAYİLOV**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV**

Ankara-2014

Bilimsel Etik Bildirim Sayfası

Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

19/06/2014

İmza

Vugar İSMAYILOV

ONAY

Vugar İSMAYİLOV tarafından hazırlanan “2000 Yılı Sonrasında ABD Dış Politikası Kapsamında Azerbaycan” başlıklı bu çalışma, 19 Haziran 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisadi ve İdari Bilimler Ana Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Osman ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV

Yrd. Doç. Dr. Nurettin ALTUNDEĞER

ÖNSÖZ

Tez hazırlama sürecinde çok değerli mesai arkadaşlarımın ve sevgili dostlarımın desteğini gördüm.

Öncelikle çalışmanın belirli aşamalarında fikir alışverişinde bulunduğum ayrıca aralıksız sorduğum sorulara yanılmadan cevap vererek devamlı önerilerde bulunan Tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV'A, devamında önerileriyle katkı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Nurettin ALTUNDEĞER'E, Çankırı Karatekin Üniversitesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Samir MARDANOV'A ve sıkıntılı ana düştüğüm zamanlarda değerli vakitlerini, görüşlerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen Araştırma Görevlileri, Hocalarım Salih DOĞAN, Eyüp ERSOY'a,

Ve son olarak kaynakçada adı geçen tüm akademisyen, araştırmacı ve yazarlara en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

İSMAYILOV, Vugar. 2000 Yılı Sonrası ABD Dış Politikası Kapsamında Azerbaycan, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Çalışmamda genel olarak Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar ABD dış politikası anlatılmaya çalışılmış, devamında terörist saldırıları sonrasında ABD tutumu değerlendirilerek Kafkasya'ya yönelik stratejileri incelenerek belirtilmiştir. Özellikle Tezde 11 Eylül 2001 olayları sonrasında ABD-Azerbaycan ilişkileri üzerinde durulmuştur.

11 Eylül 2001 olayları sonrasında “Uluslararası terörizme karşı ortak mücadele”de Azerbaycan’ın ABD’ye tam destek vermesi sonucunda ABD, “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddenin yürürlüğünü durdurması ABD’nin Azerbaycan’a yönelik politikasında işbirliğinde gelişmeler dönemi olarak değerlendirilmiş ve ABD’nin Azerbaycan’daki ekonomik ve stratejik çıkarlarının önem kazanmasıyla birlikte ikili ilişkiler çerçevesinde gelişmelere takan verilmiş ve bugüne kadar devam ettiği vurgulanmıştır.

İki bölümden oluşan tezin ilk bölümünde ABD’nin genel olarak Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar olan Dış politika stratejileri incelenmiş. Tezin ikinci kısmında ise Kafkasya’nın genel olarak strateji konumu ve ABD için önemi devamında ise 11 Eylül 2001 sonrasında ABD-Azerbaycan arasında ilişkilerde işbirliği politik, ekonomik ve askeri ilişkilerine değinilerek incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Soğuk Savaş, Terörizm, Kafkasya, Strateji, Askeri İlişkiler

ABSTRACT

İSMAYILOV, Vugar. Azerbaijan as scope of U.S. Foreign Policy after the year of 2000, Master Thesis , Ankara, 2014.

In my study, generally I have tried to explain U.S. Foreign Policy from post-cold war until today, then U.S.'s attitude after the terrorist attacks has been evaluated and strategies for the Caucasus have been indicated by examining. In the thesis, especially U.S.-Azerbaijan relations after the events of 11 September 2001 have been focused on.

After the events of 11 September 2001 Azerbaijan gived full support to the U.S. about "İnternational common struggle against the terrorizm", consequently U.S. stopped the force of article which is "Freedom Support Act Appendix No 907". That has been evaluated era of development in cooperation which is U.S.'s Policy towards Azerbaijan.

In the first part of the thesis which consists of two parts U.S's foreign policy strategies have been examined from post-cold war until today. In the second part of the thesis overall strategic position in the Caucasus and it's importance for U.S., and then cooperation in political, economic and military areas between Azerbaijan and U.S after the events of 11 September 2001 have been investigated.

Keywords: Cold War, Terrorism, Caucasus, Strategy, Military Relations

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar VE ŞEKİLLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL HATLARIYLA ABD’NİN DIŞ POLİTİKASI

1.1. Teorik Yaklaşımda Dış Politika Analizi ve Genel Olarak Amerika Dış Politika Prensipleri.....	6
1.1.1. Genel olarak ABD Dış Politika Prensipleri	6
1.1.2. Amerikan Genel Dış Politika Karakteristiği	9
1.1.3. Bush Yönetimi Ve Dış Politika Ana Hatları (1989-1993).....	12
1.1.4. Clinton Yönetimi ve Dış Politikasının Ana Hatları (1992-2000)	14
1.2. 2000 Yıl Sonrasında Genel Olarak ABD Dış Politikası	19
1.2.1. George W.Bush Başkanlık Döneminin Başlaması ve Yeni Muhafazakârlar	19
1.2.2. 11 Eylül ABD’ye Düzenlenen Terörist Saldırıları ve Saldırıları Sonrasında ABD’nin Tutumu - Bush Doktrini	22
1.2.3. ABD’nin Değişen Dış Politikası Ve 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi.	34
1.2.4. 2006 Kongre Ara Seçimleri ve 2008 Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Partinin Yenilmesi	38
1.1.5. Barack Obama ve 2010 ABD Ulusal Güvenlik Strateji.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

ABD’NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI KAFKASYA POLİTİKASI VE 2000 YILI SONRASI AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

2.1. Kafkasya’nın Jeopolitik Özellikleri ve ABD Açısından Önemi	48
2.1.1. Güney Kafkasya’nın Jeopolitik Konumu	48
2.1.2. Güney Kafkasya’nın ABD Açısından Önemi	50
2.1.3 ABD’nin Güney Kafkasya Politikası	54
2.2. Abd’nın Azerbaycan Politikası Etkileyen Teorik Yaklaşımlar ve Aktörler	62
2.2.1. ABD’nin Azerbaycan’a Yönelik Politikası ve Realizm.....	62
2.2.2. İlişkileri Etkileyen ABD’deki Azerbaycan Diasporası ve Lobicilik... 67	
2.3. 11 Eylül Sonrasında Abd-Azerbaycan İkili İlişkilerinin Siyasi, Ekonomik ve Askeri Boyutu	80
2.3.1. Uluslararası Terörizme Karşı Mücadelede Azerbaycan ve “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” Maddenin Yürürlüğünün Durdurulması	80
2.3.2. 2000 Yıl Sonrasında Karşılıklı Resmi Ziyaretler İlişkilerde İşbirliği87	
2.3.3. ABD-Azerbaycan Askeri İlişkileri ve ABD’nin Irak Müdahalesinde Azerbaycan’ın Tutumu.....	92
2.3.4. Azerbaycan Ekonomisinde ABD’nin Yeri ve Çıkarları.....	96
SONUÇ.....	102
EKLER.....	106
KAYNAKÇA	109

KISALTMALAR

ASA	: Azerbaijan Society of American (Amerikan-Azerbaycan Derneği)
AAA	: Amerikan Ermeni Asamblesi
ABD	: Amerika Birleşmiş Devletleri
AEUK	: Amerika Ermeni Ulusal Komitesi
ANCA	: Armenian National Committee of America
AKD	: Azerbaycan Kültür Derneği
ACA	: Azerbaijan Cultural Association
AGIT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ARS	: Armenian Relief Society (Ermeni Yardım Cemiyeti)
AGBU	: Armenian General Benevolent Union (Ermeni Genel yardımseverler Birliği)
AAFS	: American-Azerbaijan Friendship Society (Amerika-Azerbaycan Dostluk Derneği)
ACSNC	: Azerbaijan Cultural Society of Northern California (Kuzey California-Azerbaycan Kültür Derneği)
BIO	: Barış İçin Ortaklık
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
BM	: Birleşik Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DAK	: Dünya Azerbaycanlılar Kongresi
ISAF	: International Security Assistance Force (Uluslar arası Güvenlik ve Destek Gücü)
KIS	: Kitle İmha Silahı
MHAÖ	: Merkezi Haber Alma Örgütü
NSS	: The National Security Strategy

NATO	: The North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NAAA	: National Association of Azerbaijan American (Amerikan Azerbaycanlıları Milli Derneği)
NDI	: National Democracy Institute (ABD Ulusal Demokrasi Enstitüsü)
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
US-AC	: US-Azerbaijan Council (ABD-Azerbaycan Konseyi)
USACC	: US-Azerbaijan Chamber of Commerce
UA	: Azerbaijan International (Uluslararası Azerbaycan)
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

TABLOLAR VE ŞEKİLLER

Tablolar

Tablo 1: ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri Güvenlik, Tehdit ve İttifak Söylemleri.	37
Tablo 2: ABD'nin Harcadığı Toplam Para	39
Tablo 3: Bush ve Obam Dönemi Karşılaştırma	45
Tablo 4: ABD'de Lobiciliğe En Çok Harcama Yapan Ülkeler.....	70
Tablo 5: Güney Kafkasya Ülkelerine Yapılan ABD Yardımları (milyon dolar)	86
Tablo 6: Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı.....	98

Şekiller

Şekil 1: ABD Haritası	9
Şekil 2: New York'ta 11 Eylül saldırıları.....	24
Şekil 3: Seçim Sonuçlarının Abd Haritasındaki Dağılımı	41
Şekil 4: Güney Kafkasya	50
Şekil 5: Orta Asya ve Kafkasya	52
Şekil 6: Dağlık Karabağ.....	65
Şekil 7: Bakı-Tbilisi-Ceyhan	66
Şekil 8: ABD'de Lobiciliğe harcama yapan ilk 10 Ülke	71

GİRİŞ

Azerbaycan'ın da bir parçası olduğu Kafkasya'nın sadece bölge devletlerinin ilgilendiği ve birbirleriyle güç mücadelesinin girdiği coğrafi konumunda, bölge dışı küresel güçlerin strateji ve politikalarında yer alan bir konuma gelmesi daha çok 20.yüzyılın başlarından ortaya çıkmış SSCB'nin dağılmasıyla daha da gelişmeye başlamıştır.

SSCB'nin dağılmasına yol açan gelişmeler mevcut iki kutuplu dünya sisteminin sonucunu getirmiş ve ortaya çıkan uluslararası sisteme ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" adı verilmiştir. Bu yeni düzende Kafkasya'da büyük bir jeopolitik boşluk meydana gelmiş, ayrıca Petrolün ifade ettiği anlam çok daha fazla önem kazanmış, özellikle büyük hedefleri olan devletlerin ve ekonomik çıkarları için hayati bir değer taşımıştır.

Soğuk Savaş sonrası tarihte ABD'nin etkin olduğu bir uluslararası düzen görölmekte olmuş, özellikle ABD ve onun öncüllüğündeki uluslar arası mekanizmalar, dünyayı yeniden şekillendirme çabasına girmişlerdir. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olarak kalan ABD etkinliğini daha da artırmak için politikalarında değişiklik oluşturmuştur.

SSCB dağılmasıyla etki alanlarını terk etmiş, soğuk savaş olarak lanse edilen dönem sona ermiştir. Bu tarihten sonra ABD'nin etkin olduğu bir uluslararası düzen görölmekte, özellikle tek güç olan ABD ve onun öncüllüğündeki uluslararası mekanizmalar, dünyayı yeniden şekillendirme çabasına girmiştir. Bu yüzden ABD, etkinliğini ve gücünü artırmak istemiştir. Bunun için Soğuk Savaş galip devletler sıfatıyla kaybeden aktörün etki ve yetki alanına girerek, politikasını bu yönde oluşturmuştur.

2000 yılı sonrasında Azerbaycan-ABD ilişkilerini ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında genel olarak dış politikasını özellikle, Kafkasya olan dış politikası stratejilerini inceleyen bu tez çalışması, kitap, dergi, makale, tez, röportaj, belgesel, gazete haberi, haber videosu ve haritalar gibi kaynaklar derlenerek ve bu düşünceler harmanlanarak hazırlanmıştır.

90'la birlikte hegemonyasını kabul ettiren ve Yeni Dünya Düzeni söylemi ile ortaya çıkan ABD, özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de meydana gelen terörist saldırılardan sonra hegemonyasını artırıcı, daha yayılcı ve daha müdahaleci bir zemin yaratma şansı elde etmiştir. ABD 11 Eylül saldırıları ile kendini ve kendi yarattığı sistemi tehlikeye atan tehdit ve saldırılara karşı mücadelede bir çıkış noktası elde etmiştir. Bu uğurda ilk çıkış noktası da Afganistan ve Irak'a müdahalesi olmuştur.

Bu dönemde, mevcut konjktürel durumdan ötürü, özellikle küreselleşme ve terör gibi kavramlarda hızlı bir değişim olmuştur. Saldırlardan sonra bu değişim ve dönüşüm kendini daha hızlı bir şekilde göstermiştir. ABD'nin hegemon gücünü gösteren simgelere küresel ve ekonomik gücünü simgeleyen Dünya Ticaret Merkezinde ve askeri gücünü simgeleyen Pentagon'a yapılan saldırılarla birlikte dünya terörizmin tahribat unsurunun ne denli korkunç sonuçlar doğuracağına tanık olmuştur. Dünyanın tek süper gücü olan ABD'ye karşı yapılan bu saldırı, bazı değerlerin değişmeye başladığının bir göstergesi olmuştur.

11 Eylül saldırılarının niteliği ve yarattığı etki bakımından en büyük terörist saldırı kabul etmek, saldırılarda terörizmin, belli başlı unsurlarını görmek mümkündür. Saldırıları seçilen hedefler göz önüne alındığında siyasi, ekonomik ve psikolojik boyutları olan bir yıkım doğurmuştur.

ABD, 11 Eylül saldırıları sonrası terörizmin ve kitle imha silahlarının oluşturacağı tehdit ve saldırılara karşı, meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia ederek Afganistan ve Irak müdahalelerini gerçekleştirirken, Soğuk Savaş dönemine ait diplomasi anlayışı etkinliğini yitirerek, yeni bir diplomasi anlayışı ortaya

çıkmiştir. 11 Eylül olaylarına kadar süreçte SSCB caydırıcılığının olmamasından yararlanarak “Yeni Dünya Düzeni” söylemi ile ortaya çıkan ABD, bu yenedünyanın sınırlarını koyarken kendini, sistemin daimi gücü ilan etmiştir. 11 Eylül sonrası ABD yeni bir söylem tarzı yaratarak, soğuk savaş sonrası değişen diplomasi anlayışına yeni bir perspektiften bakarak, terörizmi düşman, onu besleyen ve yataklık edeni “öteki” ilan etmiştir. 11 Eylül’ün hemen sonrası bu niyet Başkan Bush tarafından da açık ortaya konmuştur. Bush 20 Eylül 2001’de Kongreye hitaben yaptığı konuşmada, “Her bölgedeki her ulus şimdi bir karar vermek zorundadır. Ya bizimle birliktesiniz ya da teröristlerle. Bugünden itibaren terörizmi barındırmayan ya da desteklemeye devam edecek herhangi bir ulus ABD tarafından bir düşman rejimi sayılacaktır.” Bu açıklama ile ABD, teröristler ile teröristlere yardım ve yataklık eden arasında bir ayırım yapmayacağını, böyle bir durumda onu ve ya onları düşman sayacağını en yetkili ağızdan dile getirmiştir. George W.Bush başkanlığı döneminde terörizm adı altında uygulanan silahlı saldırılar dünya devletleri karşısında ABD prestijini olumsuz yönde etkilemiş ayrıca olumsuzlar sonucunda Cumhuriyetçi Partinin büyük bir karmaşa ve dağınıklık içinde bulunmuşlardır. Böyle bir durumda, 2008 başkanlık seçimlerinde Demokrat aday Barack Obama, Bush yönetiminin 8 yılda yarattığı güven bunalımının karşısında yumuşak güç söyleminin Başkan seçilmesine yardımcı olmuş, Amerika’nın sosyal ve siyasi tarihinde bir dönüm noktası gibi değerlendirilmiştir. Obama’nın başkan seçilmesiyle tehdit kavramının bağlamı tamamıyla ulus ötersileştirilmiş ve ittifak ilişkileri ana amaç haline gelmiştir. Müttefikler ile ilişkilerin karakteri “Çok Taraflılık” kuramına uygun düşünülmüş ve uluslar arası meşrutiyetin ancak böyle sağlanacağı kabul edilmişti ve “Tek Taraflılıktan Çok Taraflılığa Geçiş Dönemi” olarak vurgulamıştır.

Net olarak bu çalışmada tümdengelimsel yöntem doğrultusunda hareket edilmiştir. SSCB’nin çöküşünün ardından ABD’nin Güney Kafkasya yönelik politikaları değerlendirilerek, somut bir tahlil için “Azerbaycan-ABD ilişkileri” örneği ele alınacaktır. Çalışma bir dizi varsayım üzerine inşa edilmiştir. ABD’nin Soğuk Savaş sonrasında teorik kapsamda genel olarak dış politikası ve 11 Eylül 2001 olayları sonrasında dış politikasındaki değişiklikler ve tutumu anlatılmaya çalışılıp. Her şeyden önce ise 11 Eylül 2001 yılı sonrasında Azerbaycan-ABD ilişkilerinde

siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri temel belirleyici faktörler olmuştur. Buna karşılık, ABD'nin Kafkaslara ve bu arada Azerbaycan'a yönelik tutumu, bölgeyi yaşamsal çıkar alanı ilan ettiği 1997'den başlayarak, 11 Eylül'ün ardından daha da ireli giderek, ikili ilişkilerin önündeki engeller ortadan kalkma eğilimine girmiştir.

Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan-ABD ilişkilerinin politika, ekonomi ve askeri alanlardaki gelişmenin incelenerek ilişkilerdeki olumlu-olumsuz gelişmelerin belirlenmesi ve 11 Eylül sonrası başlayan yeni süreçte ABD-Azerbaycan ilişkilerinin değerlendirilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmuş özellikle ikili ilişkileri etkileyen ABD'de olan Azerbaycan lobi ve diaspora faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Araştırma 2000 yılından günümüze kadar bir zaman dilimini kapsamaktadır. Belirtilen kapsam ve sınırlıklar çerçevesinde konu ve kavramlarla ilgili Azerbaycan, Türkçe, İngilizce ve Rusça kitap, makale, dergi, internet sayıtları, gazeteler ve daha önce yazılmış tezlerden yararlanılmıştır. Çalışma giriş ve sonuç bölümlerinin dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Bu çerçevede, bu çalışmanın birinci bölümünün birinci kısmında öncelikle Amerikan dış politika prensipleri, ayrıca dış politika karar alma süreçlerinde lobi etkileri incelenmesi amaçlanmış ve soğuk savaş sonrasında 2000 yılına kadar ulusal güvenlik stratejileri kapsamında genel olarak George W. Bush ve Clinton döneminin dış politikasının ana hatları üzerinde durulmuştur. Devamında birinci bölümün ikinci kısmında 11 Eylül 2001 terörist saldırıları ve saldırılar sonrasında değişen ABD dış politikası incelenmeye çalışılıp ve Obama başkanlık döneminin başlaması ve dış politika prensipleri anlatılarak tamamlanmıştır.

İkinci bölümde, Kafkasya'nın genel stratejik konumu, Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar ABD'nin Kafkasya'ya yönelik politikası kronolojik ardıcılıkla incelenerek ABD açısından önemi anlatılmaya çalışılıp, devamında teorik bakış açısında ABD-Azerbaycan ilişkilerini etkileyen aktörler bazında değerlendirilerek diaspora ve lobi faaliyetleri incelenmiştir. İkinci bölümün son

kısımında ise, 2001 11 Eylül olaylarından sonra ABD-Azerbaycan ilişkileri politik, ekonomik ve askeri bakış açısından değerlendirilerek uluslararası terörizme karşı savaş sürecinde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasındaki değişiklikler ve bu süreçte Azerbaycan'ın tutumu saptanarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu dönemde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik çıkarları göz önünde bulundurularak 907 Sayılı Ek maddenin durdurulması ve ilişkilerin mevcut durumu incelenmiştir.

Çalışmamın sonucunda katkıda bulunmuş olursam, ABD dış politikasında Azerbaycan'la ilişkiler, Kafkasya'nın değişen dünya düzeni içerisindeki konumu çerçevesinde ele alınmalıdır. Çünkü, ABD dış politikasında Azerbaycanın yeri, Azerbaycanın Rusya Federasyonu'yla olan ilişkilerinden, Azerbaycan'la İran arasında süregelen gerginlikten, Çin Halk Cumhuriyetinin yükselmekte olan gücünün bölgeye yapacağı muhtemel etkisinden ve 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin Kafkasya'ya yaklaşımındaki değişimden bağımsız olarak değerlendirilemez. Ayrıca ABD'de olan Azerbaycan diaspora ve lobi faaliyetlerini değerlendirdiğimizde sayıları fazla gözüksede nitelik olarak yeterli derinliğe sahip olmayan ve fikirsel olarak bölünmüş bulunan Azerbaycan toplumunun Ermeni meseleleri gibi konularda birlik içinde ve etkin hareket etmesi sağlanmalıdır. ABD'de Ermeni diasporasının Azerbaycanlılara karşı mücadele verdiği ortadadır. Bu sebeple Azerbaycan Azerbaycanın yanı sıra Tüm Azerbaycan diasporasının etkin olması, gerekli resmi ve toplumsal hassasiyetin oluşmasının sağlanması ve Ermeni Diasporası ile doğrudan iletişime geçilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar güvenlik politikası kapsamında dış politikası ayrıca Azerbaycan-ABD ilişkilerinin dış politika kavramı çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmesi, ilişkileri belirleyen faktörlerin saptanarak ikili ilişkilere engel teşkil eden konuların değerlendirilmesi, Amerikan çıkarlarının Azerbaycan için avantaj ve dezavantajlarının tespit edilmesi, özellikle ABD-Azerbaycan ilişkilerini etkileyen lobi ve diaspora faaliyetleri çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GENEL HATLARIYLA ABD'İN DİŞ POLİTİKASI

1.1. Teorik Yaklaşımda Dış Politika Analizi ve Genel Olarak Amerika Dış Politika Prensipleri

1.1.1. Genel olarak ABD Dış Politika Prensipleri

Devletler uluslar arası sistemdeki güç dağılımına bağlı kalarak, ilk önce kendi dış politikalarını belirlemek zorundadırlar.* Çünkü devletlerin dış politika davranış ve seçenekleri, uluslara arası güç dağılımından ziyade etkilenmektedir. Genel olarak dış politika yöntemlerinde üç temel araç metot bulunmaktadır. İlk olarak yalnızlık politikası benimseyen devletler, bu tip devletler dünya siyasetine oldukça dâhil olmamaya gayret ederler, o yüzden diğer devletlerle en alt düzeyde ilişkiler kurarlar. İkinci olarak bloklardan bağımsız politika izlemeyi ve büyük devletlerin etkisinde olan hiçbir siyasi veya askeri ittifaklara dâhil olmayan bağlantısız devletler ve son olarak daima askeri ittifaklar ve diplomatik koalisyonlar kurmaya hazır olan devletler şeklinde gruplaştırabiliriz.

Devletler, kendi ulusal çıkarları ve rolleri** ile orta ve uzun vadeli dış politika hedeflerini tespit edip bu ulusal çıkarlara bağlı kalarak dış politika yöntemlerini belirledikten sonra, bu yönetime uygun olarak dış politikaya yönelik kendi rollerini tanımlarlar.

* Dış politika yönelimi, bir devletin dış çevreye karşı sergilediği genel tutumunu ve taahhütlerini içermektedir.

** Ulusal rollere ilişkin olarak şu örnekler verilebilir: Bölgesel lider, bölgesel koruyucu, özgürlük destekleyicisi, sömürge karşıtlığı, inanç savunucusu, köprü gibi.

Genel olarak beş tür, “*İkna etmek, Ödüllendirme, Cezalandırma, Şiddet İçermeyen Cezalandırma, Güç Kullanımı*” gibi dış politika davranışı bulunmaktadır. Teorik gerekleri yerine getiren karar vericiler, bir gelişme, oluşum ve ya olay karşısında kalınca, kendi devletlerinin dış politika eylemlerini belirlemeden önce, sorunu tanımlarlar ve karar vericiler devletin dış politika hedeflerini ve prensiplerini en önemliden en önemsizine doğru sıralayarak uygulamaya çalışırlar ve böylece en iyi dış politika seçeneğini belirlemiş olurlar.¹

Teorik açıdan karar vericiler, her ne kadar rasyonel davranmış olsalar da, yine de dış politika konusunda istedikleri neticeyi elde edememiş ola bilirler. Eğer istenilen sonuç ortaya çıkmıyorsa, belirlenen dış politika seçeneklerinde düzeltme ve ya değişikliğe gidilmek zorundadır². Bu kısa girizgâhtan sonra asıl konumuzu ilgilendiren Amerikan dış politikası üzerinde duralım.

ABD* dış politikası temelde Amerikan tarihinde derin izler bırakmış dört büyük devlet adamının** ayrı ayrılıkta ireli sürdürdüğü dört farklı düşünce ekolu*** (*Hamiltonyan, Jeffersonyan, Wilsonyan, Jacksonyan*) etrafında cereyan etmektedir.

¹ Keggly, Charles W. ve Eugene R. Witthopf, (1996). *American Foreign Policy, Pattern and Process*, Boston, Bedford / St. Martin's.

² Ertan, Efeğil, (2008). “Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, Bahar, s.105

* Kongre üyelerinden Thomas Jeferson'un 4 Temmuz 1776'da kaleme aldığı “Bağımsızlık Bildirisi” ile bağımsızlığını ilan eden ABD, Amerika kıtasının kuzeyinde bulunmaktadır. Yüzölçümü 9.629.091 km², nüfusu ise 290.342.554'dür (July 2003). 72 milletin bir araya gelmesiyle oluşan, etnik bakımdan tam bir mozaik görünümünde olan Amerikan toplumunda, birbirinden çok farklı dil, din, etnik yapı, ırktan gelen insanların birlikteliği hem bir zenginlik kaynağı, hem de bir problem olarak kabul edilmektedir. İdari bakımdan 50 eyalete ayrılan ABD'nin başkenti Washington DC'dir. Siyasi sisteminde yasama organı Senato (100 üyeli) ve Temsilciler Meclisi'nden (435 üyeli) oluşan ABD'de devlet, federal bir yapıya dayanmaktadır. Dünyanın ilk yazılı anayasası olan ABD Anayasası, 1787'de Philadelphia'da hazırlanmıştır. 200 yıldan beri uygulamada kalan anayasa çok büyük bir saygınlık taşımakta, demokrasinin simgesi olarak düşünülmektedir.

** Alexander Hamilton, Thomas Jeffersonyan, Woodrow Wilson ve Andrew Jackson

*** Hamiltonyan yaklaşımına göre – Amerikan yönetimi ile iş dünyası arasında çok yakın ilişki olmalıdır. Wilsonyan yaklaşımına göre – uluslar arası bir toplumun inşası büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bütün dünyada hukukun egemen kılınması ve küresel problemlerin devletlerarası işbirliği ile çözülmesi önerilmektedir. Jeffersonyan yaklaşımı ise - Amerikan dış politikasının ABD dışında demokrasiyi yayma gibi bir endişesinin olmamasını gerektiğini savunur ve bu ekole göre esas üzerinde duralım'ı gereken konu, ABD'nin iç güvenliğinin sağlanmasıdır. Jacksonyan ekol, iç güvenliğin yanı sıra, Amerikan halkının ekonomik bir dış politika olması gerektiği üzerinde durmaktadırlar .

ABD dış politika karar vericileri, zamanla ABD çıkarlarını ön planda tutarak dünyada meydana gelen ani ve tedrici değişimlere göre bu dört ekolde yer alan prensipleri takip etmişlerdir. Bu nedenle ABD, yarandığından bu güne kadar uluslar arası konjunktürdeki değişimlere kendisini başarılı bir şekilde adapte etmiştir.³

Amerika dış politikasının sabit olmadığı, daima değişen esnek ve her şarta uyumlu olduğu gözükmektedir. Bu yüzden ABD'nin belirgin ve sürekli bir dış politika anlayışı olmadığı için, somut ilkelerden de söz etmek mümkün olmamaktadır. ABD dış politikasını dünyadaki değişikliklere dört temel ekolu kullanarak adapte olmaktadır. Bu ekollerin sağlayacağı esneklik ortaya çıkan fırsatların değerlendirilmesi sonucu ABD'nin dış politikasını oluşturmuş ve dünyanın en güçlü devleti haline getirmiştir.⁴

Daha öncede vurguladığım gibi ABD dış politikasını önemli kılan ABD'nin ulusal çıkarlarıdır. Bu yüzden ulusal çıkar dış politika yapıcılarını yönlendiren temel etken olmuştur. Buna göre de ABD tarihinde birbirine zıtmış gibi gözükten dış politika yöntemlerine rastlanmaktadır. Kısacası ABD'nin yirminci yüzyıl boyunca uyguladığı ve konjunktüre göre çok çabuk değişebilen dış politikası sayesinde büyük başarılar elde etmiştir.

³ Walter Russel Mead and Special Providence, (2002). *Amerikan Foreign Policy and How It Changed the World*, New York, Routledge, s. xvii

⁴ Cenap Çakmak, (2011). "Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite", *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası teori ve praktik*, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, s. 119.

Şekil 1: ABD Haritasi

Kaynak: Zengin Bilgiler, (2014). “Amerika Haritasi Eyaletler Ve Şehirler” <http://www.bilgizenginleri.com/haritalar/13424-amerika-haritasi-eyaletler-ve-sehirler.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2014)

1.1.2. Amerikan Genel Dış Politika Karakteristiği

Amerikan Dış politikasına genel olarak bakıldığında daha öncede vurguladığım gibi dış politika prensiplerini takip ederek, değişen durumlara ve dönemlere kolaylıkla adepte olabilen bir karakteristiktan söz etmek mümkündür. Kuruluşundan günümüze kadar ABD'nin uyguladığı Dış Politikasının dönem-dönem izolasyonist bir karakteristiğe büründüğü iddiası bir bakıma gerçeği yansıtmamaktadır. İzolasyonizm ve ya yalnızlık politikası kendini diğer ülkelerin sorunlarından ve dünya politikasından uzak tutan, dışarıya karışmama şeklinde tanımlandığında ABD'nin tarihinde hiçbir zaman izolasyonist olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aksine Amerikan Dış Politikasının müdahileci ve pragmatist bir yanının vurgulamak gerekmektedir. Daha eskiye getmiş olursak bağımsızlıktan İkinci Dünya Savaşına kadar Amerikan ordusu sayısız müdahileler için

kullanılmıştır.⁵ Amerikan izolasyonist politikasına örnek olarak gösterilen 1823 yılında ilan edilen Monroe Doktrini pragmatik bir davranış yansıttığı düşünülmektedir. Ama buna bakmayarak Monroe Doktrini ile ABD izolasyonist bir politika izlediğini göstererek, Avrupanın etki alanına müdahilede bulunmayacağını bildirmiş buna karşılık ise Avrupanın Latin Amerika dâhil Amerika kıtasına herhangi bir müdahileyi dostça bir yaklaşım saymayacağını belirtmiştir.⁶ Böylece Avrupa etkisinden uzak olan ABD kendi iç refahını oluşturmuş ve kendi kontrolünde bir Latin Amerika yaratabilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD anti-sömürgeci bir söylemle Avrupalılara sömürgelerinden çekilmeleri yönünde baskı yaparak daha ileri gitmiştir. Bu baskının Soğuk Savaş dönemi uluslar arası ortamına uygun uygulanan bir pragmatist politika olduğu söylenebilir. Aynı şekilde Birinci Dünya Savaşı sonrasında ilan edilen ve serbest ticaret, deniz yollarının açık olması ve özgürlüklerin artırılması gibi konular içeren “Wilson İlkeleri”, ABD’nin küresel bir piyasa üzerinde büyük bir hâkimiyet kurmasına önemli katkılarda bulunmuştur.⁷

ABD kendi ulusal çıkarları, (nükleer, biyolojik veya kimyasal silah kullanımı tehditini azaltmak, KİS ve dağıtım sistemlerinin bölgesel çoğalmasını önlemek, hukuk ve barışçıl anlaşmazlıkları çözmek ve ya yönetmek için mekanizmaların uluslar arası kuralları kabul teşvik etmek, önemli bölgelerde, özellikle Basra Körfezindeki bölgesel bir hegemon ortaya çıkmasını engellemek, ABD müttefikleri ve dostlarını dış saldırılardan korumak, batı yarımküresinde demokrasi, refah ve istikrarı teşvik etmek, önemli coğrafi bölgelerde büyük çatışmaları sona erdirmek, ABD sınırlarında büyük kontrolsüz göçü önlemek, Terörizm, sınıraşan suç ve uyuşturucu kaçakçılığını basdırmak ve b.) söz konusu olduğunda gerektiğinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi söylemlerini rahatlıkla bir kenara bırakıp çıkar politikalarını uygulayabilmektedir.

⁵ Jerel A. Rossati ve James M. Scott, (2007). *The Politics of United States Foreign Policy*, Belmont, CA, Thomson Wadsworth, s. 15.

⁶ Alan P. Dobson ve Steve Marsh, (2000). *U.S. Foreign Policy since 1945*, Londra, Routledge, s.21 .

⁷ Marsh, a.g.e., s. 21.

Soğuk Savaş sonrasında bu durum kendisini sıklıkla göstermeye başlamış, zira ABD Sovyetler Birliği ve idolojisine uyguladığı çevreleme politikası nedeniyle demokratik olmayan bazı ülkelere hatta zaman-zaman kendi halkına zulmeden diktatörlere destekte bulunmuştur. Sovyet kominizmini kendisi için büyük tehdit olarak gören ABD diğer ülkeleri Sovyet tehdidine karşı korumanın dolaylı olarak ABD'yi koruyacağına inanmışlar ve ulusal güvenlik stratejilerini bu perensip esnasında uygulamış ve Amerikan ulusal güvenliği Sovyetlere karşı sağlanmış olmuştur.⁸ Sovyet Rejimine karşı kendini korumaya alan ABD açısından ülkeler dost ve düşman olarak sınıflandırılmış ve dost rejimlere verilen taahhütler yerine getirilmiş, onların iktidara gelmeleri için kontragerilla hareketler ve gizli operasyonlar gerçekleştirilmiş, ayrıca dış yardımlarıyla yerel haklıların ve elitlerin gönüllerine ve zihinlerine hitap etmeye çalışmıştır.⁹

Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan uluslararası ortamda tek super güç olma özelliğinin de etkisiyle ABD küresel anlamda liberal ekonomik uyumun sağlanması ve demokrasinin ve Pazar ekonomisinin yayılmasına yönelik politikalar izlemiştir. Fakat 11 Eylül olayları etkisiyle ABD dış politikasında değişik politikalar izlemeye başlamış caydırıcılık, çevreleme ve önleyici saldırı gibi kavramlar öne çıkmıştır. Küresel terör karşısında Amerikan ulusal güvenliğinin korunması gerektiğini vurgulamış ve bu bağlamda Güvenlik Konseyinin kararı olmadan terörizmin uluslararası güvenliğe tehdit oluşturduğunu vurgulamış, demokrasi ve insan hakları gibi değerleri, hukukun üstünlüğünü kolaylıkla hiçe sayarak Irak ve Afganistana müdahalelerde bulunmuştur. Bu olay Amerikan tek yanlığına verilebilecek birçok örnekten birisi olarakta gösterilebilir. Zira güç kullanmaya izin verme konusunda Güvenlik Konseyinin yetkili olduğunu belirten BM Şartına rağmen ABD yakın bir tehlike durumunda her zaman kendisinde müdahale etme hakkının olduğunu görmektedir. Bu manada, ABD tehditlere karşılık verme amacıyla her zaman tek yanlı olarak güç kullanabilir ve önleyici müdahalede bulunabilmektedir.¹⁰ Kosova

⁸ Buğra Sarı, (2012). "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı 2, s. 19.

⁹ Scott, *The Politics of United States Foreign Policy*, 27-29.

¹⁰Maxime Lefebvre, (2005). *Amerikan Dış Politikası*, çev. İsmail Yerguz, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 76.

Savaşı sırasında NATO'nun Güvenlik Konseyi onayı olmadan müdahale edebileceğini düşünmesi buna örnek olarak gösterebiliriz. Öte yandan, Irak'ın teröre verdiği dair hiçbir kanıt bulunamamış ve ülke işgal sırasında demokrasiden uzak bir iç savaş ortamına sürüklenmiştir. Bununla da ABD Ortadoğudaki askeri varlığını pekiştirmiş ve bir güç olarak kendisini dünyadaki mevcut petrol kaynaklarının güvenliğini sağlamakla bölge petrolü üzerindeki çıkarlarını gözetmiş, ayrıca küresel güç olarak konumunu sürdürebilmesi için dünya enerji kaynaklarının ve enerji sevk ve nakil hatlarının kendi kontroline altında tutma isteği,¹¹ dolayısıyla Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya bölgesi enerji rezervlerinin güvenli bir şekilde dünya pazarına ulaşmasını sağlamak, ABD'nin Dış Politika öncelikleri arasında olmuştur. Çalışmamın devamında geniş kapsamlı olarak Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar ABD dış politika stratejileri ele alınarak değerlendirilmiştir.

1.1.3. Bush Yönetimi Ve Dış Politika Ana Hatları (1989-1993)

ABD'nin Soğuk Savaş döneminden Soğuk Savaş sonrası belirsiz ve istikrarsız dönemine geçişi ve dolayısıyla yeni döneme adapte olma çabaları, George Herbert W. Bush* zamanına denk gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin resmen dağılması ve neticede iki kutuplu dünya sisteminin ABD'nin zaferi ile son bulması, Amerikan dış politika anlayışında yeni bir dönemin başlanmamasına neden olmuştur. Baba Bush 1988 başkanlık seçimlerini kazanarak 1989 Ocak ayında göreve başlamıştır. Bir dönem 1989-1993 yıllarında başkanlık yapan Baba Bush, uluslararası sistemde dönüşümün başladığı ve Soğuk Savaş sonrası döneme iz bırakacak önemli gelişmelerin yaşandığı** bir dönemde başkanlık yapsa da, Amerikan dış politikasında Baba Bush'la özdeşleşen zamanın olaylarını kapsayan bir doktrin bulunmamaktadır. Bu durum 1990 Mart'ta Baba Bush yönetiminin Kongreye sunduğu ABD'nin "Ulusal

¹¹ Lawrence Sáez, (2007). U.S. Policy and Energy Security in South Asia, Economic Prospects and Strategic Implications, Asian Survey Vol. 47, No.4,657-678.

* George H.W.Bush'un oğlu ve 43.Amerikan Başkanı George W. Bush ile karışıklık yaşanmaması için George H.W.Bush için çalışma genelinde "Baba Bush" ifadesi kullanılacaktır.

** Bu gelişmelerin başında Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması gelmektedir. Ayrıca Berlin Duvarının yıkılması ve Almanya'nın birleşmesi ile Irak'ın Küveyti işgali ve Amerikan öncülüğünde gerçekleşen Birinci Körfez Savaşı da Baba Bush'un döneminde gerçekleşmiştir.

Güvenlik Stratejisi” belgesinde görülmektedir.¹² ABD’nin 1990’lı yıllardaki ulusal çıkar ve hedefleri dört ana başlık (*ABD’nin özgür ve bağımsız yaşamını sürdürmesi, Sağlıklı ve büyüyen bir Amerikan ekonomisinin sağlanması, Siyasal özgürlükler, insan hakları ve demokratik kurumları teşvik eden istikrarlı ve güvenli bir dünya, Dost ve müttefik ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesi*) altında Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde toplanmaktadır.

Baba Bush döneminin en iddialı retoriği olan “Yeni Dünya Düzeni” kavramının ortaya atılmasıyla olmuştur. 11 Eylül 1990 da Kongrenin birleşik oturumunda konuşma yapan Baba Bush “*terör tehditlerinden uzak, adaleti sağlama için daha güçlü, barış için daha güvenli*”, “Yeni Dünya Düzenine” vurgu yaparak “*Doğu-Batı ve Kuzey-Güney olarak dünyanın bütün uluslarının uyum ve refah içinde yaşayabileceklerini*” belirtmiştir. Konuşmasının devamında ABD’nin Yeni Dünya Düzenindeki rolüne de değinen Baba Bush “*Yaşanan son gelişmeler,* Amerikan liderliğinin ikamesi olmadığını kanıtlamıştır*”.

Bu bağlamda Baba Bush, kurguladığı “Yeni Dünya Düzenin” de her ne kadar uluslar arası işbirliğine vurgu yapsa da 1991 29 Ocak Kongrenin birleşik oturumu konuşmasında yenedünya düzeninde “*insanlığın evrensel hedefleri olan barış, güvenlik, özgürlük ve hukukun üstünlüğü gibi ortak amaçların gerçekleştirmek için farklı ülkelerin bir araya geldiğini*” ifade etmiş ve “*iki yüz yıldır özgürlük için çalışan ABD’nin insanlığa tehdit oluşturan bu süreçte mücadeleye Liderliği ettiğini*” vurgulamakla ABD’nin bu düzende ayrıcalıklı bir rolü olduğuna değinmiştir.¹³ Tek yanlılık¹⁴ Yeni Dünya Düzeni’nin temel söylemi olmuş ve ABD hegemonyasının gerçek anlamda küreselleştirmeyi ve korumayı amaçlayan bir içerik barındırmıştır.

¹² The White House, (1990). “National Security Strategy of the United States”, http://bushlibrary.tamu.edu/research/pdfs/national_security_strategy_90.pdf, (ErişimTarihi:30.03.201).

* Irak’ın Küveyti işgali ve Amerikan öncülüğünde gerçekleşen Birinci Körfez Savaşı.

¹³ George. H. W. Bush, (2006). “Address before a Joint Session of the Congress on the State of the Union January 29,1991”, John Robert Greene, Presidential Profiles: The George H. W. Bush Years, (New York: Facts On File, Inc./2006), 276-282

¹⁴ Muhittin Ataman, (2005). “United States of America”, iç. Kemal İnat, Wolfgang Gieler ve Claudio Kullman (Der.), Foreign Policy of States: A Handbook on World Affairs, İstanbul: TASAM Yayınları, s 539.

Bunlara bakmayarak Baba Bush Yönetimi oluşan yeni döneme ilişkin gösterim eksikliği yeni bir vizyon ortaya koyamaması için eleştirilmiştir.¹⁵ Net olarak “Yeni Dünya Düzenin’de” ne kastettiğinin açık olmadığı vurgulanmıştır.¹⁶ Sonuçta 1992 Kasımında bir dönemlik başkanlık dönemini başa vuran Baba Bush seçimlerde yenilerek görevini Clinton yönetimine vermeye mecbur olmuştur.

1.1.4. Clinton Yönetimi ve Dış Politikasının Ana Hatları (1992-2000)

ABD’nin Soğuk Savaş sonrası döneminde dış politikasına yeni bir vizyon getirme girişimleri 20 Ocak 1993’te göreve başlayan William Jefferson Bill Clinton ile beraber söz konusu olmuştur. İki kez başkanlık seçimlerini kazanan Bill Clinton önceki selefleri gibi iç ve dış politikada bir doktrin ortaya koymamıştır.* Kendinden önceki Demokrat Başkanların olduğu gibi liberalizm ekolünün izlerini taşıyan idealist çizgide bir dış politika tercih etmiştir.

Clinton görevine başlarken üç amaç öne sürmüştür. İlki Amerikan ordusunun ve güvenlik kapasitesinin modernleştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasıdır. İkinci amaç uluslararası İlişkilerde ekonominin payını artırmak ve son amaç dünya çapında demokrasiyi geliştirmektir.¹⁷ Bunun için, çok taraflılık, demokrasi savunuculuğu ve insan haklarının ön plana çıkarılmasıyla yumuşak güç unsurunun ABD Dış Politikasında esas etkin kılan nedenlerden olacaktır.¹⁸

Bu dönemde “demokrasilerin genişletilmesi” söylemi ABD dış politikasına hâkim olmuştur.¹⁹ Demokratik devletlerin, daha barışçıl politikalar izlediğini kabul

¹⁵ Trevor B. McCrisken, American Exceptionalism, <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Exceptionalism.html>, s.131 (Erişim Tarihi: 20.04.2014).

¹⁶ Joseph Nye, (1992). What New World Order? Foreign Affairs, Sayı 71, Şubat, s.83.

* Ama bazı uzmanlar Bill Clinton’un Bosna ve Kosova politikalarını Clinton Doktrini olarak göstermişler. Örneğin Michael T. Klar, Clinton’un “biz her şeyde ve her yerde olmalıyız hatta olmamalıyız. Ancak değerlerimiz ve çıkarlarımız tehlikedeyseniz ve bir fark yaratabileceksek, harekâta geçmeye hazırlıklı olmalıyız”.

¹⁷ Ambrose, S. E and Bringley, D. G, (1997). *Rise to Globalism*, 8. Baskı, U.S. Penguin Books, s. 282.

¹⁸ Gültekin Sümer, (2008). “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s. 138.

¹⁹ Foreign Policy Editörleri, (2000). “Clinton’un Dış Politikası”, Foreign Policy Türkiye Baskısı, s. 12.

eden Clinton Yönetimi, diğer devletlerinde, demokratik anlayışı benimsemesi halinde, uluslar arası barış ve güvenliğin sağlanmasının kolaylaşacağını düşünüyordu.

Göreve başladıkta ilk önce ABD'nin Ulusal Güvenliğinin ve ekonomik istikrarının korunması esas prensiplerinden olduğunu vurgulamış, o yüzden ilk önce ekonomik durumunu düzeltmeye yönelik girişimlerde bulunmuş. Liberalizme göre ekonomik kalkınma, askeri potansiyelden daha önemli bir güç kaynağıdır. Ekonomik bağımlılık savaşın maliyetini ve gerekçelerini azaltacaktır. Uluslar arası sistemde sermaye ve ticaret akışkanlığının sağlanması, yani ekonomik liberalleşme barışın teminatı için şart olduğunu söylemişlerdir.²⁰ Mehiz buna göre, Clinton hükümeti Liberalizm ekolüne dayanarak güvenliğin ülkeler arasında silahlanma rekabetiyle değil, silahsızlanmaya yönelik anlaşmalarla ve kurumlarla sağlanacağına inanmaktadır. Nitekim 1995-1996'dan itibaren Amerikan ekonomisinde senaye üretimin yerini bilgi ve teknoloji yoğun yeni ekonomiye bırakmasıyla kendini göstermiştir.²¹

Güvenlik açısından ise, Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, esas tehlike, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, etnik çatışmalar ve çevre sorunları olarak ortaya konuyordu. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'yı ve Sovyet nükleer füzelerini kendisi için tehdit olarak algılamamakta, ama İran, Irak, Suriye, Libya, Pakistan ve Afganistan gibi ülkeleri terörizme destek veren korsan devletler gibi tanımlayarak, kendi güvenliği ile uluslar arası barış ve güvenliği zora sokan tehditler olarak görüyordu. Bu yüzden zaman kaybı etmeden ekibiyle beraber dış politika vizyonu oluşturmaya başlamıştır.²²

²⁰ Hasan Kösebalaban, (2002). "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", *2023 Dergisi*, Sayı 2, Kasım, s. 36.

²¹ Ömer Kurtbağ, (2010). *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*, Ankara, USAK Yayınları, s. 244.

²² Ertan Efegil, (2008). "Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, Bahar, s.103

Bill Clinton yönetimine göre izolasyon politikası artık bir seçenek değildir. Görevinin başladıkta ilk konuşmasında ABD'nin yeni dönemde nasıl bir dış politika izleyeceği hakkında ipuçları vermiştir.²³

Clinton döneminin yeni dış politika vizyonu ilk olarak 21 Eylül 1993'te ortaya koyulmuştur.²⁴ Konuşmanı yapan Clinton'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake Soğuk Savaş sonrası önemli belirgin özellikleri vurgulamıştır. ABD'nin dünyanın en büyük askeri gücü, en büyük ekonomisi, en dinamik toplumu olduğuna dikkat çekmiş ve dünyanın her köşesinde ABD'nin liderliğinin arandığı ve bu güce saygı duyulduğunu iddia etmiştir.

Clinton ilk konuşmalarında ABD dünya liderliğine devam edeceğini, uluslar arası toplumun korunması durumunu da gerektiğinde askeri gücün kullanılabileceğini söylemiştir.

Clinton yönetimi, dış politikada siyasi ve diplomatik alanlarda küresel liderlik rolü oynayabileceğini ön görüyordu. Clinton'ın dış politikası sekiz yıllık zamanda önemli değişikliğe uğradı. Başlangıçta jeopolitik çıkarlardan ziyade, daha çok ekonomik boyuta odaklanan dış politika çizgisine sahiptir.

Clinton döneminde ABD, tek taraflı dış politika anlayışını benimsemiştir. Bunun doğal sonucu olarak 1992-2000 yılları arasında Clinton başkanlığında geçen dönemde uluslararası sorunların çözümü için sıklıkla diplomasiye değil askeri müdahalelere başvurulmuştur. Bölgesel çatışmalarda doğrudan Amerikan askeri müdahalesinin gündeme gelmesi yerine sorumluluğun bölgesel güçlere ve diğer bölgesel ve uluslararası organizasyonlara bırakılarak onların bu konudaki çabalarına

²³ Konuşmanın tamamı: Jim Manis, Jnaugural Addresses of the Presidents of the United States from George Washington to Bill Clinton (Pennsylvania State University, Electronic Classics Series, Pennsylvania, s.359-363

²⁴ Remarks of Anthony Lake, (1993). "From Containment to Enlargement" Johns Hopkins University School of Advanced International Studies Washington, D.C. September 21, 1993, <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html> (Erişim Tarihi: 01.03.2014)

destek verilmesi öngörülmüştür.²⁵ ABD'nin bölgesel sorunlara artık direk müdahale etmeyeceği, ancak sorunun çözülememesi durumunda direk müdahale söz konusu olacağı vurgulanmıştır.

Clinton yönetiminin ilk Ulusal Güvenlik Stratejisi Haziran 1994 yılında Kongreye sunulmuştur. Belgede Amerika'nın Ulusal Güvenlik hedefleri "*ABD'nin güvenliğini artırmak, refahını artırmak ve demokrasiyi geliştirmek*" şeklinde üç kısa başlık altında ortaya koyulmuştur.²⁶

1995 Şubatında Clinton'un Kongreye sunduğu Ulusal Güvenlik Strateji belgesi ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde temel hedefinin küresel lider "*ABD'nin dünyanın en rakipsiz gücü*" olduğunu ortaya koymakta, en önemlisi ise ABD'nin askeri gücünü kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar ve devletlerin istikrarına yönelik tehditlerle mücadelede diplomasiyi desteklemesi vurgulanmıştır. Belgede ABD'nin askeri güç kullanımı için "*dost ve müttefiklerinin yanı sıra ilgili uluslar arası örgütlerle işbirliğinin aranacağı, ancak en önemli ulusal çıkarları tehlike altındaysa, ABD'nin tek başına harekete geçebileceği*" vurgulanmaktadır.

1996 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde, ABD'nin hedefleri üç temel noktada toplanıyordu. Birincisi, savaşıma ve ülke dışına gönderilmeye her an hazır silahlı kuvvetle güvenliği sağlamak, ikincisi ABD'nin iktisadi canlanmasını hızlandırmak, üçüncüsü ise ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek idi.²⁷

Clinton'ın jeoekonomiye dayalı vizyonunda, doğal olarak iç ve dış politika arasında ayırım ortadan kalktı. Zira ABD ekonomisi güçlü ve istikrarlı olmadığı sürece dış politika zayıflamaya mahkûmdur. Bunu net olarak Clinton'ın 1998 Ekiminde Kongre'ye sunduğu belgede dış politikadaki tutumu açık olarak

²⁵ Teyyar Arı ve Ferhat Pirinççi, (2011). "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", Alternatif Politika, Cilt 3, Sayı 1, Mayıs, s. 5.

²⁶ Don M. Snider, (1995). The National Security Strategy, Edition 2, s.12-13.

²⁷ Çağrı Erhan, (2001). "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 56, Sayı 4, s. 84.

sergilenmiştir. Belgede “*stratejik yaklaşımımız gereği güven içinde olmak istiyorsak, yurtdışında liderlik yapmamız gerekmektedir, ancak içeride yeterince gülcü olmazsak dışarıya liderlik edemeyiz. Diğer devletlere ve devlet dışı aktörlere nüfuz etmek istiyorsak ulusal gücün uygun bütün araçlarını kullanmak için hazırlıklı ve istekli olmalıyız*” şeklinde vurgulanıyordu.

ABD’nin dış politikada hedefinin “*ittifaklar ve diğer resmi güvenlik yapıları aracılığıyla veya belirli bir amaç için Amerikan liderliğinde geçici olarak kurulan koalisyonlar aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini*” vurgulayan belge, bununla beraber daha önce de vurguladığım gibi “*ABD’nin her zaman için tek başına hareket etmeye hazır olması gerektiğini*” ifade etmektedir.²⁸

Net olarak, Clinton Yöntemi, demokrasi serbest Pazar, insan hakları, kitle imha silahlarının önlenmesi gibi kavramları, dış politika temel yaklaşımları olarak savunuyordu. Bu bağlamda, uzun vadeli dış politika hedeflerini hayata geçirmek amacıyla, Clinton yönetimi, temelde dört vadeli dış politika hedefleri belirlemiştir.

Birinci olarak, serbest pazar ekonomisini ve demokrasiyi benimseyen ülkelerin ortaya çıkması, demokratik anlayışı dünya geneline yayabilmek amacıyla, demokratik hareketleri desteklemek, ikincisi, uluslar arası terörizmi caydırmak, terör örgütlerine destek veren ülkeleri yalnızlığa mahkûm etmek, üçüncüsü, Amerikan ulusal güvenliğini ve uluslar arası barış ve güvenliği tehdit eden faktörleri ortadan kaldırmak ve dördüncü son olarak yenedünya ticaret ve finans sistemi oluşturmak, dünya ekonomisinin yeniden yapılanmasına ilişkin olarak, ABD Dünya Ticaret Örgütü’nün hayata geçirilmesi için yoğun çaba harcamak olmuştur.²⁹

Sonuç olarak, Clinton yönetimi, uzun vadeli dış politika hedeflerini hayata geçirme amacıyla, “çok taraflılık anlayışını” temel dış politika stratejisi olarak benimsedi. Tek taraflı askeri müdahale seçeneklerini kullanmaktan ziyade, daha çok diplomatik araçlara, ikili ve çok taraflı siyasi ilişkilere ve çok taraflı askeri-

²⁸ The White House, (1998). “A National Security Strategy for a new Century”, Washington, DC, s.2.

²⁹ Efeğil, “Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri”, s.105.

diplomatik girişimlere öncelik verdi. Ayrıca Clinton dönemi, Bush'un tek taraflı müdahale içeren yeni dış politika doktrininin altyapısını hazırlayan bir miras bırakmıştır.³⁰

1.2. 2000 Yılı Sonrasında Genel Olarak ABD Dış Politikası

1.2.1. George W. Bush Başkanlık Döneminin Başlaması ve Yeni Muhafazakârlar

ABD'de 7 Kasım 2000'de yapılan Başkanlık seçimleri sonucunda Cumhuriyetçi Parti adayı George W. Bush'un kazanmasıyla, ABD'de II. Bush veya oğul Bush dönemi başladı.³¹ George W. Bush, 2001 - 2008 yılları arasında Cumhuriyetçi Parti adayı olarak iki dönem seçilmiş ve iki dönem ABD Başkanlığı yapmıştır. 2000 yılı Başkanlık seçimlerinde, Cumhuriyetçi Parti'den ABD'nin 43'üncü Başkanı olarak seçilen George W. Bush 2004 yılında yapılan seçimleri de kazanarak 2001-2008 tarihleri arasında sekiz yıl süre ile iktidarda kalmıştır.³²

Başkan seçilen George W. Bush Clinton gibi herhangi bir dış politika tecrübesi bulunmamasına rağmen, ekibinde özellikle dış ve güvenlik politikası tecrübesine sahip olan isimlere yer vermiştir.

George W. Bush'un yönetici kadrosu babası döneminde görev yapmış olan Cumhuriyetçi Parti mensupları ile Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi Örgütünün üyelerinden oluşmuştur.* Bununla Clinton yönetiminin Bush yönetimiyle sona ermesi sonucunda Clinton yönetimine muhalif olan muhafazakâr – şahinler karar

³⁰ Ferhat Prinççi, (2011). "Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar Retorik ve Uygulama", Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik, (Ed. Cenap Çakmak), Ankara: Nobel Yayınları, s.79.

³¹ Kemal Çiftçi, (2009). Soğuk Savaş Sonrasında ABD: "Rıza'ya Dayalı Hegemonya'dan İmparatorluk Düzenine", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, s. 203–219

³² The White House, President George Bush, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/georgehwBush> (Erişim Tarihi : 03. 04.2014)

* Yeni Muhafazakarlar (Neo-Conservatives) olarak bilinen şahıslar şunlardır: Elliot Abrams, Richard L. Armitage, William J. Bennett, Jeffrey Bergner, John Bolton, Paula Dobrionsky, Francis Fukuyama, Robert Kagan, Zalmay Khalilzad, William Kristol, Richard Perle, Peter W. Rodman, Donald Rumsfeld, William Schneider Jr., Vin Weber, Paul Wolfowitz, James Woolsey, Robert B. Zoellick.

verici makama geldiler ve bununla da uzun zamanlardır en muhafazakâr ABD yöntemlerinde hüsrana uğramış şahinler nihayetinde Amerikan politikasına hüküm etmeye başlamıştılar.

Bush döneminde 2000’li yıllardan itibaren yeni muhafazakârlar (*neo-conservatives, neo-cons*), ABD’nin ulusal politikası üzerinde oldukça etkili olmaya başlamış, özellikle 11 Eylül ile konstrüktivizmin temelini attığı kimlik ve kültür çalışmalarının disipline hâkim olduğu görülmüştür. Kısacası konstrüktivizmin, (medeniyetler arası çatışma) uluslar arası ilişkiler teorileri disiplininde bir diğer paradigmasal dönüşümdür.

Yeni muhafazakâr düşünceyi paylaşılanlar beş ilke etrafında toplanmışlardır. Bu ilkeler: refah devleti fikrini benimsemek, serbest piyasanın kaynak dağılımına ve bireysel özgürlüklere katkıda bulunduğu inancı taşımak, din ve aile gibi değerlere saygı duymak, her şeyin her kes tarafından eşit paylaşılması gerektiği fikrine karşı çıkmak ve Amerikan değerlerine düşman olunan bir ortamda Amerikan demokrasisinin uzun süre yerinin olmadığı görüşüdür.³³

Yeni muhafazakârlar, kendi inandıkları demokrasi anlayışını tüm dünyada yayılmasının ısrarla istemiş, Soğuk Savaş sonrası ABD’ye yönelik en büyük tehdidin, demokrasi ve insan haklarını tehdit eden diktatörlüklerden geleceğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle ABD’nin, bu rejimleri gerekirse askeri müdahale ile devirmesi ve demokrasiyi tüm dünyaya yayması gerektiğini savunmuşlardır.³⁴

ABD’nin deniz aşırı çıkarlarının Orta Doğu odaklı olduğunu savunan yeni muhafazakarlar, devletler arası ilişkilerin temel belirleyicisinin askeri güç ve bunun kullanma iradesi olduğunu vurgulamışlardır.³⁵ Yahudi kökenli yeni muhafazakârlar İsrail’in uzun dönem güvenliğini sağlanmasını esas alarak, dış politikada askeri müdahaleyi önleyen düşünceleri ile dış politikayı kendi istekleri doğrultusunda

³³ Füsün Türkmen, (2005). “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, *Doğu Batı*, Cilt: 8, No: 32, s. 157–181.s 171

³⁴ Hakan Tunç, (2004). *Amerika’nın Irak Savaşı*, İstanbul, Harmoni Yayınları, s. 66.

³⁵ Türkmen, “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, s. 172.

şekillendirmeyi başarmışlardır.³⁶ En önemlisi ise Ortadoğu'nun Amerikan çıkarları için daha uyumlu olduğunu savunmuş,³⁷ Afganistan ve Irak'ın işgalinde oldukça önemli rol oynamışlardır.

George W. Bush, göreve gelişinin ilk günlerinde ABD'nin Clinton dönemindeki dış politika anlayışında esastan bir değişiklik sinyallerini verdi.* Oğul Bush yönetimi ABD'yi doğrudan ilgilendirmediğini düşündüğü sorunlar karşısındaki ilgisizliği ile "Pax-Amerika'nın" bittiğini dolaylı ilan etmişti. ABD'nin dış politikasında "realist" bir bakış açısının egemen olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan Bush'un politikası devrimci bir nitelik arz etmektedir.³⁸

George W. Bush dönemi'nin Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Dış İşler Bakanı olan Condoleezza Rice, ABD'nin Dış politikası yaklaşımı konusunda şunları vurgulamaktadır. İlk olarak Amerika'nın silahlı kuvvetlerinin caydırma gücünü garanti altına almak, bunun başarısız olması durumunda ulusal çıkarları savunmak için savaşa hazır olmak. İkincisi, Ekonomik olarak büyümeyi ve siyasi alanda dışa açılmayı "serbest ticaret" ve "istikrarlı bir uluslar arası para sistemi" kullanarak dünya ölçeğine yaymak, üçüncü olarak, Barışı demokrasinin ve refahın güçlendirilmesi çabaları konusunda ABD ile aynı görüşte olan dost ve müttefik ülkeler ile yakın ve samimi ilişkiler tesis etmek. Dördüncü olarak ABD'nin enerjisini Çin ve Rusya gibi uluslar arası ilişkilerde güçlü olabilecek büyük güçlerle ilişkiler konusunda yoğunlaştırmak ve nihayet sonuncu olarak "Haydut devletler" ve potansiyel terörizm ve kitle imha silahları gibi artan oranda kendini gösteren "düşman güçlerin oluşturduğu tehditlere karşı durmak"³⁹ şeklinde özetlemiştir.

³⁶ Kurtbağ, *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*, s. 373.

³⁷ Türel Yılmaz, (2006). "ABD'nin Yeni Muhafazakar Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye", *Yeni Muhafazakar Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*, (Ed. Çınar Özen ve Hakan Taşdemir), Ankara: Odak Yayınları, s. 175-176.

* Clinton Yönetimi, demokrasi, serbest Pazar, insan hakları, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi kavramları, dış politika temel yaklaşımları olarak savunuyordu.

³⁸ Melvin Leffler, (2004). "Bush'un Dış Politikası", *Foreign Policy, Türkiye Baskısı*, Ekim, s. 10-16.

³⁹ Condoleezza Rice, (2000). "Promoting the National Interest", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest>, 10 Mart 2014, s. 46-47. (Erişim Tarihi: 30.01.2014)

Gerek George W. Bush'un gerekse ekibinin dile getirdikleri eleştirilere rağmen, Bush'un seçildikten sonra 11 Eylül saldırılarına kadar Clinton döneminden çok farklı bir politika izlemediği belirtilmekte, büyük ölçüde Clinton politikalarını devam ettirmektedir.⁴⁰

Clinton'un Irak ve Balkanlardaki tutumu hemen-hemen aynı, hatta Clinton döneminin Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde Bush dış politikasının en önemli faktörlerinden biri olan “*tek taraflık*” vurgusu bile yapılmıştır. Dolayısıyla Bush'un 11 Eylül öncesindeki yaptığı dış politika uygulamaları, Clinton'dan çok farklı değildir.

11 Eylül saldırılar sonrasında ise Clinton'un demokratik barış ve uluslar arası söylemini yerle bir eden George W. Bush tüm dünyada terörle savaş söylemi, askeri güç kullanımı önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD hegemonyasının küreselleşmesi ve devam ettirebilmesi önünde engel olarak görülen büyük devletlerin yerini, 11 Eylül sonrası terörist şebekeler ve onlara destek olan haydut rejimler almıştır.⁴¹

1.2.2. 11 Eylül ABD'ye Düzenlenen Terörist Saldırıları ve Saldırıları Sonrasında ABD'nin Tutumu - Bush Doktrini

El Kaide tarafından gerçekleştirildiği konusunda önemli ölçüde fikir birliğine varılmış olsa da 11 Eylül Saldırılarının Ortadoğu politikalarına zemin hazırlamak isteyen ABD'nin kendisi tarafından gerçekleştirildiği ya da en azından saldırılara bilerek göz yumulduğu gibi komplo teorileri de zamanla destek bulmaya başlamıştır. CIA ve Amerikalı askeri yetkililerin saldırıya bilinçli olarak kayırsız kaldığı, hava korsanlarının Amerikan üslerinde eğitildiği ve ikiz Kulelerin uçaklar çarpmadan önce

⁴⁰ Andrew J. Bacevich, (2002). *American Empire, The Realities and Consequences of U. Diplomacy*, Publisher, Harvard University Press, s. 209.

⁴¹Gökhan Öçalan, (2014). “Soğuk Savaş Sonrası ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri”, <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/soguk-savas-sonrasi-abd-ulusal-guvenlik-stratejileri/> (Erişim Tarihi: 24.03.2014)

yerleştirilen bombalarla kontrolü patlamalar sonucu yıkıldığı gibi noktalarda hareket eden çok sayıda komplo teorileri ireli sürülmüştür.⁴²

Söz konusu saldırılara ilişkin ortaya atılan komplo teorileri dışarıya bırakıldığında, 11 Eylül saldırıları CIA tarafından ve diğer resmi kurumlar tarafından yayınlanan raporlara göre kısacası değerlendirildiğinde, ABD ilk kez kendi topraklarında bu denli büyük çapta bir saldırıya maruz kalmıştır.⁴³ ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terörist saldırılar, gerek ABD'yi gerek uluslar arası topluluğu çok derinden etkilemiştir. 11 Eylül dünya tarihinin çok önemli bir dönüm noktasıdır, 11 Eylül sıradan bir terörizm hareketi, sıradan bir dehşet olayının ötesindedir.⁴⁴ Amerikan Havayollarına ait Boeing 767 ve Boeing 757 tipi iki uçak kaçırılmış ve birbiri ardına Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kulelerine çarparak kulelerin çökmesine neden olmuştur. Ardından yine 767 tipi üçüncü bir uçak ABD Savunma Bakanlığı Merkezine ait Pentagon'a çarptırılmış ve bina kısmen çökmüştür. Son olarak 757 tipi dördüncü bir uçak ise, Pennsylvania'nın Pitsburg kenti yakınlarında düşürülmüştür.⁴⁵ İkiz kuleler, patlamalar sonucunda 78 ülkeden binlerce insanı kalıntılar altında bırakarak iki saat içinde çökmüştür. Aynı anda Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'da kurtarma çalışmaları sürerken ABD Dışişleri Bakanlığının önünde bomba yüklü iki araç daha patlamıştır.⁴⁶

⁴² Morgan, R. Ve Heshal, (2006). 11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması, çev. Günes Ayas ve Bora Alioğlu, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

⁴³ Altuğ Günel, (2011). "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-M15.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2014)

⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, (2002). *Küresel Bunalım*, İstanbul, Küre Yayınları, s. 2.

⁴⁵ Ülkü Halatçı Ulusoy, (2011). "11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi", *USAK Yayınları*, s.333-375.

⁴⁶ "ABD'de Gün Boyu Kâbus", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12.09.2001: s. 3.

Şekil 2: New York'ta 11 Eylül saldırıları

Kaynak: SAMANYOLLUHABER, (2012). “1634. kurbanın kimliği belli oldu” http://www.samanyoluhaber.com/dunya/1634-kurbanin-kimligi-belli-oldu_/863738/ (Erişim Tarihi: 23.01.2014)

Olay sonrasında Beyaz Saray, ABD Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Kongre binası, CIA binası başta olmak üzere, Washington'daki hükümet binaları tamamı boşaltılmıştır. Olaylarda Amerikan halkı tarihinin en büyük korkularından birini yaşamıştır.

11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide terör örgütü üyesi oldukları kabul edilen terörist gurupları 19 kişiden oluşmaktadır. Söz konusu uçakları kaçıran on beş kişi Suudi Arabistan, ikisi Birleşik Arap Emirlikleri, biri Lübnan ve bir diğeri de Mısır uyruklu eylemciler olmuştur.⁴⁷

⁴⁷ Ahmet Hamdi Topal, (2004). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Ankara, Beta Yayınevi, s.231.

ABD Başkanı George W.Bush, saldırı haberlerini alır almaz, Florida'dan Washington'a dönerek, Ulusal Güvenlik Konseyini toplamıştır. Bush'un "Bu terörist saldırının sorumlularını mutlaka bulacağız" açıklamasını yapmıştır.

ABD'nin New York'taki Dünya Ticaret Merkezine ve Washington'daki Savunma Bakanlığı binası Pentagona düzenlenmiş terörist saldırılar sonrasında çok sayıda* insan ölmüş ya da kaybolmuştur.⁴⁸ Bu rakam Amerikan iç Savaşından bu yana verilen en büyük kayıp sayılmaktadır.⁴⁹ ABD'de önemli bir can ve mal kaybı meydana gelmiştir. Günümüzün dünya şartlarına göre orta ölçekli bir devletin ABD gibi lider bir devlete karşı düzenli askeri birlikleri ile gerçekleştirdikleri silahlı saldırı tek ABD'ni yok bütün dünya devletleri arasında çok ciddi bir endişeye neden olmuştur. Tüm dünya bir anda terörizmin soğuk yüzü ile karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin iki simgesine yönelik gerçekleştirilen saldırılar, Amerikan iç ve dış politikasında yaşanacak hızlı bir değişkenin nedeni olmuş,⁵⁰ Amerikan yönetiminin dünyadaki olaylara bakışı değişmiş, bu değişim dış politika uygulamalarına yansımıştır. Terörist saldırılar ile "terörizm" belirgin "tehdit" olarak ABD ve dünya gündemine oturmuştur. Belki de bu yüzden yapılan yorumlar da yenedünya düzeninde değişiklikler olacağı yönündeydi.

Daha öncede vurguladığım gibi, 11 Eylül terör saldırıları sonucunda, dünyanın, hatta tarihin en büyük gücü, teknolojinin ve istihbaratın kalesi sayılan ABD evinde vurulmuştur.⁵¹ Bu olay sadece yer olarak değil, biçim ve boyut olarak da gerek ABD'de gerekse dünya kamuoyunda şaşkınlık uyandırmıştır. Demek olur ki, tarihte ilk kez bu kadar büyük saldırı bu kadar küçük bir grup tarafından gerçekleştiriliyordu. Clinton yönetiminin ilk günlerinden bu yana terörist saldırıların

* 2,603 kişi öldü, 24 kişi kayıp ilan edildi, öldükleri tahmin ediliyor.

⁴⁸ Zafer Akbaş, (2011). "ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi", History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı.

⁴⁹ Sean D. Murphy, (2002). "Terrorist Attacks on World Trade Center and Pentagon", *The American Journal of International Law*, Vol. 96, No. 1. Jan, s. 237.

⁵⁰ Muhittin Ataman ve Özkan Gökcan, (2012). "Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası", Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi, *Akademik İncelemeler Dergisi* (Journal of Academic Inquiries), Cilt 7, Sayı 2

⁵¹ Mahir Kaynak, (2003). *Sil Baştan Devletler Oyununda Çıkarları Korumak*, 2 Baskı, İstanbul, Tim aş Yayınları, s.11.

en büyük tehdit olarak görülmüş ancak bunun önlenmesi yolunda izlenen politikaların etkili olmadığı anlaşılmıştır.

11 Eylül'ü gerçekleştirenler her kimse, ABD'nin şahsında küreselleşmeyi temsil eden bir güce olan itirazı, terörist bir eylem ile dile getirmişlerdir. Çünkü saldırı ABD egemenliği başta olmak üzere, küreselleşme sürecinin yaratıcısı, sürdürücüsü ve yayıcısı durumunda olan kesim ve kurumlara, ABD elitlerine; ekonomik elite (İkiz Kuleler), askeri elite (Pentagona) ve siyasi elite (Beyaz Saray'a) yönelmiştir. O halde durum bunlarla tümüyle bağlantısız değildir. Yola çıkış tamamıyla bu hedefle sınırlı değilse bile, ortaya koyduğu sonuçlar bakımından böyle bir değerlendirmeyi haklı kılmaktadır.⁵²

Terör saldırısını gerçekleştirenler Washington ve New York'ta binlerce sivil öldürüp Dünya Ticaret merkezi'ni yerle bir etmekle kalmamışlar ayrıca Batının egemen mitini de yok etmişlerdir.⁵³ ABD sınırları içerisinde gerçekleştirilen saldırı neticesinde, Dünya Düzeni kurmayı amaçlayan süper devletlerin bazen kendi içlerindeki saldırıları bile engelleyebilecek bir güce olmadıklarını göstermiştir.⁵⁴

ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001 terör saldırısı sadece ABD için değil tüm ülkeler ve uluslar arası ilişkiler disiplini içinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu dönemden itibaren ABD'nin de vurula bilir olduğu gerçeği küreselleşmenin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagona yapılan ve uluslar arası terörizmin kullandığı silah ve metotlar açısından yeni bir kaliteyi içeren saldırılar sadece ABD'ye yönelik bir tehdidi değil, tam tersine genel olarak küreselleşme sürecinin içerdiği risk ve tehditlerin dünyanın ekonomik gelişmesine ve uluslar arası politikaya nasıl bir etkisi olduğunu ortaya koyması açısından da önemli bir hadisedir.⁵⁵

⁵² Ahmet Özer, (2005). *11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme*, Ankara, Elips Kitap, s.38 – 39.

⁵³ Gary North, (2002). “Şaşırta Yolcu Listeleri”, Reality Check, 12 Ekim 2001, 11 Eylül'ün Gizli Bağlantıları Kayıp Halka, Der. Halil Dalmaz, *Kim Yayınları*, Ankara, s. 1.

⁵⁴ Ertan Özensel, (1999). “Tarihin Sonuna Geciken Türkiye”, Tarihin Sonu Mu? Der, Mustafa Aydın, Ertan Özensel, 2 Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, s.162.

⁵⁵ Hüseyin Bağcı, (2004). “Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler”, *Türk Dış Politikası Dergisi*, İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın dağıtım, s.911.

Saldırıların ardından yoğun bir korunmasızlık ve güvensizlik hissi içine giren ABD, terörizme karşı savaş adı altında, daha saldırgan ve tek yanlı olan bir dış politika yönelimi sergilemeye başlamış,⁵⁶ Soğuk Savaş sonrasında kazanılan hak ve özgürlükler yavaş-yavaş yitirilmiş,⁵⁷ “demokrasi ve siyaset” kavramının yerini “istikrar ve güven” kavramları almıştır.⁵⁸ ABD bu olaylardan sonra yeni güvenlik politikalarını belirlerken istikrar ve güven kavramlarını kullanmak zorunda olduğunu bildirmiştir,⁵⁹ ve dünyanın çeşitli yerlerinde terörle mücadele stratejisinde yeni yöntemler ortaya çıkarmıştır. Birçok demokratik ülke, kendi terör, güvenlik ve gizlilik yasalarını acil biçimde yeniden değerlendirmişler.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, 11 Eylül olayları sonrasında Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD hegemonyasının küreselleşmesi ve devam ettirebilmesi önünde engel olarak görülen büyük devletlerin yerini, terörist şebekeler ve onlara destek olan haydut rejimler almıştır.

11 Eylül saldırısından en fazla etkilenenler ise Müslümanlar olmuştur. Özellikle terörle mücadelede desteğe başvuran ülkelerden, Rusya, Hindistan, İsrail ve Çin kendi Müslüman azınlıklarına uyguladıkları politikaları sürdürmek için bu olayı fırsat bilmişlerdir.

11 Eylül tarihi ABD liderliğindeki dünya hegemonyasını ifade için kullanılan yenedünya düzeninin başlangıç tarihi olarak tanımlanmış, 21.inci yüzyılın başlangıç tarihi olarak kabul edilmiştir.⁶⁰ En önemli deyim ise, ABD Dünya hegemonyasını

⁵⁶ Gökhan Öçalan, (2014). “Soğuk Savaş Sonrası ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri”, Şubat 20, 2014, <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/soguk-savas-sonrasi-abd-ulusal-guvenlik-stratejileri/> (Erişim Tarihi: 24.03.2014)

⁵⁷ Hasan Bülent Kahraman, (2002). “11Eylül: Post Modern Dönemin Bitişi”, Sahibini Arayan Barış, İstanbul, *Everest Yayınları*, s.2 – 3.

⁵⁸ Davutoğlu, 11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme, s.29.

⁵⁹ İhsan Bal ve Sedat Laçiner, (2004). “Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye’nin İç Güvenliğine Yansımaları”, s. 917.

⁶⁰ Haluk Şahin, (2001). “21nci Yüzyılın İlk Savaşı”, Radikal, 12 Eylül 2001, 11 Eylül Bir Saldırının Yankıları, Haz , Tamer Erdoğan, Bedirhan Toprak, Cem Aktaş, Fatma Canpolat, Ali Ece, İstanbul, *Yapı Kredi Yayınları*, s.29.

kurmak amacıyla karşısına çıkan güçleri etkisizleştirmek için harekete geçtiği zaman dilimi olarak kabul edilmiştir.⁶¹

Soğuk Savaş sonrası uluslar arası hegemonyasını dayandırdığı dış politika paradigmasını kaybeden, tekrar dünya hâkimi olması yolunda çözüm arayan ABD için, 11 Eylül terör saldırıları suiistimal derecesinde bir fırsat olmuştur. Bu olayı oldukça dramatik bir şekilde kullanan ABD “Yeni Dünya Düzeni” adı altında mevcut problemlerine çözüm bulmaya başlamıştır.⁶²

11 Eylül öncesine kadar Amerikanlar, kendilerinin kendi mekânında özgür ve güvende olduğunu düşünmüşlerdir, onlar Amerika’ya özgürlük ve güvenlik probleminin hiçbir zaman yansımayacağını zannetmişlerdir.*

11 Eylül olayları aslında Bush yönetimi için büyük fırsat yaratmıştır. Başkan Bush halkın içinde sürekli bir bunalım duygusu uyandırmayı amaçlayan, bir konuşma üslubu geliştirmiştir.⁶³ Terör saldırıları Bush’un kamuoyundaki algılanış biçimine yol açmış, başkan olarak “yeniden doğuşuna” zemin hazırlamış ve böylece acımasız bir Başkan imajı oluşmuştur.⁶⁴

Olaylar sonrasında Amerika’da uluslar arası anlaşmaları, uluslar arası örgütlerin ikinci plana atılarak, ulusal çıkarların ön plana çıkmasına neden olan güvensizlik sendromu doğmuştur.⁶⁵ Saldırıları sonrası, Amerika, halkta iki yönlü psiko-sosyal bir gelişmeye yol açan, toplumsal bir travma almıştır. Olaylar

⁶¹ İbrahim Karagül, (2005). “Hristiyan Siyonistler – Kutsal Savaş ve İslam Dünyası Yüzyıllık Kuşatma”, İstanbul, *Fide Yayınları*, s.137.

⁶² Taha Parla, (2002). “11 Eylül Yeni Bir Şey mi?”, *Sahibini Arayan Barış Dergisi*, Masis Kürkçügil, İstanbul, *Everest Yayınları*, s. 34.

*Amerikan stratejisinin en önemli isimlerinden olan Amiral Mahan 1904 yılında Roosevelt’e sunulduğu öneride Amerika için belirlediği ilkelerden biri olan ‘Savaşı Sürekli Amerika Kıtasının Uzağında Tutma’ ilkesi gerçekleştirilememiş ve Amerikan İç Savaşından beri ilk defa Amerikalılar bu kadar güvenlik endişesi taşımışlardır.

⁶³ Türkkaya Ataöv, (2004). *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, İstanbul, Alkım Yayınevi, s.116.

⁶⁴ Orhan Gökçe, (2004). “Terörizm Çağında Düşman İmajları – Düşman İmajlarının Savaş Müdahale ve Diğer Aksiyon ve Reaksiyon Açısından Önemi”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, (Ed. Orhan Gökçe, Uğur Demiray), Konya: Çizgi Kitapevi, s.95.

⁶⁵ Okan Arslan ve Selcuk Arı, (2004). *Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara, Platin yayınları, s.219 – 220.

sonucunda, korkmuş, ürkmüş, onurları zedelenmiş bir Amerikan halkı ilk defadır ki, birlik ve beraberlikle hükümetinin terörizme karşı savaşta kendisini desteklemeye hazır olduğunu bildirmiş⁶⁶ ve ilk defa olarak ABD milliyetçiliği bu oranda yükselmiştir.⁶⁷

Yönetimin bilinçli politikaları Amerikan milliyetçiliğinin güçlendirilmesinde etkili olmuş, Amerikan olmayana karşı, özellikle Ortadoğulu ve Müslüman kökenli kişilere yönelik şiddetli milliyetçilik formallaşmış, Arap ya da Müslümanlara karşı işlenen nefret suçları önceden tahmin edilebilir bir nitelikte taşımıştır.* Bu suçların işlenmesinde yönetimin açıklamaları ile medyanın tahrikleri de etkili olmuştur.⁶⁸

Zbigniew Brezezinski, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin temel stratejisinin ne olması gerektiğini şöyle açıklıyor: “*Genel hatlarıyla, ABD'nin saldırılara karşılık vermek için kendisine uzun vadeli, orta vadeli ve acil hedefler belirlemesi gerekmektedir. Uzun vadeli hedef, hem ülke içi güvenliğini güçlendirecek hem de teröristlerin siyasal desteğini kurtaracak bir uluslar arası bir koalisyon oluşturmak olmalıdır. Orta vadeli hedef, bir yandan Orta Doğu, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da faaliyet gösteren terörist şebekelerin üzerine giderken, diğer yandan terörizme hoşgörü gösteren yâda gizli destek veren hükümetlerin durdurulmasıdır. Acil hedef ise, Afganistan'da ve Orta Doğu'da bilinen terörist kamplara ve liderlere karşı, ayrıca Taliban rejimine karşı doğrudan askeri eylemi içermelidir*”.⁶⁹

⁶⁶ David Dage, (2004). Savaş Zayıyatı, 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi Yeni Tehditler Yeni Maskeler, Çev. Sinan Okan, İstanbul: Güncel Yayıncılık, s.127.

⁶⁷ Ahmet Özer, (2005). *11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme*, Ankara, Elips Kitap, s. 71.

*19 Nisan 1995'te Oklahoma'daki Alfred P. Murrah Federal Binası bombalanmış ve 168 kişi yaşamını kaybetmiştir. Hedef, tahmin edildiği gibi ABD'deki Arap ve Müslümanlar olmuştur. Çünkü Amerikan halkı ve medyası saldırıyı Arap teröristlerin düzenlediğine inanmışlardır. Bu inançları saldırının gerçek faili Timothy McVeigh'in yakalanmasıyla boşa çıkmıştır. Ancak McVeigh yakalanana kadar, ABD'de Arap ve Müslümanlara karşı 200'ün üzerinden nefret suçu işlenmiştir.

⁶⁸ Tehran Times, (2004). “Kime Yaradığına Bakmalı”, Tehran Times, 15 Eylül 2001, 11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu, Der.: Mustafa Erdem Sakıncı, Ankara, *Ütopya Yayınevi*, s. 119.

⁶⁹ Brezezinski Zbigniew, (2001). “Bir Siyasal Savaş Planı”, The Wall Street Journal ,25 Eylül 2001, Derleyen Metin Sever, Ebru Kılıç, “Düşmanımı Arayan Savaş”, İstanbul, *Everest Yayınları*, s.117.

Görüldüğü gibi, artık ABD'nin önünde bir “düşman”, bu düşmanla mücadele için “hedef” ve bu düşmanın var olduğu bir “bölge” oluşmuştur. Bu bağlamda ABD, Bush Doktrini olarak bilinen “Önleyici Eylem ” doktrinini uygulamaya başlamıştır.⁷⁰

11 Eylül saldırıları, Soğuk Savaşın son bulmasının ardından hegemonyasını küreselleştirme amacı doğrultusunda hareket eden ABD'ye, bu amaca ulaşması yolunda büyük bir darbe indirmiştir. ABD, dokunulmazlık ve yenilmezlik mitini derinden sarsan saldırıların neticesinde yaşadığı prestij kaybını tekrar kazanmak ve hegemonyasının devamlılığını sağlamak için güvenlik politikalarında değişikliğe gitmeye karar vermiştir.

11 Eylül olaylarının hemen sonrasında, ABD güvenlik kurumlarını dünyadaki yerini yeniden gözden geçirmeli olmuştur ve aldığı kararlar doğrultusunda yani dış politikasını belirlemiştir. ABD Başkanı George W. Bush, 20 Eylül 2002 tarihinde Amerikan dış politika uygulamasını büyük ölçüde değiştirecek, tarihte Bush Doktrini olarak ta geçecek olan “Ulusal Güvenlik Stratejisini” (*The National Security Strategy*) açıklamıştır.

Terörist saldırılar ABD'nin 21. Yüzyıl politikaları açısından dönüm noktası oluşturmuştur. Bu saldırıların ardından yaklaşık bir yıl sonra ilan edilen Bush Doktrini, ABD için “yeni düşman”ını ve “yeni küresel düzeni” tanımlıyordu. ABD için yeni düşman “terörizme karşı savaş” idi. Bunun çözümü için “sert güç” unsuru ön plana çıkıyordu.

“Medeniyetler Çatışması” ve “Tarihin Sonu” tezleri ile Soğuk Savaş sonrası döneme giren ABD, 11 Eylül sonrası “uluslar arası terörizm”, “Şer eksen” gibi yeni düşman tanımlamaları ile ABD'nin yeni dönemde uygulayacağı politikaları uygulamaya koymuştur.

⁷⁰ Abdullah Şahin, (2004). *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*, İstanbul, Truva Yayınları, s.13.

Dış politikaya yönelik olarak, silahlı kuvvetleri “ulus oluşturma operasyonlarından geri çekme” ilkesini savunan Cumhuriyetçi George W. Bush, dış politika stratejisinin belirlenmesine yönelik ilk demeci 1 Haziran 2002’de, Birleşmiş Devletler Askeri Akademisinde (West Point) askerlere hitaben yaptığı konuşmasında ortaya koymuştur.

George W. Bush konuşmasında potansiyel tehdidin harekete geçmesini beklemeyeceğini ve “*düşmanla savaşı göze almalı, onun planlarını bozmalı ve ortaya çıkmadan kötü emellerinin önünü kesmeliyiz,*⁷¹ *Terörle savaş, savunmayla kazanılmayacaktır. Savaş alanını düşmanın bölgesine götürmeli, planlarını bozmalı ve ondan kaynaklanacak tehditleri, ortaya çıkmaya fırsat bırakmadan etkisiz hale getirmeliyiz. Günümüz dünyasında, güvenliğe giden tek yol, eylemden geçmektedir*⁷²...” şeklinde vurgulamıştır. Konuşmasının devamında “örtülü operasyonlar” yapması için Merkezi Haber Alma Örgütüne (Central Intelligence Agency: CIA) yetki verdiğini de açıklamış ve böylece, Bush bu konuşmasıyla açık bir şekilde “ilk müdahale hakkına” meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır.

Askeri güç kullanımının dış politikanın temel unsuru haline getiren ve “Bush Doktrini” olarak da bilinen bu yaklaşım, düşmanı tanımsız bırakmış ve böylelikle ABD’ye hegemonyasını küreselleştirme amacı doğrultusunda istediği hedefi vurma olanağı yaratmıştır.⁷³

George W. Bush’un konuşmasından sonra, Eylül 2002’de yayınlanan Amerikan dış politikası yönünü belirlemesi açısından, tarihe “Bush Doktrini” olarak geçen belgenin içeriği 31 sayfalık, dokuz ana başlık ve bir giriş metininden oluşmaktadır.⁷⁴ “Öncelik üstünlük” olarak tanımlanan bu rapor bir taraftan ABD’nin yeni yılda karşı karşıya kalacağı tehditleri açık bir şekilde açıklayan bir analiz olarak

⁷¹ Zaman, (2002). Mehmet Yılmaz, “ABD’nin Yeni Stratejisi Kaosmu Vaat Ediyor”, 01 Ekim 2002.

⁷² “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, (2002). <http://georgewbush.whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2014)

⁷³ Muhittin Ataman ve Özkan Gökcan, (2012). “Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası”, *Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi, Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt 7, Sayı 2.

⁷⁴White House, (2002). “The National Security Strategy of the United States of America”, Washington DC, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html> (Erişim Tarihi:12.01.2014).

görülürken, öte yandan, ABD'nin barışçıl dış politika geleneğinden ürktücü ve köklü bir biçimde ayrılan bir belge olarak nitelendirilmiştir.⁷⁵ Doktrinde daha önceler Amerikan dış politikasında aşırı vurgu yapılan demokratikleşme, insani müdahale, çok taraflı işbirliği, strateji ortaklık gibi kavramlar artık kullanılmamış onların yerine ittifaklar, ortaklıklar veya kurallarla sınırlanmadan tüm gücünü çekinmeden kullanacak bir ABD öngörülmektedir.⁷⁶

2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinde yer alan en önemli maddeler şu şekilde sıralanmıştır. “Ulusumuzun karşı karşıya kaldığı en önemli tehlike, radikalizm teknolojinin kesişme noktasıdır... ABD'nin harekete geçme kararlılığını göstermesi gerekmektedir... Dolayısıyla hedefimiz, küresel çapta harekete geçebilen terörist örgütler ve her terörist veya terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletler olacaktır... Hiç bıkmadan uluslar arası birliğin desteğini isteyeceğiz, fakat savunma hakkımızı gerektiğinde önleyici bir saldırıyla tek başımıza kullanmaktan da geri durmayacağız... Uluslar arası hukuk yüzyıllardan beri ulusların kendilerine tehlike arz eden güçlere karşı savunmak için illa saldırıya uğramalarını beklemeden harekete geçmelerini bir hak olarak tanımaktadır.”

Bush Doktrininde rapora yansıdığı şekli üç önemli nokta söz konusudur. İlk Olarak ABD'nin terörist örgütlerle terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlere karşı saldırıda bulunabilmesidir. İkinci önemli nokta, ABD'nin terörist örgütlerle terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlere karşı “önleyici saldırıda” bulunabilmesidir. Burada vurgulanan, önleyici saldırıda buluna bilecek bir devletin yani ABD'nin “süper bir güç” sıfatına layık olması gerektiğidir, yani ABD kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde görmektedir. Düşmanlarımızın bize saldırmasını bekleyemeyiz deyimi bu

⁷⁵ “La Stratégie de Sécurité Nationale des États-Unis: Une Ere Nouvelle”, Revue Electronique du Département d'Etat des États-Unis, vol. 7, no. 4, Décembre 2002, <http://usinfo.state.gov/journals/itps/1202/ijpf/ijpf1202.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

⁷⁶ Mustafa Aydın, (2003). “Amerika Dünyadan Ne İstiyor?, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”, Stradigma, no. 4, Mayıs, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_06.html (Erişim Tarihi: 13.01.2014)

yeni stratejinin temel düsturunu ifade etmektedir.⁷⁷ Stratejide dikkati çeken üçüncü önemli nokta, “tek taraflı önlem”lerin, kitle imha silahlarının yayılmasını engellemek için uluslar arası örgütler ve antlaşmalardan daha etkili olduğu inancıdır. Dolayısıyla, ABD uluslar arası topluluğun geleneksel kuraları ile kendisini kısıtlamayacağını açıklamaktadır.⁷⁸ ABD’nin ulusal güvenlik anlayışında, NATO’nun önemi vurgulanmış ve NATO’la işbirliği şarta bağlanmıştır. Şarta göre NATO üyelerinin önleyici saldırı konusunda ABD’yle hemfikir olmaları, ABD’nin istediği tarzda askeri ve istihbarat yeteneklerini geliştirmeleri ve Bush yönetiminin çeşitli fırsatlarla tekrarlandığı üzere önleyici vuruş konusunda Avrupalı devletlerin ABD ile hemfikir olması beklentisidir. Dolayısıyla, ABD açıkça gereken desteği bulamadığı takdirde tek başına davranabileceğini söylemektedir.⁷⁹

Belgede ABD’nin dünyada eşi benzeri olmayan bir güce sahip olduğu söylenmekte ve hiçbir devletin ve ya devlet koalisyonunun ABD’nin askeri üstünlüğüne meydan okunmasına izin verilmeyeceği vurgulanmaktadır.⁸⁰

“Kuvvetlerimiz potansiyel rakiplerin ABD’nin gücünü geçmek ya da gücümüzün düzeyine ulaşmak ümidiyle askeri bir yapılanmaya gitmelerinden alıkoyacak kadar güçlü olacaktır”.⁸¹ Böylece ABD’nin gücü görülünce rekabet yerine işbirliğine gidilecektir.⁸² Stratejiye göre, uluslar arası toplumun elinde ilk defa sürekli savaş için hazırlanmak yerine birbirleriyle barış içerisinde rekabet edebilecekleri bir fırsat geçmiştir. Terörle mücadele konusunda, yoksulluğun teröre

⁷⁷ Hasan Kösebalaban, (2002). “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, 2023 Dergisi, Kasım, s. 34.

⁷⁸ Bruce Nussbaum, (2002). “Foreign Policy: Bush is Half Right”, Business Week, 10 July, vol. 38002,P. 46

⁷⁹ Michel Tatu, “La Doctrine Bush”, Geoscopie, <http://www.geoscopie.com/themes/t345bushstra.html> (Erişim Tarihi: 21.03.2014).

⁸⁰“La Stratégie Militaire Nationale”, Stratisc, http://www.stratisc.org/pub/pub_bruno_colson_straeu_5.html (Erişim Tarihi:20.03.2014)

⁸¹ “The National Security Strategy of the United States of America”, White House (2002). Washington DC, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html> (Erişim Tarihi:12.01.2014)

⁸² Deniz Akşin, (2002). “Pax Americana’nın Prensipleri ve Amerikan Güvenlik Stratejisi: ABD’nin Emperyalist yüzü”, *Stratejik Analiz*, cilt 3, sayı 32, Aralık, s. 52.

sebeup olmadığı savunularak, ABD'nin nihai amacının dünyada demokrasi ve insan haklarını* yaymak olduğu belirtilmiştir.

Net olarak ABD'nin 2002 "Ulusal Güvenlik Strateji'si" dokümanında teröre karşı süresi ve mekânı belirli olmayan "küresel bir savaş" hali betimlenmekte, askeri, ekonomik ve siyasal açıdan herkesten çok üstün bir güç olarak "güç dengesini" kendi isteği şekilde oluşturabilecek kudrette olunduğu ifade edilmekte ve bunun sonucunda terörizm tehdidini dengelemek üzere ittifak ilişkilerine birincil önem verilmekte, müttefikler ile ilişkilerde "tek taraflık" öngörülmektedir.

Görüldüğu gibi, doktrin ve Ulusal Güvenlik Stratejisinde altı çizilen noktalar temel olarak askeri niteliktedir. ABD doğruyu görerek, bazen baskı yaparak bu stratejisini satır-satır uygulamaktadır. Açıkladığu ulusal çıkarlara uygun politika izlediğini ve lobicilik aracılığıyla demokrasinin bir parçası olduğunu düşünmektedir. Yeni strateji kültürler çatışması boyutuna göre oluşturulmuş bir stratejidir. Hedef ideolojik olarak terörizmi doğurduğuna inandığu radikal İslam kültürüdür. Coğrafi hedef Arap Orta doğusu olarak belirlenmiştir.⁸³ Afganistan'a ve Irak'a müdahale stratejiye tamamen uygundur.

1.2.3. ABD'nin değişen Dış Politikası Ve 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi

16 Mart 2006 tarihinde ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi yayınlanmıştır. Dokuz ana başlık ve 54 sayfadan oluşan metinde 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesi ile aynı konuları içerdiği görünmekte dolaysıyla, 2002'de

* Böylece Wilson'cu bir ilke stratejiye katılmış gözükmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemin Amerikan Başkanı Woodrow Wilson 1919'da Versay görüşmelerinde 14 maddelik bir program sunmuştur. Bu maddeler açık diplomasi, serbest ticaret, demokrasi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ile uluslararası düzeni korumak ve artık geçmişin bir parçası olan Birinci Dünya Savaşı türünden çatışmaları önlemek üzere Milletler Cemiyeti'nin oluşturulmasını temel alıyordu. Wilson'un programı ses getiren ilkelerine ve evrensel bir görünüme sahip olmasına karşın, asıl amacı savaş sonrasında bir dünya gücü haline gelmiş olan belirli bir "büyük gücün" –Amerika Birleşik Devletleri'nin- çıkarlarını savunup, geliştirmekti. Her şeyin ötesinde 14 maddelik program bütün kapitalist sistemi tehdit eden Sovyetler Birliği'ndeki ilk işçi devletine karşılık vermeyi hedefliyordu.

⁸³ Hasan Köni, (2003). "Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi", *Stratejik Analiz*, sayı 54, Haziran, s. 83.

ilan edilen amaçlara ne oranda erişildiğinin mukayesesi yapılmış ve “demokrasi” konusunda tartışmalar devam etmiştir. Aynı zamanda KİS kaynaklı tehditlere karşı önleyici müdahale doktrini korunmuş ve belgede, “ön almanın stratejimizdeki yeri aynı şekilde kalır” ifadesi kullanılmıştır.

Terörizmimle mücadele ve tiranlıklara karşı özgürlükleri teşvik etmek gibi hususlar ve dünya barışına yönelik başlıca tehdidin totaliter ideolojisiyle, İslami terörden kaynaklandığı 2002 Güvenlik Stratejisinde olduğu gibi aynan 2006 Güvenlik Stratejisinde de vurgulanmıştır. Belgede bu tehdide karşı ABD’nin hala savaş halinde olduğunu vurgulanmış ve militan İslami Radikalizme karşı verilen savaş, 21. Yüzyılın başlangıcının en büyük ideolojik mücadelesidir ve teröristlere karşı verilen bu çetin mücadelede tüm büyük güçler aynı taraftadır gibi iddialı bir retorik kullanılmaktadır. Aynı zamanda Afganistan ve Irak sürecinin uzanmasının ardından “*çatışma sonrasında istikrar ve yeniden yapılandırma kavramı*” ilk kez kullanılmıştır. Ayrıca savaş sonrasında oluşan tepkilerde Amerikan karşıtlığını azaltmak amacıyla 2006 belgesinde “*kamu diplomasisine*” özel önem verilmiştir. Kamu diplomasisi araçlığıyla “*açık net ve ikna edici*” bir şekilde savunulan politikaların dünyaya anlatılması aynı zamanda Müslüman liderleri ile iletişim kanallarının artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Irak savaşının gerekçelerinden biri olan KİS tehdidinin boş çıkması ile ilgili olaraksa yeni strateji, gizli programların her zaman olabileceği ve ABD’nin istihbaratını geliştirebileceği gibi mutlak ifadelere yer verilmiştir. Genel olarak Orta Doğu politikalarında da, hata yapmadıklarını ve doğru yönde retoriğini sürdürmeye devam edeceği vurgulanmıştır. Görüldüğü gibi yeni muhafazakâr dış politikasının yeni dönemde de temel hatlarıyla benimsendiği ve sürdürüleceğinin izlenimini vermektedir. Rejim değişikliği yerine artık demokratik kurumların ve devletlerin inşasına odaklandığı görülmektedir.

Bunlarla yanısı yeni stratejide daha öncekinin aksine olan başlıklar da bulunmaktadır. Küresel tehditlerle mücadelede öteki uluslarla işbirliğine gidilmesinden, caydırıcılıktan ve Önalıcı müdahalenin temel bir stratejik doktrinden

ziyade tehditlerle başa çıkmada başvurulacak bir araç olduğundan söz edilmektedir. Bununla rejim değişikliği yerine demokratik kurumların ve devletlerin inşasına odaklanıldığı görülmektedir.

Dolayısıyla daha öncekinin tersine, mevcut yerleşim normu ve kuralları yıkmaya çalışan, devrimci ve revizyonist yönü ağır basan bir stratejiden söz etmek zordur. Nitekim ulus ötesi sorunların sınır aşan doğasına uygun olarak çözümlerinde çok taraflılığın önemi vurgulanmaktadır.⁸⁴ Bu da yönetimin söylem ile gerçeklik arasında oluşan boşluğu görerek tek başına askeri güce dayalı bir dış politikanın istenen sonuçları vermediğini ve küresel tehditlerle mücadelede dost ve müttefiklerinin desteğine ihtiyaç duyduğunu isteksizcede olsa fark edilmesi ile yakından ilişkilidir. Çok taraflılık gereksinimin bir sonucu olarak ABD'nin her kesten askeri bir güç olarak mutlak, siyasi ekonomik nüfuzu açısından üstünlüğü söz konusu olacaktır. Durumu “Amerika oluşacak yönetmeye rehberlik etmeye devam etmelidir” cümlesi ile sona erdirilmektedir.⁸⁵ Net olarak, 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi Tek Taraflılıktan Çok taraflılığa yönelişte “Geçiş Stratejisi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁸⁴ Eyyub Kaydemir, (2011). ABD Başkanları G.W. Bush ve B. Obama Dönemlerinde Yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S.Walt'un İttifak Teorisi Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, Kasım,122-151. s. 141

⁸⁵ Kaydemir, a.g.e., s. 141.

Tablo 1: ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri Güvenlik, Tehdit ve İttifak Söylemleri

ABD Ulusal Güv. Strj.	Güvenlik Hali	Tehdit	Tehdidin Özellikleri			Dış Politika Yönelişi	İttifaklar
			Coğrafi Yakınlık	İmkân Kabilyetler	Öngörüler Niyetler		
2002	Süresi belirsiz küresel savaş, Buzan’-ın “Güvenlik Meşruiyet aracı Olarak kullanılabilir” düşüncesine uygun.	Sadece terörizm	Her yerde	Ana yurтта saldırı	Kitle imha silahı elde etmek	Tek Tarafllılık	İstekliler Koalisyonu. İttifak ana amaç değildir. Ancak ittifaklar isterlerse istekliler koalisyonunun parçası olabilir
2006	Irak ve Afganistan Gibi Sınırları olan ve sonlandırılabilir Savaş	Ulusöte-si tehdit-ler : Aşırıılık ve Terör, Nükleer Silahla-rın Yayılması, İklim Değişikliği	Genel-de Dünyanın her yerin - de, özel de ise Irak Ve Afganistan’da	-	-	Çok Tarafllılık	Walt’un Tehditleri Dengele-me Konsepti; “Güçlü Devlet ve Zayıf Müttefik” Mantığına Uygun.
2010	Irak ve Afganistan gibi sınırlarıolan ve sonlandırılabilir savaş	Ulusöte-si tehdit-ler : aşırıılık ve terör, nükleer silahla-rın yayılması, iklim değişikliği	Genel-de dünyanın her yerin - de, özel de ise Irak ve Afganistanda	-	-	Çok Tarafllılık	Walt’un tehditleri dengele-me konsepti; “Güçlü Devlet ve Zayıf Müttefik” mantığına uygun.

1.2.4. 2006 Kongre Ara Seçimleri ve 2008 Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Partinin Yenilgisi

2004'te yeniden seçimlerin ardından, ikinci döneminde Bush'un destek oranı yanlış dış politikasının kötüye gitmesi karşısında kendi partisi de dâhil olmak üzere giderek azalmaya başlamıştır. Nitekim 11 Eylül sonrası % 89, Irak savaşı sonrası % 69 ve 2004 seçimlerinde % 50 olan Bush'a kamuoyu desteği, 2006 yılı baharına gelindiğinde de % 38'e kadar düşmüştür. 2006 ara seçimler yaklaşırken Cumhuriyetçiler arasında da destek oranı, % 82'den % 74'e gerilemiştir⁸⁶. Irak'taki başarısızlığın yanı sıra, Kongredeki sakandalar, devasa federal harcamalar, bütçe açığı, bazı limanların Arap şirketlerine satılmasına yönetimin verdiği destek Bush'a puan kaybettiren öteki başlıca gelişmelerdir. Sosyal muhafazakârlık giderek halkın gözünden düşerken, dış politikada tek taraflılığa ve militarizme yönelik kamuoyu desteği de tersine dönmeye başlamıştır. Sonuçta, Kasım 2006'da yapılan kongre ara seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti Kongredeki çoğunluğunu Demokrat Parti'ye kaptırdı.⁸⁷

Yaklaşık 30 yıldır süregelen Cumhuriyetçi hegemonyanın son halkasını oluşturduğu gibi, Demokrat Parti öncüllüğünde yeni bir liberal gündemin başlangıcı için önemli bir fırsat olarak da görüldü.⁸⁸

2001-2009 yılları arasında süren sekiz yıllık Bush yönetimi dış ilişkilere hiç şüphesiz 11 Eylül saldırıları damgasını vurmuştur. Saldırı sonrasında kamuoyu desteğiyle Afganistan'ı işgal ederek Taliban yönetimini deviren Amerika, daha sonra ise KİS sahip olduğu bahanesiyle Irak'ı işgal etmiştir. Afganistan ve Irak savaşlarında Amerikan Kamuoyu desteğini arkasına alan Bush savaş uzandıkça ve Amerikan kayıpları arttıkça ayrıca operasyonlarda başarısızlıkları Amerikan askerlerinin insanlık dışı görüntüleri ve birçok iç ve dış politika gafları neticesinde Bush'a olan kamuoyu desteği iyice azalmıştır. Daha öncede vurguladığım gibi,

⁸⁶ "Bush Feels Chill in the Right's Winter of Discontent", *The Daily Telegraph*, *loc. Cit*

⁸⁷ John B. Judis and Ruy Teixeira, (2007). "Back to the Future: The Re-emergence of the Emerging Democratic Majority," *The American Prospect*, Vol. 18, No . 7 July-August,s.12.

⁸⁸ Mark Schmitt, (2007). "The Thirty-Year Itch,"*The American Prospect*, Vol. 18, No . 7 July-August,s.9.

ekonomideki devlet kontrolünü ortadan kaldırma çabaları neticesinde dünya devi Amerikan banka ve sigorta şirketlerinin iflası neticesinde patlak veren ekonomik kriz, Bush'a olan kamuoyu desteğini tarihte bir başkanın sahip olabileceği en düşük seviyelerden birine getirmiştir.* ABD 2001'den bu yana Afganistan ve Irak'ta yaptığı operasyonlar için 1,2 trilyon doların üzerinde para harcamıştır.⁸⁹ Bununla birlikte bu rakam 4,5 trilyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir.⁹⁰ Yapılan bu harcamalara rağmen, Afganistan ve Irak operasyonları başarısızlıkla sonuçlanmış zira 2001 den bu yana Irak ve Afganistan operasyonlarında 5881 Askeri öldürülmüştür.⁹¹

Tablo 2: ABD'nin Harcadığı Toplam Para

Harcamanın Nedeni	Miktarı
Amerikan kongresinin 2001- Eylül 2010 tarihleri arasında onay verdiği harcama	1 trilyon 121 milyar dolar
Irakta bu tarihten sonra harcanan	48 milyar dolar
Afganistan'da bu tarihten sonra harcanan	32 milyar dolar
Yaralı 200 bin askerin gelecekteki sağlık masrafları	350-700 milyar dolar ortalama 500 milyar dolar
Zarar gören askeri ekipmanın tamiri	Yılda 18 milyar dolar 10 yılda 180 milyar dolar
Toplam Tahmini	1 trilyon 880 milyar dolar

Kaynak: The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11 Amy Belasco Specialist in U.S. Defense Policy and Budget September 2, 2010

ABD'nin operasyonlardaki yarattığı maliyet, ABD ekonomisinde gerilmenin yaşanmasına ayrıca ABD bütçesinin sürekli açık vermeye başlamasına neden olmuştur. 11 Eylül saldırıları ardından harcanan askeri harcamalar ciddi bütçe açığına neden olmuş,⁹² 2009 yılında 1,2 trilyon doları geçmiştir.⁹³ Bu durum

* Bush, görevinin son yılında rekor seviyede düşük bir kamuoyu desteği (sadece 20% civarı) alarak birçok tarihçi ve siyaset bilimcisine göre tarihin en kötü Amerikan başkanlarından kabul edilmiştir.

⁸⁹ Amy Belasco, (2011). The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11, Washington: Congressional Research Service, s. 5.

⁹⁰ "CIA'yı Kandıran Ajan ve Ekonomik Kayıplar (Bölüm 4 ve 5)" <http://www.pressmedya.com/?aType=haber&ArticleID=3127> (Erişim Tarihi:17.04.2014).

⁹¹ "CIA'yı Kandıran Ajan ve Ekonomik Kayıplar (Bölüm 4 ve 5)", <http://www.pressmedya.com/?aType=haber&ArticleID=3127> (Erişim Tarihi:17.04.2014).

⁹² Mustafa Gülyüz, (2003). "Amerikan Bütçesinde Kopan Fırtına", Anlayış, cilt 1, sayı 1, s. 70–72.

⁹³ "ABD Bütçesi 1,3 Trilyon Dolar Açık Verdi", <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1027709&title=abd-butcesi-13-trilyon-dolar-acik-verdi> (Erişim Tarihi: 30.03.2014)

ABD'nin kısa dönemde düşünülduğünde, kazancını geçen ciddi bir maliyete katlanmak zorunda kaldığını göstermiştir.

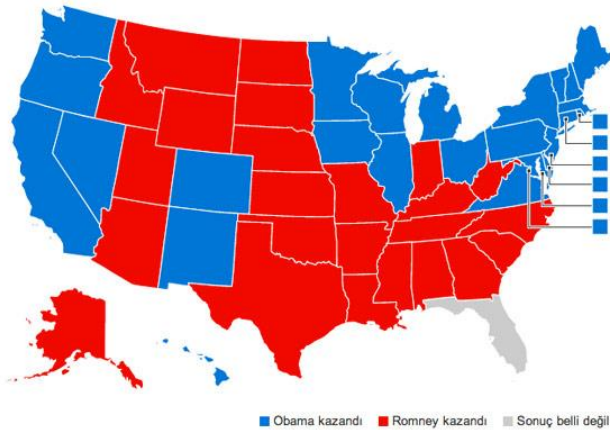
Böyle bir durumda, 2008 başkanlık seçimlerinde kampanyasını değişime dayandıran Demokrat aday Barack Obama, “Evet, yapabiliriz” sloganı ile yeni Demokrat-liberal gündemi ortaya attı. Cumhuriyetçi Partinin büyük bir karmaşa ve dağınıklık içinde bulunması demokratların kazanma şansını bir kere artırmış olmaktadır. Ve sonuçta, 4 Kasım 2008 de yapılan seçim sonucunda Obama, ABD merkezli küresel ekonomik krizin ortasında oyların % 52'sini alarak ABD'nin 44. Ve ilk siyah başkanı olmayı başardı.

1.1.5. Barack Obama ve 2010 ABD Ulusal Güvenlik Strateji

ABD'nin 43 başkanı George W. Bush iki dönem başkanlık görevini ifa etmesinden sonra, yerine yeni dönemde Barack Hüseyin Obama geçmiştir. 2008 yılı Kasım ayı seçimlerinde son 30 yılda hiçbir demokrat partili başkan adayının ulaşamadığı bir başarıya imza atmış, 538 seçici delegeden 270'ini kazanması gereken Obama 303'nü ve 50 eyaletin 22'ni⁹⁴ seçimlerde oyların 52%'sini alarak 20 Ocak 2009 tarihinde yemin ederek resmen ABD cumhurbaşkanı olmuştur.⁹⁵ Onun seçimi birçok nedenlerden dolayı önemli olmuştur. Her şeyden önce onun timsalinde George W. Bush döneminde ABD kayıp olmuş imajını yeniden düzeltmeye amaçlaması neyinki ABD'de, aynı zamanda bütün dünya olumlu bir atmosfer yaratmıştır.

⁹⁴ İnternet Haber, “ABD Başkanı 2. kez Obama seçildi” <http://www.internethaber.com/obama-secimabd-sonuc-barack-abd-secimleri-mitt-romney-secildi--474472h.htm> (ErişimTarihi:04.06.2014)

⁹⁵ Gezici Aytakin, (2009). “Barack Obama Türkiye Konusmaları”, İstanbul, *Karakutu yayınları*, s. 18.

Şekil 3: Seçim Sonuçlarının Abd Haritasındaki Dağılımı

Kaynak: <http://www.internethaber.com/obama-secim-abd-sonuc-barack-abd-secimleri-mitt-romney-secildi--474472h.htm> (Erişim tarihi: 04.06.2014)

2009 yılında görevi George W Bush'dan alan başkan Barack Obama geçmişe kıyasla daha ılımlı demokrasi, insan hakları, karşılıklı etkileşim ve yardımlaşma gibi söylemleri ile ön plana çıkmıştır.

Obama'nın seçilmesinde Bush yönetiminin 8 yılda yarattığı güven bunalımının karşısında yumuşak güç söyleminin rolü büyük olmuştur. Bu açıdan Obama'nın Başkan seçilmesi, Amerika'nın sosyal ve siyasi tarihinde bir dönüm noktası gibi değerlendirilmiştir. “Evet yapabiliriz” sözüne duyulan inanç kendisine seçimleri kazandırmakla beraber, aynı zamanda farklı bir vizyon ve yeni bir gelecek kurgulaya bilmesi için ihtiyaç duyacağı desteği sağlamıştır.

Seçim öncesinde konuşmaları ABD ve özellikle dünya insanları üzerinde olumlu tesir oluşmasına neden olmuş, Söylemlerinde “*Eğer farklılıklarımızın ötesine geçerse ve bizi etkileyen mücadeleler üzerinde yoğunlaşırsak, bunlarla başa çıkabileceğimize inanıyorum. Bu bizim seçimimizdir*”⁹⁶ vurgulamıştır.

⁹⁶Aytekin,a.g.e., s. 11.

Aynı zamanda dünya iletişim kanalları açacağına dair verdiği söz, Obama yönetiminin farklı bir “Amerikan gücü” anlayışı benimseyeceğine ve mevcut küresel güç yapısındaki kutuplaşmayı giderebileceğine dair bir umut taşımaktaydı.⁹⁷

Seçim öncesinde, sevilmeyen George W.Bush döneminde Irak ve Afganistan savaşlarında ABD’nin başarısız tutumunu yeniden yapılandırılması ve reformlar uygulayacağını,⁹⁸ aynı zamanda İran ve Kuzey Kore politikalarında seleflerinden farklı bir politika izleyeceğini Bush’un tek taraflı söylemlerini reddederek, yalnız Irak’taki savaş değil, bizi savaşa sokan zihniyeti bitirmek istiyoruz⁹⁹ söyleminde, diyalog ve diplomasiye öncelik vereceği vadlerini vermiştir.

Bu yönde hedeflerini gerçekleştirilmesi için mevcut uluslararası sistemi çok kutupluluk olarak kabul etmiş ve çok taraflı stratejilere öncelik vermiştir. George. W. Bush’tan farklı olarak dünyada sulh ve tehlikesizliğin, uluslararası hukuk normu ve gaydalarının önemini söylemiş, bütün sorunların uluslararası hukuk normları esasında hallini tapacağını vurgulamıştır.¹⁰⁰

2009 yılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Başkan Barack Obama nükleer silahların yayılmasının karşısının alınmasını önemini vurgulamış ve yalnız bu zaman dünyada barış ve güvenliğin, aynı zamanda bütün dünya ve insanların tehlikesizliğini temin etmiş oluruz şeklinde konuşma gerçekleştirmiştir.¹⁰¹ Bu politikayla, nükleer-silahlı İran’ı engellemek için ya da diğer ülkelere nükleer teknoloji satan Kuzey Kore önlemek için girişimde kendini göstermiştir.

⁹⁷ ‘Obama Dönemi Türk Amerikan İlişkileri’, SETA Analiz, Sayı 8, Nisan 2009, s. 4.

⁹⁸ Barkın Kızılkaplan, (2009). “Obama, Değişim ve Yeni Dünya’da Türkiye Analizi”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=382:obama-degisim-ve-yeni-dunyada-turkiye-analizi&catid=98:analizler-abd&Itemid=135 (Erişim Tarihi:12.09.2013)

⁹⁹ Krey P. (2009). “Foreign Policy Advice for Obama: Non-Interventionism!” Şubat, Political Class Dismissed Blog, <http://politicalclassdismissed.com/?p=3877> (Erişim Tarihi: 24.11.2013)

¹⁰⁰ Jesse Lee, "International Law is Not an Empty Promise", The White House Blog, September 24, 2009, <http://www.whitehouse.gov/blog/2009/09/24/international-law-not-empty-promise> (Erişim Tarihi: 28.03.2014)

¹⁰¹ The White House, Remarks By The President To The United Nations General Assembly, (2009). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly (Erişim Tarihi: 30.12.2014)

Dış politika stratejisini açıklarken dünyada huzursuzluğun nedeni olan Afganistan ve diğer yerlerde El Kaide gibi terör guruplara karşı mücadele teşkil ederdi. Devamında Amerikan hedeflerini gerçekleştirmek için George W. Bush'dan farklı olarak çok taraflılığa öncelik vermiş, uluslar arası hukuku tercih ederek, uluslararası hukuk, norum ve kurumların önemini vurgulamıştır.¹⁰² Dünyada anti Amerikancılık azaltmak ve yumuşak gücü kullanarak Amerika'nın ahlaki meşruiyetini ve kayıp olmuş imajını¹⁰³ yeniden geri kaytarmak için önemli dış politika stratejileri çizmiş, pek çok yaptığı konuşmalarında diyalog ve uzlaşa ile sorunları çözenin kendisinin ve yönetiminin öncelikli vazifesi olduğunu belirtmiştir. Örneğin, bu doğrultuda 4 Temmuz 2009'da Mısırın başkenti Kahire'de bulunan Kahire Üniversitesinde başkan Obama'nın yaptığı konuşmasıyla bir önceki dönem güvenlik stratejisi hakkında yapılan yorumların yeni dönemde artık ABD dış politikası yaklaşımına bir eleştiri olarak ortaya atılmayacağını destekler nitelikte ipuçları içinde barındırmaktadır. "Amerika ile İslam arasında gerginliğin hâkim olduğu bir dönemde buluştuk"¹⁰⁴ diye Obama, yeni bir başlangıç çağrısında bulunmuştur. Konuşmasının devamında yeni bir arayış için Kahire'de bulunduğunu diyen Obama "İslam hakkında, nerede olursa olsun olumsuz basmakalıp düşünceler ile mücadele etmeyi, ABD Başkanı olarak üstlendiğim sorumluluğun bir bölümü kabul ediyorum" demiştir.¹⁰⁵ Bununla "Ya bizdensiniz, ya olardan" yaklaşımından uzaklaşacağını, ortak çıkarları ve karşılıklı saygıyı vurgulayarak bir önceki dönemden farklı bir dış politika izleyeceğinin sinyallerini vermiştir.

Benzer şekilde 6 Nisan 2009'da Türkiye'de bulunan Başkan Obama Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) yaptığı konuşmada ABD'nin İslamiyet ile savaş halinde olmadığını vurgulamış ve hiçbir zamanda olmayacağını söylemiştir.

¹⁰² Jesse Lee, (2009). "International Law is Not an Empty Promise", The White House Blog, September 24, 2009, <http://www.whitehouse.gov/blog/2009/09/24/international-law-not-empty-promise> (Erişim Tarihi: 28.03.2014)

¹⁰³ Gbrahim Kalın, (2010). US-Turkish Relations under Obama: Promise, Challenge and Opportunity in the 21st Century, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, March, Vol. 12, No. 1, p. 95

¹⁰⁴ Obama's Speech in Cairo, June 4, 2009, www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html (Erişim Tarihi: 03.01.2014)

¹⁰⁵ The White House Office of the Press Secretary, (2009). Cairo University Cairo, Egypt, Remarks by The President on a New Beginning, (2009). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/ (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

Konuşmasının devamında Müslüman dünyası ile karşılıklı çıkar ve saygıya dayalı daha kapsamlı ilişkiler için yanlış anlamları aşmak ve ortak bir zeminde buluşmak için çaba sarf edeceğini dile getirmiştir.¹⁰⁶ Sonuçta, Obama seçim kampanyaları boyunca Arap ve Müslüman dünyası ile diplomasi yoluyla uzlaşmaya gidilmesinden yana bir başkan olduğu imajını formalştırmıştır.¹⁰⁷

Obama hükümeti aynı zamanda dünyada hiçbir ülkeye yönelik terörün hoş görülemez konusunda Bush hükümeti ile hem fikir olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁸ Ancak Obama hükümeti terörizmle mücadele ederken Bush hükümetinin sert güvenlik önlemlerinden farklı olarak, ekonomik ve refah artırıcı önlemlere ağırlık vererek mücadele edeceğini savunmuştur. Bu doğrultuda şiddet yanlısı terörist guruplaşmaların Afganistan’da daha fazla bulunmadıklarından emin olduğunda Amerika’nın askerlerinin memnuniyetle geri çekmek isteğini belirtmiş,¹⁰⁹ terörizme karşı mübarezede işkenceye başvurmasını açık bir şekilde yasakladığını, aynı zamanda 2010 yılına kadar Guantanamo Körfezindeki hapisanenin kapatılacağını belirtmiştir. Bu durum ABD’nin küresel terörizme açmış olduğu savaşın devam edeceğinin ama Bush yönetimindeki sert güç taktiği yerine yumuşak güç taktiği kullanılacaktır şeklinde gözükmektedir.

2010 Mayıs tarihli ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde terörle mücadelede ABD’nin uluslar arası müttefiklerinin artırılması gerektiği, tek yanlı karar mekanizması yerine çok taraflı bir siyaset izlenmesi yaklaşımı benimsenmiş ve ABD karşıtlığıyla bilinen ülkelerin liderleriyle önkoşulsuz görüşülebileceği belirtilmiştir. Bununla tehdit kavramının bağlamı tamamıyla ulus ötesileştirilmiş ve ittifak ilişkileri ana amaç haline gelmiştir. Müttefikler ile ilişkilerin karakteri “Çok Taraflılık” kuramına uygun düşünülmüş ve uluslar arası meşruiyetin ancak böyle

¹⁰⁶ Remarks by President Obama To The Turkish Parliament, (2009). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-TurkishParliament/. (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

¹⁰⁷ Açıklım, S, (2010). “Obama ve Ortadoğu”, USAK, <http://www.Usakgundem.com/yazar/1564/obamave-ortado%9Fu.html> (Erişim Tarihi:11.05. 2014).

¹⁰⁸ Remarks by President Obama To The Turkish Parliament, (2009). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-TurkishParliament/ (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

¹⁰⁹ Remarks by The President on a New Beginning, (2009). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/(Erişim Tarihi: 02.04.2014)

sağlanacağı kabul edilmiştir.¹¹⁰ Bununla da 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi ile 2006 tarihli strateji ile başlatılan “Tek Taraflılıktan Çok Taraflılığa Geçiş Dönemi” sonlandırılmıştır. Fakat burada ABD, müttefikleri ile ilişkisinde güçlü taraf ve zayıf müttefikler hipotezine uygun olarak kendisini üstün konumlandırmaktadır. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi İttifak mantığı Walt’ın tehditleri dengelemek konseptine uygundur ve Güçlü Devlet ve Zayıf Müttefikler örneğini yansıtmaktadır.¹¹¹

Tablo 3: Bush ve Obam Dönemi Karşılaştırma

	Bush Dönemi	Obama Dönemi
Konular	Terörle mücadele (<i>En önemli başlık</i>)	Terörizmle/aşırıçılıkla/radikalizmle mücadele
	Haydut devletlerle mücadele	
	Bölgesel çatışmaların ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi	Çatışmaların önlenmesi ve yaraların sarılmasına yardım edilmesi KİS, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve nükleer maddelerin güvenliğinin sağlanması
	Küresel ekonomik büyümenin serbest piyasa ve serbest ticaret yoluyla sağlanması	Dengeli ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülebilir küresel büyüme İklim değişikliği ve sürdürülebilir küresel büyüme
	Demokratik kurumların artması ve işbirliklerin güçlendirilmesi	Uluslararası kuruluşların ve ittifakların güçlendirilmesi
	Özgürlük ve hakların koruyucusu olma	Demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi
	İnsan onurunun korunması	İnsan haysiyetinin korunması

	Bush Dönemi	Obama Dönemi
Yöntem	Önleyici saldırı, önleyici vuruş	Ekonomik ve ticari baskılarla barışçıl çözüm arayışı
	Askeri güç kullanımı	Diplomasi ve uzlaşma Askeri gücün son seçenek olarak kullanılması
Olaylar	Afganistan işgali, Irak işgali, İran’a müdahale tehdidi	Afganistan ve Irak’taki askeri varlığın sona erdirilmesi, İran ile nükleer silah müzakereleri

Kaynak: Walt, S. (1987) The Origins of Alliances. New York, Cornell University Press. , s.5-18-19.

¹¹⁰ Eyyub Kaydemir, (2011). ABD Başkanları G.W. Bush ve B. Obama Dönemlerinde Yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S.Walt’un İttifak Teorisi Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, Kasım, 122-151.

¹¹¹ Stephen Walt, (1987). The Origins of Alliances. New York, Cornell University Press, s.5-18-19.

ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde kitle imha silahlarının kullanılmasının önüne geçilmesi konusunda Bush hükümeti ile temel mantık konusunda buluşsa da, yöntem konusunda Bush yönetiminde olduğu gibi terörizmle savaş taktiğini seçmemektedir. Obama hükümeti kitle imha silahları konusunda bilhassa hassas, bu bağlamda bu silahların yaygınlaşması kimseye yarar getirmeyeceğini belirtmiştir.¹¹² Obama bu bakımdan Bush Hükümeti döneminde sertleşen İran-ABD ilişkilerini düzeltmeye çalışmakta, aynı zamanda nükleer silahların sınırlandırılması hatta imhası gerektiği kanısındadır.

Aynı zamanda Obama bölgesel çatışmalar çözümü konusundaki etkin tutumunu sürdüreceğini, Bush dönemi güvenlik stratejisinde olduğu gibi Ortadoğu da huzur ve güvenin olması için İsrail ve Filistin çözümünden yan olduğunu belirtmiştir.¹¹³

Obama'nın Uluslar arası stratejisinde vurguladığı diğer önemli konu ise silahlı çatışmaların son bulması, hükümetler arası işbirliğinin artırılması, küresel krizin çözümünde istihbarat paylaşımı, ortak yardım paketlerinin oluşturulması gibi yöntemler olmuştur. Aynı zamanda Obama yönetimi terörizm ile mücadele konusunda sertlik ve diplomasi arasında bir denge sağlamaya çalışmakta, ABD'ye yönelik olası terör saldırısı durumunda, diplomatik yaklaşımların ötesinde askeri seçeneğinde her zaman kullanılabileceği vurgusunu yapmıştır.

Obama dönemini değerlendirdiğimizde, aslında terörizme karşı savaşın devam ettiğini ama sert-güç unsuru ile değil (hard-power), yumuşak güç (soft-power) unsuru ile yapılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Ancak askeri güç kullanma operasyonunu sürekli canlı tuttuğu, ananevi dış politika stratejilerine sadık kalarak hegemonyasını alttan-alttan devam ettirdiği gözden kaçmamaktadır. Net olarak

¹¹² Remarks by President Obama To The Turkish Parliament, (2009). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-TurkishParliament. (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

¹¹³ The White House Office of the Press Secretary, (2009). Cairo University Cairo, Egypt, Remarks by The President on a New Beginning, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/ (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

Obama ABD'nin şer ile mücadelesinde dünyaya mutlak iyiliğin getirilebilmesi için liderlik etmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁴

Nitekim 2009'da Obama'ya verilen Nobel Barış Ödülü yaptıkları için değil yapacakları ve vaatleri için verilmiştir. Bu ödül, Obama'nın deha herhangi bir somut adım atmadan sadece seçilmesinin bile ABD'de olduğu gibi ABD dışında da nasıl bir teveccühle karşılandığına göstergesiydi.

¹¹⁴ Kagan Robert, (2007). "Obama the Interventionist", The Washington Post, Nisan, 29, 2007, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/04/27/AR2007042702027.html> (Erişim Tarihi: 24.01.2014)

İKİNCİ BÖLÜM

ABD’NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI KAFKASYA POLİTİKASI VE 2000 YILI SONRASI AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

2.1. Kafkasya’nın Jeopolitik Özellikleri ve ABD Açısından Önemi

2.1.1. Güney Kafkasya’nın Jeopolitik Konumu

Kafkasya Hazar Denizi ile Karadeniz arasında bir alanı kaplayan, Rusya Federasyonu’nun Avrupa kesiminin güney batısı ile Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan topraklarını içeren, coğrafi bölge verilen isimdir. Aynı zamanda, Kafkasya Avrupa Rusya’sı ve Orta Asya ile Anadolu’yu ve Orta Doğu’yu bağlamakla birlikte Doğu-Batı yönünde de Orta Asya’nın denizlere ulaşması mümkün olan en kısa yol üzerinde bulunmaktadır.

Güney Kafkasya’da Gürcistan coğrafi konumu, Azerbaycan ekonomik potansiyeli, doğal zenginlikleri ve nüfusunun büyüklüğü sebebiyle, Ermenistan ise Rusya ile kurduğu askeri işbirliği ve bölgede oynadığı “çözülme” rolü temelinde stratejik önem arz etmektedirler. Gürcistan aynı zamanda bir Karadeniz devletidir. Güney Kafkasya’nın Karadeniz’e sınırı olan tek devleti Gürcistan, Orta Asya ülkelerini Batı’ya bağlayan en kısa güzergâhı oluşturması açısından önemli bir coğrafi konuma sahiptir.¹¹⁵

Bölgenin konumunu genellikle dağlık olup, birbirine geçit vermez çok sayıda vadiden oluşması, büyük devletler arasında bir tampon oluşturması, ticaret ve ulaşımında büyük köprü teşkil etmesi bölgenin politik yapısını belirleyici en önemli özelliğidir, Bölge bir anlamda, kuzey ve güneyin bağlantısını sağlamaktadır.

¹¹⁵ Fırat Karabayram, (2012) .“Rusya Federasyonunun Güney Kafkasya Politikası”, *Lalezar Kitapevi Yayınları*, s. 45.

Avrupa-Afrika-Asya ana kolları arasına girmiş olan, Akdeniz-Ege Denizi-Boğazlar ve Marmara Denizi-Karadeniz-Azak Denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin oluşturdukları bir su koridorunun doğu ucunda bulunan, aynı zamanda Hazar Denizi ile de doğuya sokulmuş ve bağlanmış bir konumda olduğu görülür.¹¹⁶ Fırat ve Dicle ırmakları da, bu koridoru ortaya çıkaran, Hazar Denizi ile Karadeniz ve Akdeniz'in, Hint Okyanusu'na kolaylıkla bağlanmalarını sağlamaktadır. Bu durumda Kafkasya kuzey-güney ve doğu-batı yollarının birleştiği bir bölge oluyor demektir.¹¹⁷ Jeostratejik anlamda, Orta Asya'ya giriş kapısıdır, Orta Asya bakımından, Batı pazarlarına açılan bir geçittir, Orta Asya ile bir bütün olarak ele alındığında ise, bölge önemli miktarda petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir.

Rusya ile Türkiye, Kafkasya'ya hem komşu aynı zamanda bir bölümleri ile Kafkas ülkeleridir ve bu durumda Kafkasya'nın önemini artırmaktadır. Bu yüzden, bu bölgeye hâkim olmak, Asya, Avrupa ve Orta Doğu ekseninde, önemli bir üs edinmek demektir.¹¹⁸

Kafkasların diğer bir jeopolitik özelliği, sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynaklarıdır. Orta Asya petrol ve doğal gaz yataklarının batıya gidiş yolu üzerinde bulunmaktadır, aynı zamanda, Kafkaslar, Orta Asya'nın sadece petrol değil, Türkistan'ın büyük ihtiyacı olan denizlere açılma zorunluluğunu karşılayabilecek, Hazar Denizi'nden en yakın ve kısa istikamet üzerindedir.

Kafkasya, kuzey-güney, doğu-batı yollarının birleştiği bir bölge özelliği, coğrafik konumu etnolojik oluşmalara ve gelişmelere, tarihin akışına çok etkili olmuştur, bu sebepten dolayı Kafkasya önemini her devirde korumuştur.

¹¹⁶ Erol Mütercimler, (1993). *Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli*, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, s. 35

¹¹⁷ İsmail Berkok, (1988). *Tarihte Kafkasya*, İstanbul, s. 10.

¹¹⁸ Tekin Taştemir, (2005). *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskaları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.53.

Şekil 4: Güney Kafkasya

Kaynak: <http://politikaakademisi.org/guney-kafkasya-jeopolitik-belirsizligin-kiskacinda/> (Erişim Tarihi: 14.03.2014)

2.1.2. Güney Kafkasya'nın ABD Açısından Önemi

Kafkasya farklı kültürlerle ev sahipliği yapması, iki kıta arasında kritik bir kavşak konumunda olması ve zengin enerji kaynağı sebebiyle uzun zamandan beri uluslar arası aktörlerin rekabet sahasıdır. Farklı zamanlarda farklı ülkelerin ilgi alanlarında olan bölge, Birinci Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliğinin etkisine girmiş, Sovyetler Birliğinin Dağılmasından sonra ise Rusya Cumhuriyeti ve ABD gibi devletlerin meraklarının ilgi alanlarına dâhil olmasıyla daha karmaşık hal almıştır. Bu anlamda bölgenin iç dengelerini ek olarak dışarıdan müdahalelerin fazlalığı dikkati çekmektedir.¹¹⁹

¹¹⁹ Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci, (2011). *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, USAK Yayınları, s.243.

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikasının belirlenmesinde en önemli etken ekonomik çıkarlarıdır değe biliriz. Petrol, ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasında en önemli yeri tutmaktadır. ABD bölgenin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının işletilmesi ve Batı pazarlarına istikrarlı ve güvenli olarak ulaştırılmasına hem ekonomik hem de politik açıdan önem vermektedir.¹²⁰ Büyüyen petrol talebi ile birlikte ABD'nin petrol ihraç eden ülkelere olan bağımlılığı artmıştır.¹²¹ Enerji ihtiyacının % 40'ı petrolle karşılanmakta, bunun yaklaşık yarısı ise Körfez Bölgesi ülkelerinden ithal edilmektedir. ABD Petrol ihracatında Körfez Ülkelerine bağımlılığını azaltmak ve çeşitliliğini yaratması açısından Hazar Havzası kaynakları büyük önem taşımaktadır.

ABD'nin enerji konusunda "çeşitlendirme" politikasının amacı belirli bir bölgeye olan bağımlılığını azaltmak bu yolla petrol bölgelerinde ortaya çıkabilecek politik ayaklanmaların petrol arzını etkileyip, küresel anlamda bir ekonomik kriz yaratması olasılığının bertaraf edilmesidir.¹²²

RF' yanın Orta Asya ve Kafkasya'nın enerji kaynaklarını ve boru hatlarını kontrol altına alıp, bölgede nüfuzunu artırmaya çalışmasının, Amerikan çıkarlarına aykırı olduğu çok açıktır, bu yüzden ABD yönetimi, Hazar Havzası kaynaklarının işletilmesi ve taşınmasında belirleyici olmak istemekte, petrol ve doğalgaz kaynaklarının RF' yanın tekeline girmemesine önem vermektedir.

Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve taşınması kadar, bölgenin stratejik konumu, Orta Asya'ya giriş kapısı niteliğinde olması da Güney Kafkasya'nı ABD açısından önemli kılmaktadır. Kafkasya kendi içinde, ABD açısından birbiriyle

¹²⁰ Demir Ali Faik, (2003). *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, İstanbul, Baglam Yayınları, s. 150-151.

¹²¹ Okan Mert, (2004). *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, İstanbul, IQ Kültür-SanatYayıncılık, Eylül, s. 241.

¹²² Utku Yapıcı, (2004). "Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları OrtaAsya ve Kafkasya", İstanbul, *Otopsi Yayınları*, s. 173-174.

ilintili dört noktada önem arz etmektedir: RF' yanın bölgesel politikası, İran'ın bölgesel politikası, enerji kaynakları ve askeri üsler.¹²³

Şekil 5: Orta Asya ve Kafkasya

Kaynak:http://www.bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&turid=19&menuID=8_6_19&merkezid=6&yuvarlakmasaid=312 (Erişim Tarihi: 04.06.2014)

Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan Güney Kafkasya ülkeleri, uluslararası aktörlerin dikkatini üzerine çekmişlerdir. Kafkasya bölgesinde RF ile güç mücadelesine girmiş olan ABD, bölgede etkin olabilmek için Batı yanlısı politika izleyen, RF' yanın baskısından kaçınmaya çalışan Azerbaycan ve Gürcistan'la yakın ilişkiler kurmuş, Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasındaki Rus etkinliğini azaltmaya çalışmıştır. Aynı zamanda, Güney Kafkasya ABD'nin Irana yönelik olarak çevreleme politikası açısından da stratejik olarak önem taşımaktadır.

¹²³ Kamil Ağacan, (2005). "ABD'nin Kafkasya Politikası", *Degisen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (Ed. Okan Yesilot), İstanbul: Kitabevi Yayınevi, s. 42.

ABD, kendisine yönelik 11 Eylül saldırıları sonrasında, Orta Asya cumhuriyetlerine birçok askeri üs kurmuştur. ABD, Orta Asya da kurduğu bu üsleri desteklemek için, Pakistan-Afganistan ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaşım koridorlarını kullanmaktadır. Bu yüzden Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaşım koridoru stratejik önem taşımaktadır.¹²⁴ 11 Eylül sonrası ABD için Güney Kafkasya'nın Önemi ekonomik ve stratejik menfaatlerden dolayı daha çok artmaktadır.¹²⁵

Amerika'nın Güney Kafkasya'ya başlangıçta RF' ye öncelik veren ve RF'yi kışkırtmamaya yönelik politika izlemiştir. Ama zamanla Rusya'nın Çeçen savaşında gerçek gücü üze çıktıkta Amerika bölgeye yönelik politikalarında sertleşmeye başlamış RF' yanın bölgeyi kendi çıkar çevresi olarak görmesine ilişkin politikalarına taviz vermemeye başlamıştır.

ABD Güney Kafkasya'da mevcut olan üç ülkeyle RF ile olan yakın ilişkileri bozmayacak nitelikte geliştirmektedir.¹²⁶ Hazar Havzası enerji yataklarında büyük miktarda enerji rezervlerine sahip, aynı zamanda İran'la sınır komşusu, Güney Kafkasya bölgesinin en büyük ve en önemli ülkesi olan Azerbaycan, ABD açısından önem taşımaktadır. Nitekim ABD, kendisiyle ilişkilerini geliştirmek isteyen Azerbaycan'la ekonomik, siyasi ve askeri nitelikteki ilişkilerini geliştirmektedir.

ABD, Hazar enerji kaynaklarının RF ve RF-Iran tekeline dünya pazarlarına açılmasını istemediğinden, Orta Asya ve Kafkasya'nın Karadeniz'e açılan kapısı niteliğinde olan Gürcistan, ABD açısından önem kazanmaktadır. Gürcistan'ın tamamen Rus kontrolüne girmesi durumunda, Azerbaycan'ın özgür kalmasının önem taşımayacağını savunan ABD, artan Rus baskılarından kurtulmak için kendisine sığınan Gürcistan'a askeri, siyasi ve ekonomik nitelikte yardımlarda bulunmağa

¹²⁴ Nadir Devlet, (2005). "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Siyaseti ve Türkiye'ye Etkileri" *Degisen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (Ed. Okan Yesilot), İstanbul: Kitabevi Yayınevi, s. 14.

¹²⁵ Ağacan, *Degisen Dünya Düzeninde Kafkasya*, s. 44.

¹²⁶ Kamil Ağacan, (2003). "Rus Liberal İmparatorluk Stratejisi, Güney Kafkasya ve ABD", 2023, Sayı 31, Kasım, s. 29.

çalışmıştır. Gürcistan ise kendi sırasında zamanla hükümet değişikliğinde Batı ve Rus yönlü politikalar izlenmiştir.

RF ile stratejik işbirliği yürüten Ermenistan, bölgede Amerikan varlığına en soğuk bakan ülke olmasına rağmen, ABD'deki güçlü Ermeni lobisinin faaliyetleri sonucu, bu politikasından dolayı herhangi bir zarara uğramamakta aksine ABD'nin yeni özgürlüğünü kazanan ülkelere yaptığı yardımlardan en çok yararlanan ülke sıfatını korumaktadır.

2.1.3 ABD'nin Güney Kafkasya Politikası

SSCB'nin çözülmesinin ardından, Güney Kafkasya'da eski SSCB üyesi olmuş üç cumhuriyet Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan yeni bağımsızlıklarını kazanmışlardır ve RF' yanın bu devletleri, egemenliği altında tutma isteği, ABD'yi harekete geçirmiştir. ABD'nin dünya liderliğini devam ettirebilmesi ve oluşan maliyeti karşılayabilmesi için enerji bölgelerini kontrol altında bulundurmaya gerekmiştir bu yüzden, SSCB'yi mümkün olduğunca enerji bölgelerinden uzaklaştırarak güneye yayılmasını engellemeye çalışan ABD, bu politikanı yeni dönemde de taşıyarak Rusya Federasyonu için uygulamıştır.¹²⁷

1991 yılına kadar bu bölgeyi kendisi için bir tehdit olarak algılayan ABD artık burayı nüfuz alanına salmayın planlarını çizmeye başlamıştır. ABD bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik nasıl bir dış politika uygulayacaklarına dair açıklama yaparak, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle kurulacak ilişkilerin üç faktörü göz bulunduracaklarını vurgulamıştır. İlk olarak, ABD bağımsızlıklarını güçlendirmek için bu devletlere çeşitli yardımlarda bulunarak eski SSCB silahlarının imhasına yardım edecektir. İkinci olarak ABD, politik çoğulculuğa dayanan demokratik rejimlerin oluşmasına ve gelişmesine yardım

¹²⁷ Emin Gürses, (1999). "Türkiye Kafkasya'da Rusya'yı Görmezden Gelmemeli", *Nokta Yayınları*, 14-20 Mart, s. 47.

edecektir. Üçüncüsünde ise ABD, bu devletlerin serbest piyasa ekonomisine geçmelerine destek olacaktır.¹²⁸

Bölge ile ilgilenmesinin en önemli sebebi, “Avrasya’nın kalbi” Güney Kafkasya’nın¹²⁹ jeostratejik önemi, Büyük İpek Yolunun merkezi noktasında bulunması, Uzak Doğu, Orta Asya’ny Avrupa’yla birleştirecek ticari yolların geçtiği bölgede olması ve doğal enerji kaynaklarına sahip olmasıdır. Özellikle de Hazar denizi petrollerinin dünya pazarına sürülmesi yolunda çaba serf etmektedir.

Aynı zamanda ABD, Kafkasya bölgesinde radikal İslam’ın yayılmasını önlemek, İran’ı kontrol altında tutmak, bölgenin tabii kaynaklarının işletilmesinde önemli bir rol almak, bölgedeki cumhuriyetlerde, Batının güvenlik ve ekonomik sistemini kurmak, bölgede demokrasi ve insan haklarının gelişimini sağlamak istemektedir.

Enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için gerekli alt yapının Rusya Federasyonundan geçmesi¹³⁰ RF’nin bölgede etniklik kurması, “uluslar arası sistemde ABD hegemonyasının sağlamaştırılması önündeki engellerin sayısının artmasına” neden olacağından,¹³¹ bu bölge ile tarihsel bağı olmayan ABD Rusya ile ilişkilerini bozmamak şartıyla, Rusya’nın, Kafkasya’da tekrar eskisi gibi etkinlik kurmasını istememektedir.

ABD’nin dünya liderliğini devam ettirebilmesi için bölgede enerji kaynaklarının emniyete alınmasını en önemlisi de bölgede etkinliğini artırmak için bölgeye yönelik yatırım yapan ABD şirketlerine destek sağlanması, bu şirketlerin garanti almak ve bölgede siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamak için bu bölgede

¹²⁸ Nazım Cafersoy, (2001). *Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası* (Haziran 1992-Haziran 1993), Ankara, ASAM Yayınları, s.24.

¹²⁹ Erol Manisalı, (2012). “AGT, Kafkasya ve Avrasya”; Manisalı, Yeni Dünya Düzeninde Batı ve Türkiye, s. 149.

¹³⁰ Roger Kangas, (2002). “The US Perspective on the Turkic Republics: From Economics to Geopolitics”, Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri, Haarlem, *SOTA Yayınları*, s. 214-215.

¹³¹ Emin Gürses, (2001). “Kafkasya’da Uluslararası Rekabet”, *Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel*, Cilt 7, Sayı 1, İlk Bahar, s. 250-273. s. 252.

giden etnik çatışmalara Rusya'dan farklı olarak diplomatik yollarla çözümüne öncelik vererek, sorunların çözümünde taraflar arasında dengeyi korumaya çalışmaktadır.¹³²

SSCB'nin dağılması sonrasında ABD'nin Kafkasya politikasını ana hatlarıyla üç dönem ayırmak mümkündür.¹³³ İlk olarak 1991-1997, bu dönemde ABD, nükleer gücüyle önemli bir ülke olan RF'nin uluslar arası kapitalist sisteme eklenmesini desteklemiş, Batı sistemi içinde yer almasını istediği bu ülkenin “kışkırtılmaması” için bölgede “Önce Rusya” stratejisi izlemiştir.¹³⁴ Kafkasya'ya yönelik RF merkezli politika üretmiş ve Kafkasya cumhuriyetleriyle olan ilişkilerini dolayı yollarla sürdürmüştü. İkinci olarak 1997-2001 yılları arasında ABD'nin yeni bağımsız cumhuriyetlere öncelik tanınması, doğrudan ilişkiler kurması, Üçüncü ise 2001 ve Sonrası Dönem 11 Eylül terör saldırısı sonrasında terörizme karşı savaş açan ABD'nin tüm Kafkasya'da daha aktif politika izlediğini görmekteyiz.

Daha öncede vurguladığımız gibi, 1991-1997 dönemi, ABD, SSCB dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyet cumhuriyetlerine karşı mesafeli bir politika izlemiş ve bu coğrafyaya RF'nin etki sahası olarak kabul etmiştir. ABD'nin bölgedeki politikalarındaki temel yaklaşım, “Russia First” diye adlandırılan, Rusya'ya öncelik veren bir politika olmuştur.¹³⁵ Rusya'nın bölgede istikrar getirici unsur olarak değerlendiren¹³⁶ ABD'ye göre, enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için gerekli altyapının büyük bir çoğunluğunun Rusya üzerinden olmasından dolayı bu ülke ile ilişkileri iyi tutulması zorunlu görmüştür.¹³⁷

¹³² “U.S. Policy in the Caucasus and Sentral Asia”, (1997). The Heritage Foundation, no. 1132, July 1997, p.2.

¹³³ Devlerin Kafkasya Aşk, (2012). <http://akademikperspektif.com/2012/08/05/devlerin-kafkasya-aski/> (Erişim Tarihi: 04.01.2014)

¹³⁴ Sinan Ogan ve Kamil Agacan, (2001). “Güney Kafkasya'da Yeniden Baslayan veya Bitmeyen Soguk Savas”, *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 13, Mayıs, s. 25.

¹³⁵ Strobe Talbott, (1998). “U.S. Policy Toward the Caucasus”, U.S. Department of State, http://www.state.gov/www/policy_remarks/1998/980331_talbott_caucasus.html (Erişim Tarihi: 18.03.2014)

¹³⁶ Jim Hoagland, (1993). “Security in the Neighborhood is the New Mission”, *International Herald Tribune*, 26 Octobre 1993.

¹³⁷ Roger Kangas, (2002). “The US Perspective on the Turkc Republics, From Economics to Geopolitics”, Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin ert, Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Haarlem, *SOTA Yayınları*, s. 214-215.

İlk önce Washington, bu bölgenin Rusya'nın nüfuz alanı olduğunu kabul ederek, nüfuz konusunda bir iddiada bulunmamıştır. Bu yüzden ABD, SSCB'nin dağılmasının ardından, bağımsızlıklarını açıklayan ülkeler ile ilişkilerinde mesafeli davranmıştır. ABD'nin bu siyaseti her şeyden önce, Sovyetler Birliği'nin bir "süper güç" olarak sahip olduğu mevkie gösterilen saygıdan kaynaklanmaktadır. Bir diğer sebebi de, Hazar bölgesi hakkında bilgi ve üstünlük noksanlığı ve bir o kadar da bölgedeki Amerikan menfaatlerinin fark edilmesindeki gecikmeydi.

1991-1997 yılları arasındaki dönemde ABD'nin amacı, Moskova'yı kışkırtmaksızın bölgedeki ülkelerin RF' yanın hegemonyası altına girmesinin engellenmesi sağlayacak bir strateji uygulamaktır.¹³⁸ ABD bölgeyi tam anlamıyla RF' ye terk etmemiş, bölge ülkeleriyle kurmuş olduğu ilişkileri yoğunlaştırmaya çalışmıştır. Washington esasta, "Türkiye Modelini" benimseyerek, Müslüman devletler için Türkiye'nin burada nüfuz sahibi olmasını desteklemek şeklinde kendi siyasetini sınırlandırmış, Türkiye vasıtasıyla, bölgeye giriş yapmış, bölgeyi tanımaya çalışmıştır.

Daha önce vurguladığımız gibi, ABD enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için altyapının Rusya Federasyonundan geçmesi nedeniyle ilişkilerini sessizlik politikası esasında iyi tutulması zorunlu görünüyordu.¹³⁹ ABD'nin eski Sovyet cumhuriyetleriyle olan ilişkilerini RF üzerinden ve ya Türkiye vasıtasıyla yürüttüğü bu sessizlik politikasının sonuna yaklaştığını gösteren ilk işaretler Azerbaycan'la yapılan 1994 tarihli petrol anlaşmasıyla başlamıştır. ABD'nin bölgede daha hareketli izlemeye başladığını bu anlaşmadan sonra,¹⁴⁰ 1995 yılından sonra ABD stratejisinde "çoklu boru hatları" yaklaşımı ağırlık kazanınca "Önce Rusya" politikası yerine "Trans-Hazar Projesi" ve "Doğu-Batı Koridoru" gibi söylemlerin yer aldığı Rusya'yı dışarıda bırakan bir politikaya bıraktı. Bu koridor Güney

¹³⁸ Güney Ateşoğlu, (2002). *Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı*, Türkiye'nin Komsuları Dergisi, Mustafa Türkes, İlhan Uzgel, Ankara, İmge Kitabevi, Şubat, s. 336.

¹³⁹ Kangas, "The US Perspective on the Turkic Republics, From Economics to Geopolitics", s.214.

¹⁴⁰ Mürteza Hasanoglu ve Elnur Cemilli, (2006). *Güney Kafkasya'da ABD Politikası*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 18.

Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını korumalarında büyük rol oynayacak, bölgesel işbirliğinin güçlenmesine yol açacak, Hazar Petrolünün dünyaya satışını kolaylaştıracaktır. Bu kolaylıklar iş adamlarının bölgeye yatırım yapmalarını sağlayacaktır. ABD için bu yol hayati önem taşıyordu. ABD'nin bölgedeki enerji kaynaklarının RF üzerinden değil Türkiye üzerinden taşınması doğrultusunda karar vermesiyle, ABD'nin bölgeye yönelik çıkarlarında jeopolitik unsur öne çıkmaya başlamıştır.¹⁴¹

Bu dönemde, Rusya'ya gösterilecek saygı ABD için hayati bir faktör olmaya devam etmekle beraber, bağımsız cumhuriyetler ile yakın ilişkiler içerisine girmeye devam etmiştir. Azerbaycan petroleri, artık Beyaz Sarayı etkilemeye başlamıştır.

1996 yılında Çeçenistan-Rusya savaşından sonra, imzalanan Hasavyurt antlaşmasında Çeçenistan'ın bağımsızlığı Moskova tarafından resmen tanındı,¹⁴² bu olay Rusya'nın gerçek askeri yeteneğini Amerikan siyasi tasarımcılarına gösterdi. Yani, bu yetenek, bir hayli büyük ölçüde dert çıkarabilir ama ciddi taarruzu bir askeri tehdit oluşturamazdı. Diğer bir ifadeyle, ABD'nin Rusya'ya duyduğu saygının önemli bir kısmı yok olmuştur.

Böylece, bölgeye ilgisi giderek artan ABD, Birinci Çeçen savaşının ardından RF'nin askeri açıdan zayıflığının ortaya çıkmasıyla 1996'da Kafkaslar ve Hazar bölgesini kendi "yaşamsal çıkar alanı" ilan etti ve "ABD RF'nin Kafkasya'da özel rolü olduğunu kabul edemez" açıklamasıyla¹⁴³ bölgenin ABD'nin ilgi alanında olduğunu dünyaya duyurdu.¹⁴⁴

Temel hedef Arap egemen OPEC karteline olan bağımlılıktan kurtulabilmek için, Tekele yakın konumu ile Batılı sanayi ülkelerine karşı, petrolü koz olarak kullanmaktır. Bölgenin 4 trilyon dolar değerinde, 200 milyar varillik bir petrol

¹⁴¹ Ağacan, Degisen Dünya Düzeninde Kafkasya, s. 36.

¹⁴² Vikipedi,özgür ansiklopedi http://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_%C3%87e%C3%A7en_Sava%C5%9F%C4%B1 (Erişim Tarihi: 21.12.2013)

¹⁴³ Nasib Nassibli, (2000). "Azerbaijan's Geopolitics and Oil Pipeline Issue", Perceptions, Cilt 4, Sayı 4, Ocak, s. 117.

¹⁴⁴ Ergin Yıldızoğlu, "Al Birini Vur Ötekine...", Cumhuriyet, (Erişim Tarihi: 20. 01. 2014)

rezervine sahip olması, ABD açısından, bölgenin önemi artmaktadır. ABD'nin bölgede enerji kaynakları ile ilgili politikası, bölgede barış ve refahın oluşturulması, dünya enerji ikmal kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çok taraflı boru hatlarının geliştirilmesi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesine iştirak gibi hedeflere dayandırılmakta, en önemli politika hedefi ise zengin petrol ve gaz kaynaklarına Batının ulaşmasını garantiye almak, taşınmasında da belirleyici olmak istemektedir.

1997-2001 dönemi ABD'nin, SSCB dağıldıktan bölgeye yönelik olarak izlediği mesafeli politika, hızlı bir değişim yaşandığı bu dönemde kısa sürede değişmiştir. 1997 yılından itibaren ABD Hazar Havzasına yönelik yeni yaklaşımını açıkça ilan etmiş, daha önce “çıkar sahası” olarak görülen Kafkasya artık “sorumluluk sahası” olarak görülmeye başladığını bildirmiştir. Bu tarihten itibaren RF'nin bölgeye yönelik hegemonyacı politikalarına ABD'nin göz yummayacağı belirtilmiştir.¹⁴⁵ Böylece Hazar enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması konusunda sorumluk aldığını resmen ilan eden ABD, NATO ile işbirliği çerçevesinde ve ikili anlaşmalarla bölge ülkeleriyle askeri ilişkilerini geliştirerek, bölgedeki askeri varlığını artırmıştır.¹⁴⁶

Bölge ülkelerinin Rusya'nın etkisinden çıkarma amacıyla bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere ABD tarafından yardım programları uygulanmıştır. Bu devletlerin demokrasiye ve serbest Pazar ekonomisine geçmesini isteyen ABD'nin, bölgeye yönelik hedeflerinin gerçekleşmesinde kullandığı bir araç yardım programı oldu. Zaman içerisinde Amerikan yardımları, ABD'nin bölgeye artan ilgisine paralel olarak yoğunlaştı ve bölgenin ABD'nin “yaşamsal çıkar alanı” ilan edilmesinin ardından, ABD “stratejik konumdaki enerji zengini Orta Asya ve Kafkasya demokrasilerine yapılacak yardım, ABD'nin ulusal çıkarına” olduğunu belirtti.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ateşoğlu, Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı, s.363.

¹⁴⁶ Fırat Pursat, (2005). “Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarısı”, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odacı Karadeniz*, (Ed. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya), Ankara: Platin Yayınevi, s. 148-149.

¹⁴⁷ Robin Bhattı ve Rachel Bronson, (2000). “NATO's Mixed Signals in the Caucasus and Central Asia”, *Survival*, Cilt 42, Sayı 3, Sonbahar, s. 134.

Bu dönemde Kafkasya politikasını radikal bir şekilde değiştiren ABD, RF'nin bölgedeki etkinliğini azaltabilmek için Hazar enerji kaynaklarının RF'nin kontrolü olmaksızın farklı güzergâhlardan dünya piyasalarına ihraç edilmesi için alternatif taşıma projeleri öne sürmüş, çok yönlü geçiş projelerinin gerçekleşmesi için gayret göstermiştir.¹⁴⁸

ABD'nin, Kafkasya coğrafyasındaki bölge politikasını hayata geertmek için, Rusya'yı kontrol altına ala bilmek amacı ile bölgedeki ülkeleri kullanmaktadır. Bölge ülkelerinin demokratikleştirmek, serbest piyasa ekonomisine geçme, ABD ile ticaret ve yatırımların artırılması çalışmalarını destekleme, güvenlik, tehdit, işbirliği perspektifleri çizerek, kendi belirlediği politikaların dışında farklı siyasal, askeri ve ekonomik ilişkilerin ortaya çıkmasına engel olmakta, Kafkasya ülkelerinin Batıya ulaştırmasına çalışmaktadır.

ABD Avrasya'da kalıcı ve genişlemesi bir statüye sahip olmağa çalışmaktadır. Bu amaç ve hedefe ulaşmak maksadıyla ilk önce ülke yönetimlerinde ABD yanlısı kişilerin görev almasını sağlamak, çok uluslu ABD şirketlerinin ekonomik gücü ve etkinliği ile ülkeler üzerinde politik nüfuz kazanmak, remi dış yardımlarla, ülkeler üzerinden askeri ve ekonomik açıdan bağımlılık yaratmaktır.

2001 ve Sonrası dönemde ABD kendisine yönelik 11 Eylül saldırısı sonrasında, tüm politikalarını değiştirmiştir. Bu tarihten itibaren ABD Kafkasya politikasında dönüşüm olmuş, bölgeye yönelik daha aktif bir politika geliştirmeye başlamıştır.

Bölge dışı bir güç olarak ABD'nin de Kafkasya'da güvenlik politikalarında aktif rol oynadığı ve bu rolün Soğuk Savaş döneminin sonundan itibaren sürekli arttığı ve 11 Eylül sonrası ise ABD'nin Kafkasya'da güvenlikte en etkin ülke olduğu görölmüştür. Pentagon ve Dünya ticaret Merkezine karşı gerçekleştirilen saldırılar Kafkasya coğrafyasını Amerikan dış politikası açısından farklı bir boyuta taşımış ve

¹⁴⁸ Ertan Efegil, (2000). "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", *Avrasya Dosyası*, ABD Özel, Cilt 6, Sayı 2, s. 191.

Kafkasya politikasını yeniden biçimlendirmiştir. ABD Güney Kafkasya'ya yaklaşımı ve ilgisinde askeri güvenlik boyutu önem kazanarak bu coğrafyadaki güvenlik sorunlarının Washington'a kadar uzanan bir etki alanı olduğunu dünyanın gözleri önüne sermiştir.

Güney Kafkasya devletleri Rusya etkisine karşı bir denge unsuru, Amerika gibi lider bir devleti önlerine almama, en önemlisi de NATO'ya üye olmak istemeleri açısından Afganistan ve Irak savaşlarında ABD'yi desteklemiş, hava sahalarını ABD uçakların açmakla beraber askeri üslerin* kullanılmasında müsaade etmişlerdir.¹⁴⁹

Terör saldırılarından zarar gören ABD, istikrarsızlıkların olduğu bölgeleri terörün kaynağı olarak görmüştür. 11 Eylül süreciyle konjonktürden yararlanan ABD, ilk kez Gürcistan'a asker sokmakla, askeri varlığı ile Kafkasya'da etkin bir güç olmuş ve Rusya'nın bölgesel avantajını elinden almıştır. Güney Kafkasya devletlerinin demokratikleşmesi ve iç politika yapılarına karışmış, terörizmle mücadele politikası çerçevesinde Gürcistan'la yapılan anlaşmayla bölgede Gürcü askerlerinin yetiştirilmesi için askeri işbirliğine gidilmiş ve sonuçta ABD'nin bölgedeki askeri varlığı hatırı sayılır düzeye ulaşmıştır.

Son olarak, ABD'nin Kafkasya dair dış politikasına genel baktığımızda "Büyük Satranç Tahtası" isimli kitapta ABD için çok önemli bir bölge olduğunu görmekteyiz. *"ABD jeostrateji politikasının en öncelik bölgesi, Avrasya olmalıdır. Birincisi, malum, bu bölge muazzam doğal gaz ve petrol rezervleri ihtiva etmektedir ve dünya enerji tüketimi baş döndürücü bir hızla artmaktadır. İkincisi, bu "Avrasya Balkanları" büyük bir istikrarsızlığa ve hatta kargaşaya gebe durumdadır. Bu yüzden, Rusya, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçler, bu alanın kontrolü için çatışabilirler. Böyle bir çatışmayı önlemek ve bu devletlerden herhangi birinin, bölgede liderliği ele geçirmesine mani olmak için, ABD'nin buraya güçlü bir şekilde müdahalesi şarttır."* diyerek açıklamaktadır.

* Gürcistan 2000, Azerbaycan 150, Ermenistan 46 kişiden ibaret askeri yardımda bulunmuştur.

¹⁴⁹ Svante Cornell, (2005). "US engagement in the Caucasus: Changing Gear", Helsinki Monitor, no.2, s.113.

2.2. Abd'nın Azerbaycan Politikası Etkileyen Teorik Yaklaşımlar ve Aktörler

2.2.1. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Politikası ve Realizm

Uluslar arası ilişkiler teorisi tarihine baktığımızda, uluslar arası ilişkiler yaklaşımlarını en çok etkileyen teori olarak realizm karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁰ Realizmde devleti merkeze alan bir bakış açısı vardır. Uluslar arası ilişkilerde “ulusal güvenlik” ve “devletlerarasındaki çatışmayı” ana sorun olarak alan realistler uluslararası ilişkilerde başat güç olarak askeri güce ağırlık olarak yer vermişlerdir.*

ABD'nin kendi çıkarları bazında dünya devletleri ile realist bakış açısının ağırlıkları gözükmemektedir bu bakımdan da Azerbaycan'a yönelik politikalarını incelemeden önce kısaca Realist teorisi üzerinde durmakta fayda vardır.

Realistlere göre ulusal politika evrensel ve objektif kurallar tarafından yöneltmekte ve bununda kaynağı iyi olmayan aksine bencil ve diğerlerinin aleyhine de olsa kendi çıkarlarını düşünen insan doğasıdır. Aynen devletlerde insanlar gibi kendi çıkarlarını gözetirler ve buda uluslararası ilişkilerin çatışmacı niteliğini göstermektedir. İkinci olarak ulusal çıkar güç terimi ile açıklanmış o yüzden devletler uluslararası sistemde güçlerini artırmaya çalışmışlardır. Çıkar kavramı ise, maddi zenginliği ve serveti ihtiva etmektedir. Realistlere göre devletin nihai amacı çıkarlarını elde etmek için daha fazla güce sahip olmaktır. Üçüncü ilkede ise güç açısından tanımlanan çıkar, zaman ve mekân bağlı değildir. Realistlere göre sabit ve değişmez olan güç, çıkar ve çıkarı gerçekleştirmek için uygulanan politikalar zaman ve kültürel ortama göre değişiklik göstermektedir. Dördüncü olarak realizmde bir dış politikanın başarısı ne kadar ahlaklı olduğu ile değil ne kadar ulusal çıkarlara hizmet ettiği ile değerlendirilir yani uluslararası ilişkilerde moral ve ya ahlakı değerlerin etkisinin olmadığıdır. Beşinci ilkeye göre, realizm evrensel değerleri

¹⁵⁰ Hans J. Morgenthau, (1970). Uluslararası Politika, Güç ve Barış Mücadelesi, Cilt 1, çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği, s.157.

* Morgenthau, ulusal gücün öğelerini nicel ve nitel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Nicel öğeler (materyal faktörler) coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfustan; nitel öğeler (beşeri faktörler) ise ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliğinden oluşmaktadır; Morgenthau.

reddeder ve devletlerin bunu sadece gerçek amaçlarını için kullandıklarını savunur. Uluslararası politikada devletler çıkarları için bir dış politika aracı olarak kullanılabilir. Altıncı ve sonuncu ilkeye göre ise, uluslararası politikanın, ekonominin, hukukun ve ahlakçıların kendi alanlarında yaptıkları gibi otonom olduğuna inanılır.¹⁵¹

Morgenthau'nun görüşlerine göre realizm, moral değerlerle ilgilenmemektedir. Uluslar arası politikanın temel aktörü egemen ulus devlettir ve bu devlet güç açısından değerlendirilen kendi çıkarı peşinden hareket eder şeklinde vurgulamıştır.

ABD'nin Azerbaycan yönelik politikalarında da realizmin bütün ilkelerine rast gelmektedir böyle ki, SSCB'nin dağılmasından sonra Avrasya jeopolitiğinde yeni jeopolitik güç boşluğu alanları oluşmuştur.¹⁵² Bu alanlardan büyük jeopolitik ve jeo-ekonomik potansiyele sahip uluslar arası ilişkilerin yeni bir düzleme çabası içerisine girmiş Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazanmış devletlerden biri olan Azerbaycan Cumhuriyetidir. Realist bakış açısından değerlendirdiğimizde, Azerbaycan'ın bu konumda bulunması, ABD'ye yeni etkinlik alanı kazanma fırsatı sağlamıştır ve konumundan dolayı, Amerikan diplomasisi ve dış politika enstitülerinde, bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan'a yönelik stratejik, ekonomik ve politika araştırmalar başlatılmıştır. 1989'lardan itibaren Amerikalı akademisyenler, işadamları, gazeteciler ve sivil toplum örgütleri, Azerbaycan'ı ziyaret etmeye başlamış araştırmaları sonucunda ABD Dış politikası stratejilerinde Azerbaycan'ın önemli konumda olduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca Güney Kafkasya'daki stratejik konumu itibariyle ve son yıllarda enerji alanında artan önemi dolayısıyla bölgesel güçlerin ilgisini çekmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığa kavuşan Azerbaycan'ı, kısa süre içinde petrol kaynaklarıyla dışa açılan dünya enerji politikasının belirlenmesinde önemli bir yer almaya başlamıştır. Jeopolitik konumuna göre Hazar Petrol kaynakları üzerinde

¹⁵¹Morgenthau, a.g.e., s. 2-18.

¹⁵² Kaan Ögüt, (2007). "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Avrasya'da Güç Dengeleri, Petrol-Doğalgaz", Sayı 31, *Aydınlanma 1923 Dergisi*, <http://www.aydinlanma1923.org/sayı/31/31-07.html> (Erişim Tarihi: 22. 01,2014).

konumu ve Orta Asya devletlerinin Batıya açılan penceresi olarak algılanması Rusya, İran ve Türkiye ile sınırlarının bulunması da Azerbaycan'ın önemini artırmıştır.

ABD Azerbaycan'a Amerika'nın çıkarlarını ve dış politikasını belli edecek üç bölgenin – Ortadoğu, Avrupa ve Asya bölgelerinin kesiştiği stratejik ortak olarak bakmaktadır. Genel olarak Kafkasya politikasını değerlendirdikte, bölgedeki enerji kaynaklarının işletilmesi, dağıtılması ve taşınmasını etkisi altında tutmaya çalışmıştır. Bu politika kapsamında, ABD'nin strateji değerlendirme raporunda Azerbaycan'ın önemi vurgulanmış, ABD için öncelikli ilgi alanına gelmiştir.¹⁵³ ABD Azerbaycan'a yönelik stratejisinde, başka bir devletin Azerbaycan üzerinden bölgesel güç oluşturmalarının ABD çıkarına darbe vura bileceği ve bu yöndeki gelişmelere yönelik karşı müdahaleye başvurabileceği belirtilmiştir.¹⁵⁴ ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politik önceliklerinin temelinde, 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan kendi zengin petrol ve gaz rezervlerini Batı pazarına açmak, Azerbaycan'ı ABD ve Batı Avrupa devletlerine yakınlaştırmak, demokratikleşmesine ve serbest piyasa ekonomisine geçişini desteklemek, iktidarını temin etmek, kendisiyle ticaretin artırılması dayanmaktadır.¹⁵⁵ Bu nedenle ABD, stratejik değerlendirme raporlarında önemi vurgulanan Azerbaycan'ın, diğer devletlerin işgali ve ya etkisi altına girmemesi için çalışmaktadır. Daha öncede, ABD'nin Kafkasya yönelik politikasında vurguladığım gibi, ABD Azerbaycan'a ilişkin politikasında güvenlik, tehdit ve işbirliği perspektifleri çizmiş, kendi belirlediği politikaların dışında politik, askeri ve ekonomik ilişkilerin ortaya çıkmasını önlemeye çalışmıştır.¹⁵⁶

Dağlık Karabağ sorununa yönelik tutumunda, ABD Azerbaycan yanlısı bir politika izlemiştir ve haledede Azerbaycan yanlısı politika izlemektedir. ABD strateji değerlendirme raporlarında Azerbaycan'daki çıkarları istikrarın sağlanması ve

¹⁵³ Suat İlhan, (1998). *Jeopolitik Duyarlılık*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, s. 96-97.

¹⁵⁴ Ariel Cohen, (1997). "US Policy in the Caucasus and Central Asia", The Heritage Foundation, C. XI, No 32, Temmuz, s. 2.

¹⁵⁵ Michael Croissant, (1998). "ABD'nin Transkafkasya Politikası", *Zaman*, 01 Eylül 1998.

¹⁵⁶ Yavuz Gökbalp Yıldız, (1998). "Kafkas Toplumlarının Siyasi ve Ekonomik Yapıları ve Gelişmeleriyle Bunlar Üzerinde Güç ve Rekabet Mücadeleleri ve Türkiye'nin İzlemesi, Öngörülen Politikalar ve Etkinlikler", *Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi*, İstanbul, *Harp Akademileri Basımevi*, s. 182.

Dağlık Karabağ sorununun çözümü doğrultusunda olduğu vurgulanmıştır. Bu yüzden Dağlık Karabağ sorununun özellikle diplomatik yollarla çözümüne öncelik vermiş, taraflar arasında denge kurmaya çalışmış¹⁵⁷ ve bölgede her hansı bir savaşa karşı olduğunu beyan etmiştir, çünkü daha istikrarlı ve müreffeh Azerbaycan daha istikrarlı ve müreffeh Kafkasya demek olduğu düşüncesindeydir. Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan yanlısı bir politika izlemesine bakmayarak Ermeni lobisinin etkisindeki Kongre’de kabul edilen “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek ” madde nedeniyle Azerbaycan’a uzun süre yardım yapamamıştır. Bu bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan için ağır bir zarba olarak değerlendirilmekteydi. Azerbaycan’a doğrudan yardım yapamayan ABD yönetimi, Azerbaycan’a sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardım etmiştir. Bu madenin durdurulması için karşılıklı ziyaretler esnasında gayret serf edilmesine bakmayarak George W. Bush dönemine kadar durdurulmamış, yalnız 11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırılar sonrasında Azerbaycan’ın ABD’ye tam destek vermesi ve ABD’nin de Azerbaycan’la işbirliği yapacağını açıklamasıyla Bush yönetiminin Kongreye müracaatı sonrasında, “907 Sayılı Ek” maddenin kaldırılması gerçekleşmiştir.¹⁵⁸

Şekil 6: Dağlık Karabağ

¹⁵⁷ Cohen, “US Policy in the Caucasus and Central Asia”, s. 3.

¹⁵⁸ Araz Aslanlı ve İlham Hesenov, (2005). *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*, Ankara, Platin Yayınları, s. 222-224.

Kaynaak:<http://www.trthaber.com/haber/dunya/karabag-sorunu-ile-ilgili-flas-gelisme-105663.html> (Erişim Tarihi: 23.03.2014)

Genel olarak ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası bazı temellere dayanmaktadır. Bunlar "Bakü-Tiflis- Ceyhan" petrol boru hattının tercih edilmesi, Dağlık Karabağ sorununda AGİT vasıtasıyla aktif rol oynayarak barışçıl çözümler sağlanması, komşular ile barış içinde yaşanması ve bölgede istikrarın sağlanması, Rusya Federasyonu etkisinin azaltılarak Azerbaycan'ın bölgesel devletlerle işbirliğinin geliştirilmesi, sınır güvenliğinin temin edilmesi, demokrasi alanındaki reformların yaygınlaştırılması ve serbest piyasa ekonomisine sahip demokratik bir devlete çevrilmesinde yardımcı olunmasıdır.¹⁵⁹ Sonuç olarak ABD'nin Kafkasya özellikle Azerbaycan'a yönelik politikasında realist teorisinin bütün ilkeleri görülmekte ve Azerbaycan'ı kendi çıkarları açısından ilgi alanından uzak tutmamaya çalışmaktadır.

Şekil 7: Bakı-Tbilisi-Ceyhan

Kaynak: <http://anspress.com/index.php?a=2&lng=az&nid=252147> (Erişim tarihi: 04.06.2014).

¹⁵⁹ Sam Brownback, (1996). "US Economic and Strategic Interests in the Caspian Sea Region, Policies and Implication", Caspian Crossroads, vol.13, no.2, <http://www.khazar.org/khazar'ntercenter/caspian/uswinterests.html> (Erişim Tarihi: 29.11.2013).

2.2.2. İlişkileri Etkileyen ABD'deki Azerbaycan Diasporası ve Lobicilik

Demokratik katılım açısından son derece önemli olan baskı guruplarının yönetim ve yasama üzerindeki etkileri birçok araştırma konusu olmuştur. En önemli etkileme araçları meslek kuruluşları, sendikalar, medya kuruluşları, kitle örgütleri, gönüllü kuruluşlar veya düşünce örgütleri olarak gruplara ayırmak mümkündür.¹⁶⁰

Amerikan devlet sistemine baktığımızda bu kurumların etkisinin oldukça büyük olduğunu, bunların yanı sıra kamuoyu seçkinleri de göz ardı edilmemesi gereken bir diğer belirleyici faktörler olduğunu görmekteyiz.¹⁶¹

Amerikan şirketleri tarafından kurulmuş olan vakıf ve dernekler, zaman-zaman dış politika karar alma sürecinde yoğun etkide bulunmuşlardır.¹⁶² Bu kuruluşların politik hayata doğrudan etkileri olmakta, zamanla asıl kuruluş amaçlarından sapmalar gösterip müdahale eder hale geldiklerini görüyoruz.

Yapılan araştırmalar ve düzenlenen raporlar, basılı yayınlar gibi araçlar da iktidarı yönlendirici etkiler yapabilmektedir. Basın ve medya kuruluşları etki etme, ikna ve yönlendirme kabiliyetlerinden dolayı ön planda olan gruplardandır.

Medyanın çoğu zaman hükümetin uyguladığı politikaları eleştirdiği ve kamuoyunu da istediği yönde yönlendirdiğini söyleye biliriz. Sonuçta medya ve basının çift taraflı bir yapıya sahip olduğunu göre biliyoruz.

Baskı ve çıkar gurupları, Amerikan siyasi hayatının kolektif hale gelmesinde ve esneklik kazanıp dinamik bir yapıya dönüşümünde rol oynarlar.¹⁶³ Kendi çıkarları doğrultusunda baskı yapmak, alınan kararları etkilemeyi çalışmak en önemlisi de

¹⁶⁰ Tayyar Ari, (2005). "ABD'de Lobiciliğin Dış Politikaya Etkisi ve Türk Lobisi", *Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri*, Cilt 1, Sayı 2, s. 6-29.

¹⁶¹ Sümer Güntekin, (2008). "Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, Ankara, s. 120.

¹⁶² Köni Hasan, (2007). *Amerika'nın uluslar arası politikası*, İstanbul, Ekim Yayınları, s. 23.

¹⁶³ Çam Esat, (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, İstanbul, Der Yayınları, s. 136.

dolayı yoldan kamuoyunu harekete geçirerek dış politikayı kendi istekleri yönde değiştirmeye çalışırlar.¹⁶⁴

Baskı gurupları dışında kalan ve politik karar alma sürecindeki aktörlere etkisi çoğu kez daha ciddi oranda olan lobiler bulunmaktadır. Nitelikli itibari ile baskı guruplarından farklı olan lobiler yürütme organı olan başkanı ve kongreyi çeşitli şekillerde etkileme amacı güderler.

Lobicilik* – Uluslararası İlişkiler Sözlüğünde baskı guruplarının amaçlarına varmak için kongrede, parlamentoda yaptıkları çalışmalar, kişilerin ya da özel çıkar guruplarının karar alma sürecini etkileme amacına yönelik girişimleri olarak tanımlanmaktadır. Demokratik sistemin bütünleyicisi ve meşru parçası olan Lobi faaliyetleri, tüm siyasi faaliyetler için geçerli olmuş, hükümetin karar almaları üzerinde etkin rol oynadığı görülmektedir. Aynı zamanda, ABD’de, “Halkla ilişkiler” olarak da tanımlanan lobicilik, demokratik yöntemin ayrılmaz bir parçası ve anayasayla korunan hak olarak değerlendirilmektedir.

Lobiler hedeflerine ulaşabilmek için, Kongre üyeleri ve bürokratlarla doğrudan temas kurma, Kongre komitelerinin oturumlarına katılma, seçim kampanyalarına bağış yapma, kitlesel kamu kampanyaları düzenleme, belli oy kullanma davranışını yaymaya çalışma, radyo ve televizyon tartışmalarına katılma, gazetelere ilanlar verme, teşhir yoluyla baskı oluşturma, kitlesel gösteriler düzenleme, toplantı ve konferanslar düzenleme, diğer lobilerle işbirliğine gidip güç birliği oluşturma, Kongre üyeleri mektup, telgraf ve teflon ile baskı oluşturmaya çalışma gibi yöntem ve süre itibariyle gösteren yöntemlerdir.¹⁶⁵

Çoğulcu toplumlarda, demokratik yapı içerisinde giderek artan öneme sahip olan lobicilik, ABD’nin uluslar arası arenadaki konumunu etkin hale getirmiştir. ABD toplumunun göçmenlerden oluşması ve bu göçmenlerin anavatanları için lobi

¹⁶⁴ Tayyar Ari, (2011). *Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika*, 9. Baskı, Bursa, MKM Yayınları, s. 75.

* İngilizce bir söz olan “lobby” koridor, kulvar anlamına gelmektedir.

¹⁶⁵ Ronald J. Hrebenar ve Ruth K. Scott, (1990). *Interest Group Politics in America*, 2. Basım, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, s.289

faaliyetinde bulunmaları sonucunda farklı ülke ve uluslar arası aktörlerin ABD’de yaptıkları lobi faaliyetleri ABD’ni bu konuda ilk sıralara getirmiştir.¹⁶⁶

Daha öncede vurguladığımız gibi lobilerin etkinliği ülkede büyük önem taşımaktadır. Lobiler alınan kararlarda en önemlisi de ülkenin dış politikasında daha etkin olarak ön plana çıkarak iktidarın kararlarını kontrol eder ve alınacak kararlara etki etme konusunda kendilerini göstereler.

ABD dış politikası değişimleri ve dolayısıyla ABD Kongresindeki lobi faaliyetleri tüm dünyayı ilgilendirebileceğinden lobicilik faaliyetlerinin dış politika üzerindeki etkileri dikkate değerdir.

Lobiciler dış politika konularında etkin olmak, kendi çıkarları doğrultusunda karar ala bilmek için ABD yasama ve yürütme organlarına girişimde bulunarak karar alma sürecinde etkilemeye çalışırlar. “Bu girişimler yasama organı üyelerini doğrudan ikna’ya çalışmak, onlara kendi tezleri doğrultusunda bilgi ve doküman sağlamak, yasama organı ile ilgili seçimlerde onlara destek sözü vermek türünden yönetmenler ile sürdürülür.”¹⁶⁷

ABD’de, karar alma sürecin halka ve dışarıdan gele bilecek etkilere tamamen açık olması Kongreyi lobiler tarafından etkilenmek için çok hassas yapan faktördür ve bu yüzden bu güne kadar ABD pek çok dış politika kararlarında etnik grupların, lobilerin etkisinde kalmıştır.

Bilindiği üzere ABD’de lobicilik vasıtasıyla ABD yönetimini ve yönetimin önemli bir başka kolu olan Kongre’yi kendi çıkarları doğrultusunda karar çıkarma çalışması bir endüstri olarak kabul ediliyor ve her yıl yüz milyonlarca dolar para harcanıyor. 1940 yılında çıkarılan yasayla lobi şirketleri kimden ve ne kadar para

¹⁶⁶ Ferda Fındık, (2002). “Lobicilik, ABD ve AB Uygulamaları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 42.

¹⁶⁷ Sönmezoğlu Faruk, (1989). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.439-440.

aldığını açıkça bildirme zorunda olduğundan 2013 yılı içinde Washington'ı etkileme adına en çok para harcayan ülkeleri sıralamaktadır.¹⁶⁸

Tablo 4: ABD'de Lobciliğe En Çok Harcama Yapan Ülkeler

Lobiciliğe en çok harcama yapan ülkeler							
Ülke	Toplam (Dolar)	Ülke	Toplam (Dolar)	Ülke	Toplam (Dolar)	Ülke	Toplam (Dolar)
Birleşik Arap Emirlikleri	14.186.622.39	Ekvator	1.112.193.17	Cezayir	420.828.62	Macaristan	90.000.00
Almanya	12.008.299.34	Filistin	1.110.769.59	Kamerun	400.000.00	Venezuela	68.500.00
Kanada	11.246.019.69	Gambia	1.015.522.19	Katar	332.286.06	Liberya	65.000.00
Saudi Arabistan	11.101.041.24	Arap Devletleri Ligi	1.010.565.00	Tayland	300.000.00	Filipinler	51.220.00
Meksika	6.132.132.81	Kıbrıs Rum Kesimi	900.000.00	Bangladeş	290.850.06	Norveç	48.000.00
Fas	4.052.857.94	Pakistan	847.542.81	Gabon	225.000.00	Malezya	34.353.00
Güney Kore	3.920.616.07	Kuveyt	685.960.81	Ekvator Ginesi	216.117.08	Vietnam	30.000.00
Sırp Cumhuriyeti	2.397.650.00	Sri Lanka	672.457.47	Aruba	213.500.04	Somaliland Cumhuriyeti	22.819.22
Gürcistan	2.358.938.25	Kosova	652.055.73	Congo Kinsaha Zaire	205.435.18	Palau	18.500.00
Azerbaycan	2.298.339.03	Lübnan	640.730.30	İran	205.000.00	Hırvatistan	18.000.00
Irak	1.909.579.42	Karadağ	639.352.63	Antigua and Barbuda	199.710.83	Lüksemburg	14.900.00
Singapur	1.855.405.16	Nijerya	621.250.00	Güney Sudan	184.363.00	Sahrawi Arap Demokratik Cum.	10.000.00
Türkiye	1.842.614.00	Tacikistan	600.000.00	Somali	173.405.36	Katalonya	7.800.00
Ürdün	1.815.120.00	Ukrayna	593.588.62	Dağlık Karabağ Cumhuriyeti	153.241.00	İtalya	6.844.84
Japonya	1.670.878.33	Arnavutluk	561.110.06	Libya	150.445.53	Marshall Adaları	5.736.55
Tayvan	1.639.835.56	Tibet	551.632.00	Yeni Zelanda	130.939.84	Mauritius	5.604.76
Hindistan	1.399.992.00	Kazakistan	543.780.24	Suriye	125.883.17	Sudan	5.000.00
Hong Kong	1.381.356.10	İrlanda	451.406.52	Kenya	124.114.05	Mikronesya	4.471.20
KKTC	1.255.355.10	Rusya	448.000.00	Bermuda	117.400.00	Laos	3.790.00
Çin	1.147.775.71	Nikaragua	447.425.00	Gana	112.858.00	İsrail	1.250.00
Bahreyn	1.145.789.84	Kosova	441.579.80	Lesotho	100.000.00	Mali	0.00

Kaynak: İLHAN Tanır - WASHINGTON POSTA212

[http://posta212.com/guncel /turkiye-lobiye-milyonlar-harciyor](http://posta212.com/guncel/turkiye-lobiye-milyonlar-harciyor) (Erişim Tarihi: 01.03.2014)

Görüldüğü gibi, Azerbaycan, listenin oldukça önlerinde bulunuyor, bir sene boyunca 2.300.000 \$ civarında para harcayarak 10-cu sırada kararlaşmıştır.¹⁶⁹ Bu da Azerbaycan'ın Washington'ı etkileme ihtiyacı en çok duyan yabancı ülkelerden biri olduğunu gösteriyor. Bu bakımdan Azerbaycan ve Azerbaycan Büyükelçiliğinin en çok mücadele ettiği konuların başında Dağlık Karabağ sorunu gelmektedir.

¹⁶⁸ İlhan Tanır, POSTA212 GAZETESİ, <http://posta212.com/guncel/turkiye-lobiye-milyonlar-harciyor> (Erişim Tarihi: 27.05.2014)

¹⁶⁹ Jeffrey MacMillan, (2014). For Washington Post, Colby Itkowitz, <http://www.washingtonpost.com/blogs/in-the-loop/wp/2014/05/14/which-foreign-countries-spent-the-most-to-influence-u-s-politics/> (Erişim Tarihi: 04.06.2014)

Şekil 8: ABD’de Lobiciliğe harcama yapan ilk 10 Ülke

Kaynak: <http://www.washingtonpost.com/blogs/in-the-loop/wp/2014/05/14/which-foreign-countries-spent-the-most-to-influence-u-s-politi> (Erişim tarihi: 02.05.2014)

ABD de öne çıkan en önemli lobiler Ermeni Lobisi, Yunan Lobisi, Yahudi Lobisi ve Türk Lobisi gibi lobiler olmasına rağmen Ermenistan bu listede görülüyor, çünkü Ermeni sorunlarını Kongre’ye taşıyanların çoğunluğunu, karşıda da anlatacağımız gibi Amerika’nın dört bir yanında yaşayan Ermeni-Amerikan diasporası oluşturuyor. Ermeni-Amerikan diasporasının desteklediği Ermeni-Amerikan lobileri, toplumlardan aldıkları para ile bu mücadeleyi sürdürdüklerinden Ermenistan hükümetinin pek de katkılarına gerek kalmamaktadır.

ABD’de ön sıralarda yerini alan İsrail ve Ermenistan menafilerini müdafaa eden lobi şirketleri bulunmakta, örneğin Ermenistan’ın çıkarlarını savunan şirketlerden Ermeni Asamblesi, Ermeni Milli Komitesi ve David Kin and Association’s şirketlerini göstere biliriz. Aynı zamanda Amerikan politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiren Amerikan Ermeni Asamblesi (AAA) ve Amerikan Ermeni Milli Komitesi (ANCA) oldukça önemli lobi faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Azerbaycan’ın lobi şirketi ise uzun yıllar Türkiye’nin de çıkarlarını savunan Capitoline/MS&L olmuştur.

Lobinin etkinlik derecesini belirleyen en önemli unsur, maddi gelir ve temsil edilen kitlenin bölüklüğü en önemlisi ise Amerikan vatandaşlarının ve kamuoyunun

verdiği destektir.¹⁷⁰ Bu açıdan baktığımızda Amerikan siyasi hayatına nüfuz eden en etkili lobinin İsrail lobisi olduğunu görmekteyiz. Finansal sorunu olmayan Amerikan vatandaşı olan üyelerinden toplanan paralara bağımlı olan İsrail lobisi Amerikan kamuoyunun kendisine yönelik olumlu yaklaşımı nedeniyle çok daha etkili olabilme imkânı bulmaktadır.¹⁷¹

İsrail Lobisi öz faaliyetlerini 1950 başında kurulmuş üye sayısı 100,000 civarlarında olan “Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi” yönetim kurulu aracılığıyla sürdürmekte, İsrail lobisinin karar alma sürecinde söz sahibi olabilmek imkânı bula bilmektedirler.

Amerikan Politikacıları zamanla Komitenin kongre üzerinde etkili olduğunu nazara alarak zamanla sık-sık komitenin yardımlarına başvururlar. Bunun için Amerikan başkanları zamanla İsrail’i ziyaret etmekte olduğunu göre biliyoruz.

ABD de iktidara gelen yönetmenlerden çok sayıda lobi aracılığıyla İsrail yanlısı kişiler kendilerine yer bulmakta, Kongre ve Başkan aracılığıyla Amerika’nın dış politikasını kendi istekleri yönünde formalaşması yönünde tesir ederler.

Örneğin Bill Clinton döneminde Martin İndik, Dennis Ross, Aaron Miller gibi İsrail yanlısı kişiler yöntemin çeşitli kademelerinde görev almışlardır. George W. Bush döneminde ise bu durum daha da ileri gitmiş İsrail’in destekçileri olan Elliot Abrams, John Bolton, Douglas Feith, I. Lewis Libby, Richard Perle, Paul Wolfowitz ve David Wurmser gibi kişiler yönetimde kendilerine yer bulmuşlardır¹⁷². İsrail yanlı başkanların üstünlük teşkil etmesi İsrail Lobisinin Amerikan yönetimi üzerindeki etkisinin ne kadar önemli olduğunu göstericisidir.

¹⁷⁰Tayyar Arı, (2009). *Lobiler ve Dış Politika Amerika’da Siyasal Yapı*, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, s. 18.

¹⁷¹ Arı, a.g.e., s. 209.

¹⁷² Mearsheimer John ve Walt Stephen, (2006). *The Israel Lobby*, London Review of Books, Vol. 28, No. 6, March, p. 3-12.

Lobi faaliyetleri ile beraber Sosyal ve politik anlamda farklı topraklara zorla göç ettirilme, soykırım tehlikesi, politik, ideolojik, ekonomik, dini bazen de coğrafi ve doğal etkenler yüzünden dağılan bütün göçmen topluluklar, gittikleri ülkelerde belirli bir amaç için birleşmiş ve örgütlenmiş¹⁷³ diaspora* adlandırılan toplulukları oluşturmaktadırlar. 1990 yıllarından sıkça duyulmaya başlayan farklı topraklarda yaşayan tüm göçmen toplulukları ifade eden¹⁷⁴ diaspora kavram ilk olarak Yahudiler için kullanılmıştır.

ABD'yle ilişkilerini geliştirmek isteyen dünya devletleri doğal olarak, kendi çıkarlarını savunan diaspora ve lobi şirketleriyle işbirliği yapmaya çaba göstermektedirler.

ABD'nin en önemli medya kuruluşlarında çok sayıda Ermeni asıllıları çalışmaktadır. Bu yüzden Azerbaycan'a karşı Ermeni diasporasının yürüttüğü çalışmaları çoğu sayıda başarıyla sonuçlanmıştır, çünkü diasporanın yürüttüğü çalışmalar öncelikle basında gösterilmektedir. ABD'deki Ermeni lobisi amacı, ABD'de önemli politik-ekonomik konuma sahip olmak, Ermeni kültürünü yaymak en önemlisi amaçları ise, Ermenistan'ın sorunlu olduğu ülkelerle (Türkiye-Azerbaycan) ABD arasındaki ilişkileri bozmak, dünya kamuoyunda özellikle ABD'de, Azerbaycan'ın tarihi, kültürü ve ekonomisiyle ilgili olumsuz bir algı oluşturmaya çalışmaktadır.¹⁷⁵

Azerbaycan Türklerinin en geniş temsil edildiği ülkelerden birisi olan ABD'de yaklaşık 400 binden 1 milyona kadar Azerbaycan Türkünün olduğu

¹⁷³ Haleddin İbrahimli, (2001). "Azerbaycan Diasporası, Mevcut Durum ve Geleceği Konusunda Bazı Notlar", *Avrasya Dosyası*, Cilt 7, sayı 1, s. 475.

* "Diaspora" eski Yunanca olup, harfen "dağılma" demektir. Bu kelimenin ortaya çıkış tarihi Yunanlıların milattan çok önce başladıkları işgal ve köçürme dönemine rastlar. Çeşitli ülkelere askeri seferler sırasında Yunan ordusu askerlerinin bir bölümü işgal edilmiş topraklarda ikamet etmiş ve buranın daimi sakinlerine dönüşmüşlerdir. "Diaspora" kelimesi de işte onların dilinden ortaya çıkmıştır.

¹⁷⁴ Gordon Marshall, (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, s.151.

¹⁷⁵Georgi Gayer, (1995). "Immigrant Power in a Cultural Vacuum", *The Washington Times*, 19.01.1995

söylenmektedir.¹⁷⁶ Ermenistan diaspora faaliyetleriyle meşgul olanların sayılarına baktığımızda ise 1 milyon civarlarında olduğunu görmekteyiz. Demek olar Azerbaycan Türkleri ABD’de çoğunlukla fabrikalarda, bankacılık sektörü ve ticaret alanlarında çalışmakta, Resmi kurumlar ve üniversitelerde çalışanlar çok azınlık bir kesimi oluşturmaktadır,¹⁷⁷ Ermenistan diaspora faaliyeti ile meşgul olanlar ise daha önceden ABD yerleştiklerinden Resmi kurum ve Üniversitelerde yoğunluk teşkil etmektedirler. Diasporadaki kuruluşlar birbirinden farklı alanlarda çalışmalarına bakmayarak ortak bir amaçları vardır. Kısacası Ermenistan Diaspora toplulukları bağımsız bir Ermenistan istemekte, en önemlide “Dağlık Karabağ” sorununda Azerbaycan’a karşı olan tutumlarını sergilemektedirler. Buna karşılıklı Azerbaycan diaspora toplulukları ise Azerbaycan hakikatlerini özellikle Ermenistan’ın Azerbaycan’a olan tutumunu Dağlık Karabağ gerçeklerini dünya miqyasında tanıması, bilinmesi yönünde faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Çok iyi organize olmuş ve çok çalışan bir lobi görünümünde olan Ermeni lobisinin faaliyetleri zaman-zaman ABD’nin politik çıkarlarıyla çatışmakta, Ermeni lobisinin etkisiyle Kongrede Azerbaycan’a yönelik olumsuz kararlar çıkabilmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin ulusal çıkarları, Kafkasya’da denge politikası izlemeyi gerektirdiği halde, Ermeni lobisinin etkisiyle kongrede Azerbaycan’a yönelik “907 Sayılı Ek” madde gibi olumsuz karar alınmıştır.¹⁷⁸ ABD kongre üyelerinin 126 üyesinin Ermeni asıllı olması¹⁷⁹ ve kongrenin en büyük komitesi olması aynı zamanda bu komite ile iş birliği içerisinde olan ikince 117 üyeden teşkil olunmuş en büyük Rum¹⁸⁰ komitesinin olması Ermeni lobi ve çıkar gruplarının Azerbaycan lobi ve diaspora faaliyetleri karşısında ne kadar güçlü ve

¹⁷⁶ Elçin Azimli, “ABŞ-daki Azerbaycan Diasporunda Ciddi Canlanma Hiss Olunur”, 525-ci Qazet, <http://www.525ci.com/2003/11/29/read.php?m=3&id=27> (Erişim Tarihi: 21.10.2013)

¹⁷⁷ Elçin Azimli, “ABŞ-daki Azerbaycan Diasporunda Ciddi Canlanma Hiss Olunur”, 525-ci Qazet, <http://www.525ci.com/2003/11/29/read.php?m=3&id=27> (Erişim Tarihi: 10.12.2013)

¹⁷⁸ Husein Baghirov, (2012). “Who Governs America?”, Azerbaijan International, http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_baghirov.html (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

¹⁷⁹ Curt Tarnoff, (2002). “The Former Soviet Union and U.S. Foreign assistance”, Congressional Research Service (CRS) Issue Brief for Congress order Code IB95077, 7 Ocak (Erişim Tarihi: 22.11.2013)

¹⁸⁰ “Congressional Hellenic Caucus” American Hellenic Council Web sitesi <http://www.americanhellenic.org/network/modules.php?name=Cocucus> (Erişim Tarihi: 21.03.2014)

etkili olduğunun göstergesiydi. Bu yüzden, Ermeni lobisi ABD'nin Ermenistan'a insani, teknik ve kalkınma yardım konularında Kongre üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Dağlık Karabağ konusunda kendilerinin desteklenmesini sağlamaya çalışmakta aynı zamanda Kongre üyelerinin Ermenistan'a ziyaret etmelerini sağlamaktadırlar.¹⁸¹ Genellikle bu amaçlar doğrultusunda hareket eden Ermeni lobiciliğinin başarılı olmuştur.

ABD'de Azerbaycan Türklerinden ibaret Azerbaycan Türkleri Azerbaycanlıları birleştirmek ve diaspora faaliyetlerini geliştirmek amacıyla "Kuzey California-Azerbaycan Kültür Derneği" (Azerbaijan Cultural Society of Northern California) ve "Amerika-Azerbaycan Dostluk Derneği" (American-Azerbaijani Friendship Society), "Amerikalı Azerbaycanlıların Milli Deneği" (National Association of Azerbaijani Americans) gibi dernekler faaliyet göstermektedir.

ABD'deki Azerbaycan diaspora faaliyetlerine kısaca bakarsak: İlk defe 1993 yılında Güney California eyaletinde "Azerbaycan Kültür Derneği" (Azerbaijan Cultural Association) faaliyetleri sonucunda Azerbaycan'la ilgili "Uluslararası Azerbaycan" (Azerbaijan International) isimli bir dergi yayınlanmaya başlamıştır. Dergide, Azerbaycan'ın tarihi, kültürü, ekonomik ve politik meseleleri Amerikan kamuoyu ve yetkililerine duyurulmaya çalışılmıştır.¹⁸²

Washington'da Kafkasya konulu akademik çalışmalarla ilgilenen bir merkez niteliğinde faaliyetini sürdüren "ABD-Azerbaycan Konseyi" (US-Azerbaijani Council), ABD ile Azerbaycan arasında ekonomik, kültürel ve eğitim alanında ilişkileri geliştirmek amacıyla,¹⁸³ dünyanın ünlü politikacılarının ve akademisyenlerinin makalelerini¹⁸⁴ yayımlayan "Caspian Crossroad's" isimli dergini

¹⁸¹ Arı, *Lobiler ve Dış Politika Amerika'da Siyasal Yapı*, s. 274-275.

¹⁸² "About Azerbaijan International Magazine", *Azerbaijan International*, <http://www.azer.com/aiweb/categories/aboutai/aboutai.html> (Erişim Tarihi: 21.01.2014)

¹⁸³ "Origins of the US-Azerbaijan Council", <http://www.usazerbajancouncil.org/about1.html> (Erişim Tarihi: 12.02.2014).

¹⁸⁴ Bibliographic Data, <http://ssgdoc.bibliothek.uni-halle.de/vlib/ssgfi/infodata/002093.html> (Erişim Tarihi:17.02.2014).

yayınlanmaktadır. Ama çok teessüfler olsun ki, bu ve bu gibi ticari amaçla kurulan dernekler* politik alanda önemli bir etkinlikte bulunmamışlardır.

Azerbaycan'la ilgili çok sayıda kurulmuş dernekler olmasına bakmayarak, aralarında birlik olmayan bu oluşumlar özel bir nitelik taşımamaktadırlar. Fakat “Amerikan-Azerbaycan Derneği” (Azerbaijan Society of America), Amerika Azerbaycan münasebetlerine ilişkin politik konularda Azerbaycan'a destek olmaya çakişmaktadır. Azerbaycan'ın tanıtımıyla ilgilenen dernek, ABD Hükümet kurumlarına ve kamuoyuna Azerbaycan'la ilgili tarihi, politik-ekonomik ve kültürel konuları doğru bir şekilde aktarmaktadır.

1997 yılında ABD'de Dünya Azerbaycanlılarını diasporasını koordine etmek amacıyla “Dünya Azerbaycanlılar Kongresi” (DAK) yaratılmıştır. Bu kurum ilk defe olarak Los Angeles'te Dünya Azerbaycanlılarının birinci Kongresini gerçekleştirmiştir. Kongrede ABD, Kanada ve Avrupa'da yaşayan Azerbaycan diasporasının temsilcileri katılmışlardır. Kongrenin amacı, bütün dünyadaki Azerbaycan Türklerinin haklarının savunulmasına hizmet etmek olmuştur.

18 Nisan 1998 yılında, ASA, Azerbaycan – Türkiye Mescidi ve Azerbaycan'ın BM'deki temsilciliğın yardımıyla Pennsylvania, New Jersey, Delaware ve başka eyaletlerdeki Azerbaycan temsilcileri Kongrenin Azerbaycan'a yönelik yatırımlarının ve Ermeni yanlısı milletvekili F. Pallone'nin Azerbaycan'a karşı çalışmalarını proteste etmek için Amerikan kamuoyunun ilgisini çeken yüze yakın katılımcıdan ibaret olan miting gerçekleştirmişler.

8 Şubat 2000'de ABD başkan seçimlerinden önce, ASA Başkanı Tomiris Azeri, adaylardan George W. Bush, John Mc Cayne, Al Gore ve William Bredle'ye mektupla müracaat ederek, “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddenin yürürlükten kaldırılmasına yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Aynı

* “ABD-Azerbaycan Konseyi”(US-Azerbaijani Council, Washington), “Azerbaycanlılar Derneği”(Azerbaijanis Society, Champane), “Köroğlu Derneği”(Koroglu Association, Boston), “Azerbaycan Derneği”(Azerbaijan Society, Selsbery), “Azerbaycanlılar Derneği”(Azerbaijanis Society, Philadelphia).

yılın Eylül ayında, Haydar Aliyev'in katılımıyla ABD'deki Azerbaycan Türklerini birlik altında toplamak amacıyla, "Azerbaycan Ticaret ve Kültür Merkezinin açılış töreni yapılmıştır.

23 Mayıs 2001 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in kararnamesi ile 9-10 Kasım 2001'de Bakü'de Dünya Azerbaycanlılarının birinci kurultayı geçirilmiştir. Üst düzeyde gerçekleştirilen kurultay, dünyanın farklı ülkelerinden gelen Azerbaycanlı temsilciler aynı zamanda ABD'de yaşayan Azerbaycan Türklerinin ASA'nın başkanı Tomris Azerin'in katılımıyla gerçekleşmiştir.¹⁸⁵

ABD'de öğrenim gören Azerbaycanlı öğrenciler ve sivil toplum örgütlerinin, Azerbaycan-ABD dostluk ilişkilerinin oluşturulmasında, aynı zamanda Azerbaycan hakikatlerini dünya cemiyetine ve ABD yetkililerine çattırılmasında büyük katkıları olmaktadır. Onlar birçok araçları kullanarak en önemlisi senatörlere, milletvekillerine imzalı mektuplar göndererek ve internet araçlığıyla Azerbaycan'ın çıkarlarını savunmaktadırlar.

Sivil toplum örgütlerinden en önemlisi ABD'yle Azerbaycan arasında ticaret, kültür ve eğitim alanındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla 1995 yılında Washington'da kurulmuş ABD-Azerbaycan Ticaret Konseyidir (US-Azerbaijan Chamber of Commerce-USACC). Enerji kaynakları yönünden zengin olan Azerbaycan'ı ve ekonomisini dünyaya tanıtarak yabancı sermayenin gelmesini teşvik etmek, Azerbaycan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişi ve küresel ekonomiyle bütünleşmesini sağlamak, Azerbaycan'a eğitim ve kültür alanlarında yardım ederek desteklemek bağımsız bir sivil toplum örgütü olan USACC'in amaçları sırasına girmektedir.¹⁸⁶ Net olarak USACC, ABD'de Azerbaycan'ın ekonomik çıkarlarının en önemli savunucusu olarak faaliyetini etkin bir şekilde devam ettirmektedir.

¹⁸⁵ Azeribalası, (2013). Kurultaylar, <http://www.azeribalasi.com/azerbaycan-185/kurultaylar-76697/> (Erişim Tarihi: 23.11.2013)

¹⁸⁶ "History and Background", USACC, <http://www.usacc.org/> (Erişim Tarihi: 23.11.2013).

18 Şubat 1997’de yaklaşık 500 kişinin katılımıyla USACC’in girişimleriyle Washington’da, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin çeşitli sektörlerde geliştirilmesini amaçlayan “Azerbaycan: Komünizimden Demokrasiye Geçiş” konulu sempozyum gerçekleştirmiştir. Sempozyumda, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin çeşitli sektörlerde geliştirilmesinin gerekliliği ve bunun iki devletin de çıkarlarına uygun olduğu vurgulanmıştır.

2011 yılında kurulan Diaspora faaliyetlerinde aktif konumda bulunan “Azerbaycan-Amerika Derneği’nin” amacı iki ülke arasında sosyoekonomik ve dostluk ilişkilerinin dehada inkişafı aynı zamanda Azerbaycan hakikatlerinin Dünya cemiyetine çattırmaktır. Örneğin, her yıl 2011 yılından başlayarak ABD’de düzenlenen Hocalı Soykırımını ile geleneksel tanıtım kampanyası devam ederek, Hocalı hakikatleri dünya cemiyetine çattırılmaya çalışılmıştır.

Ermeni diasporasını değerlendirdikte ise, diaspora faaliyetlerini iki önemli sosyal yardım dernekleri Ermeni Genel yardımseverler Birliği (Armenian General Benevolent Union – AGBU) ve Ermeni Yardım Cemiyeti (Armenian Relief Society –ARS) ve bunun yanında pek çok eğitim kurumları, kültür-sanat, basın-yayın, sağlık, gençlik ve dayanışma kuruluşları aracılığıyla sürdürmektedirler.¹⁸⁷ Elllerinde oldukça büyük bir ekonomik güç bulunduran diaspora Ermenilerinin hedeflerine ulaşmaları daha kolay olmaktadır. En önemlisi de Ermeniler ABD’de genellikle yaşadıkları devletlerde ilk önce diasporanın dini kanadındaki faaliyetleri için çok önemli bir konumda olan kiliseler kurmuş, daha sonra milliyetçi bir yapı ile yetiştirilmekte olan eğitim kurumları oluşturmaya başlamışlardır. Sistemli diaspora uygulamaları sonucunda kendi devletleri çıkarları açısından propaganda faaliyetlerinde bulunur ve dernekler aracılığıyla topladıkları paralarla Ermenistan’a yardım sağlamaktadırlar.

Ermeni diasporasının esas amaçları, içinde yaşadıkları devletlerle asimile olmadan ve çatışmaya girmeden, kendilerini mağdur toplum gibi göstererek, aleyhlerine olacak her durumları lehlerine çevirmektir. Geleceğe yönelik istekleriyle

¹⁸⁷ Soner Karagül, (2003). “20. Yüzyılda Ermeni Diasporası ve Faaliyetleri”, Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri, İdris Bal, Mustafa Çufalı (der.), Ankara, *Nobel Yayın Dağıtım*, s.576-582.

değil, geçmişe yönelik ortak acılar üzerine bir zemin oluşturan Ermeni diasporası, Ermeni milletini bir arada tutmayı hedeflemektedir.

Daha öncede vurgulandığı gibi, Azerbaycan Diasporası dünyanın birçok yerinde yaygın olmasına rağmen, milli bilinç yeterince gelişmediği için ortak çıkarlar ve menfaatleri üzerinde birlik sağlanmaması, Azerbaycan'ın lobicilik faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Ama Azerbaycan'ın var olan imkânlarının tüm potansiyelinden yararlanılırsa, ABD'deki Azerbaycan lobisi, Ermeni lobisinden çok daha gülcü ola bilir. Örneğin Hazarın zengin enerji kaynakları, ABD'de Azerbaycan lehine lobicilik yapmak için geniş olanaklar sunmaktadır. Lobiciliğin dehada inkişafı için ciddi çalışmalarda bulunmamız gerekmektedir.

Ama çok teessüf hissiyle vurgulamak yerine düşer ki, Azerbaycan diasporası Ermeni diasporasından geri kalmaktadır. Ermeni diasporasını ABD'de başarılı kılan önemli faktörler, Ermeni dilinde eğitim veren okullarının ve kendi kiliselerinin olması, kendi dillerinde çok sayıda kitap, dergi ve gazetelerin yayınlanması aynı zamanda kendi dillerinde televizyon yayını yapılması gibi nedenler gösterilmektedir. Kısacası nerede yaşarlarsa yaşasınlar, her bir ermeni ferdi Ermenistan için çalışmakta ve kendi devleti için mutlaka bir şeyler yapmaktadırlar.

Hiç şüphesiz, Azerbaycan diasporası Ermeni diasporası kadar örgütlü ve başarılı değildir. Bunun da bazı nedenleri olduğu söylenmektedir. İlk olarak, Azerbaycan diaspora tarihi Ermeni diasporasına göre daha kısadır. İkinci önemli bir neden, Azerbaycan diasporası Ermeni diasporası kadar örgütlü değildir çünkü İrandan ve Azerbaycan'dan gelen Azerbaycanlılar birbirinden ayrı çalışmaktadırlar. İrandan gelen Azerbaycanlıların milli bilinçle ilgili sorunlarının olması birliğin oluşumunda sorunla çıkmasına neden olmuştur. Bütün bu faktörlere dayanarak Azerbaycan toplumunun ortak milli çıkarlar çerçevesinde çalışmaması sonucunda ABD'deki Azerbaycan diasporası zayıf kalmıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Hidayet Orucov, (1996). "Mühacir Heyatımız: Gerçeklikler, Problemler", Azerbaycan.

Görüldüğü gibi ABD’de Azerbaycan Toplumu sayısal olarak fazla olmasına rağmen nitelik olarak yeterli derinliğe sahip değildir. Bu bakımda fikirsel olarak bölünmüş bulunan Azerbaycan Toplumunun Ermeni meselesi gibi konularda birlik içinde ve etkin hareket etmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, ABD’de Ermeni diasporasının Azerbaycanlılara karşı mücadele verdiği ortadadır. Bu sebeple Azerbaycan Azerbaycan’ın yanı sıra Tüm Azerbaycan diasporasının etkin olması, gerekli resmi ve toplumsal hassasiyetin oluşmasının sağlanması ve Ermeni Diasporası ile doğrudan iletişime geçilmesi gerekmektedir.

2.3. 11 Eylül Sonrasında Abd-Azerbaycan İkili İlişkilerinin Siyasi, Ekonomik ve Askeri Boyutu

2.3.1. Uluslararası Terörizme Karşı Mücadelede Azerbaycan ve “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” Maddenin Yürürlüğünün Durdurulması

Daha öncede vurguladığımız gibi, 11 Eylül 2001 yılı İkiz Küllerlere ve Pentagona gerçekleştirilen terörist saldırılar sonucunda, ABD, “Teröre karşı savaş” adı altında kendi ulusal çıkarlarında, engel gördüğü alanlara yönelik askeri operasyonlar yapmaya başlamıştır.¹⁸⁹

Olayların ardından ABD “teröre karşı savaş” sloganı adı altında kendi ulusal çıkarlarına engel gördüğü alanlara yönelmeye, yaşadığı olayları stratejik ve ekonomik kazanımlara dönüştürmeye başlamıştır. 2001 7 Ekimde ABD, Uzakdoğu’yu, Ortadoğu’yu, Orta Asya ve Kafkasya’yı kontrol edecek konumda bulunan Afganistan’a müdahale etmeye başlamış ve nükleer güç sahibi devletleri kontrol etme imkânına sahip olmuş, aynı zamanda “şer eksenini” içerisinde nitelendirdiği İran’ın etrafında stratejik bir mevkiye elde etmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Damla Aras, (2002). “Minareyi Çalan Kılıfını Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül”, *Stratejik Analiz*, cilt 3, sayı 24, Nisan, s. 37.

¹⁹⁰ Cüneyt Özşahin, (2003). “11 Eylül Sonrası Yeniden Yapılandırılan Kavramlar ve Irak Müdahalesi: Mitler ve Gerçekler”, *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, sayı. 40, Bahar, s. 14-15.

ABD'nin Afganistan'a "uluslar arası terörizme karşı savaş" ve "demokratik toplum oluşturma" adı altında askeri müdahaleye yönelmesi ve bu yönde kendi stratejisine uymayan devletleri ve örgütleri düşman ilan etmesi, dünyada barış ve istikrarın fikriyle tamamen zıtlık teşkil etmektedir. Ama ABD'nin bu stratejisi dünyanın birçok ülkeleri ile yakın işbirliği içerisine girmeye yol açmıştır. Birçok dünya devletleri hem ABD gibi güçlü bir devleti karşılıklarına almamak, hem de müttefik olarak ABD'nin yanında bulunmaları için bu konuda işbirliğine girişmişlerdir. Uzun süre Ermeni terörizmine karşı mübareze sürdüren Azerbaycan da* terörizme karşı savaşa başından destek vererek ABD ile işbirliği içerisinde olan ülkelerden olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı olan Haydar Aliyev konuyla ilgili önemli açıklamada bulunmuştur. Açıklamada, hedefte ABD olsa da terör eylemlerinin tüm ülkeleri tehdit ettiği, terörizmin acılarının uzun zaman yaşayan Azerbaycan halkının, Amerikan halkının acılarını her kesten iyi anladığını ve Azerbaycan devleti olarak terörizme karşı savaşta ABD'yi sonuna kadar destekleyeceklerini vurgulamıştır.¹⁹¹

Terörizme destek konusunda Azerbaycan'ın ABD'nin yanında bulunması bu konuda onu desteklemesi ABD'nin Azerbaycan'a meraklarının artmasına neden olmuş ilişkilerde dehada yakınlaşmalar görünmüştür. Dolayısıyla, Azerbaycan başta Karabağ sorunu olmak üzere birçok bölgesel sorunda ABD'nin desteğini alma doğrultusunda kullanabilme olanağına kavuşmuştur. 2001 15 Aralık'ta ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Azerbaycan'a resmi ziyarette bulunarak Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın diğer resmiyetleri ile görüşmeler yapmıştır. Görüşmede "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddenin durdurulmasıyla iki ülke arasında ilişkilerin daha da gelişeceği belirtilmiş,¹⁹² aynı zamanda görüşmede ikili ilişkilerin ticari alanda olduğu gibi, askeri alanda da geliştirilmesi arzulanmıştır.

* Özellikle, 26 Şubat 1992'de Ermeniler tarafından yapılan Hocalı katliamı, Azerbaycan'a yönelik Ermeni terörünün varlığını göstermektedir. Hocalı'daki Ermeni eylemleri normal savaş koşullarıyla anlatılamaz. Burada Ermeni askerleri savunmasız kadın, çocuk ve yaşlılarla birlikte halka işkenceler uygulayarak, katliam yapmışlardır. The Economist, 7 March 1992.

¹⁹¹ Samir Mardanov, (2012). *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 87.

¹⁹² Xaqan Memmedov, (2002). "Soyuq Müharibe'den Sonra Beynelxalq Münaqişeler Fonunda Amerika-Azerbaycan Münasibetleri", *Dirçeliş-XXI Esr*, sayı 58, Dekabr, s. 148-149.

Daha sonra Kasım 2002’de Azerbaycan Yönetimi bir bildiri yayınlayarak, teröre karşı savaş kapsamında hava sahasını ABD uçaklarına açtığını vurgulamıştır.¹⁹³ Bununla beraber Azerbaycan, Afganistan’daki Uluslar arası Güvenlik ve Destek Gücüne (*International Security Assistance Force-ISAF*) 30 asker göndererek terörizme karşı savaş sürdürenlerin yanında olduğunu göstermiştir.¹⁹⁴

“907 Sayılı Ek” maddenin uygulanma tarihine baktığımızda, SSCB’nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletleri etki alanında tuta bilmek, bu devletlerin demokrasininin gelişmesine katkıda bulunmak, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve Batıyla yakınlaşmasını sağlamak amacıyla ABD yönetimi tarafından, bu devletlere yardım yapılması için özel bir yasa çıkarılması kararlaştırılmıştır. Fakat Azerbaycan’ın, Ermenistan ile Dağlık Karabağ’a yönelik ambargo uygulaması ve saldırgan tavrı nedeniyle Azerbaycan’a yönelik olarak özel sınırlama getirilmiştir.

ABD Kongresi 1992 24 Ekimde 2532 sayılı¹⁹⁵ “Özgürlükleri Destekleme Yasasını” onayladı. “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddenin 24 Ekim 1992 yılında ABD Kongresininin 102. Dönem ikinci oturumunda kabul edilmesi ABD Azerbaycan ilişkilerine gölge düşürülmesine neden olmuştur. Özgürlükleri Destekleme Yasası, SSCB’nin dağılması sonucunda bağımsızlıklarını kazanan devletlere demokrasilerinin geliştirilmesi ve serbest piyasa ekonomilerine geçmeleri amacıyla 460 milyon dolar yardım yapılmasını ön görmüştür.¹⁹⁶

Ermenistan lobisinin aktif faaliyetleri sonucunda Azerbaycan Ermenistan’a ambargo uygulamakta suçlanmıştır. Bu nedenle işgalci devlet olarak sunulan Azerbaycan’ın tutumundan vazgeçmediği sürece, karar yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. Ancak, Azerbaycan yönetimin Ermenistan ile Dağlık Karabağ’a

¹⁹³ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s.86.

¹⁹⁴ Mardanov, a.g.t., s. 89.

¹⁹⁵ Freedom Support Act, (1997). Enrolled Bill <http://www.fas.org/terrorism/at/docs/s2532-102-sec907.htm> (Erişim Tarihi: 12.02.2014)

¹⁹⁶ “US Congress: Section 907 of the Freedom Support Act”, Azerbaijan International, http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_section907.html (Erişim Tarihi:19.12.2013).

yönelik tüm ambargoları ve her türlü kuvvet kullanımını sona erdirdiğinde ABD başkanın bu konuda Kongreye bilgi vermesi durumunda, yürürlükten kalkmasının mümkün ola bileceği vurgulanmıştır.¹⁹⁷ 24 Ekim 1992’de “Özgürlükleri Destekleme Yasası”¹⁹⁸ ve “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” madde ABD Başkanı George W. Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe konmuştur.

Bu maddenin kabul edilmesini ABD’deki güçlü ermeni lobisi karşısında ABD’de yaşayan Azerbaycan Türklerinin örgütlü bir şekilde seslerini duyuramaması kolaylaştırmıştır. Belirsizlik döneminde ABD’nin Kafkasya özellikle Azerbaycan’a yönelik politikasında bilgi kısıtlılığı ve Ermeni lobisinin aktardığı yanlış bilgilerle oluşturmuş olumsuz algı, “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddesinin kabulünü mümkün kılan sebeplerdendir.¹⁹⁹ Aynı zamanda Azerbaycan yönetimi iç karışıklık yüzünden dış politikaya ağırlığını koyamaması, dış politikası uluslar arası ilişkilerde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sonuçta Azerbaycan bu yardımdan uzun zaman mahrum kalmıştır.

Zamanla Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine engel olan 1992’de Kongrede kabul edilmiş “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddenin yürürlükten kaldırılması için ABD yönetimince sarf edilen çabalar, Ermeni lobisinin baskısı nedeniyle Kongre başarılı olmamıştır.²⁰⁰ ABD Dış Politika çıkarlarında Kafkasya’nın özellikle Azerbaycan’ın daha önemli konumda olmasına rağmen bu konuda Kongre ABD İç politika hesaplarını, devletin dış politika çıkarlarından üstün tutmuştur.

Daha öncede vurguladığım gibi, 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler ve Azerbaycan’ın teröre karşıtı koalisyonunda yer alması ABD yönetimine uzun

¹⁹⁷ U.S. Ban on Aid to Azerbaijan, (1992). How It Started in 1992 and Why It Should be Lifted, Azerbaijan International [Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html](http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html) (Erişim Tarihi: 29.04.2014)

¹⁹⁸ The Freedom Support Act Public Law 102-511 October 24, 1992, <http://www.fas.org/nuke/control/ctr/docs/s2532.html> (Erişim Tarihi: 29.04.2014)

¹⁹⁹ U.S. Ban on Aid to Azerbaijan, (1992). How It Started in 1992 and Why It Should be Lifted, Azerbaijan International [Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html](http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html) (Erişim Tarihi: 29.04.2014)

²⁰⁰ Bizim Esr, (2002). Vefa Guluzade, “907-nin Leğvi ABŞ-a da Lazımdır”, 21 Aralık 2002, s.7.

zamandan beri yürürlükte olan “907 Sayılı Ek” madde konusunda müspet adımlar atmaya olanak sağlanmıştır. ABD yönetimi Afganistan’da teröre karşı operasyonlar kapsamında Azerbaycan’la işbirliği yapacağını açıklamış, bunun bağlamda ABD yönetimi Azerbaycan’a resmi yollarla yardım yapma bilmesi için “907 Sayılı Ek” uygulanmasının durdurulmasının vacip olduğu yönünde girişimlere başlamıştır.²⁰¹

Kararın durdurulmasına başlangıç sürecinde 9 Ekim 2001’de Ermenistan cumhurbaşkanı Robert Koçaryan tarafından, ABD başkanı George W. Bush’a mektup gönderilerek madenin yürürlükten kaldırılması ve ya kararın yumuşatılması Ermenistan-Azerbaycan sorunlarının dehada güçlenmesine ve Dağlık Karabağ sorununun barışçıl çözümüne zarar vereceğini ifade etmiştir.²⁰² Robert Koçaryan’ın etkili olmayan bu girişimlerine rağmen, ABD Dış İşler Bakanı Colin Powell, 15 Ekim 2001 tarihinde Kongreye bir mektup göndererek terörizme karşı mübarezede Azerbaycan istihbaratının ABD’ye yardımlarda bulunduğunu ve Hava Üslerini ABD’nin kullanımına açtığını belirterek Azerbaycan’a ABD resmi yardımını engelleyen “907 Sayılı Ek” kararın yürürlüğünün durdurulmasını talep etmiştir²⁰³. Aynı zamanda mektupta, Azerbaycan’a gelecekte antiterör faaliyetlerini güçlendirmek, askeri kuvvetlerinin modernizasyonunu desteklemek ve sınırlarını güçlendirmek için yardım yapılması gerektiği ön görülmüştür.²⁰⁴ Bu arada Azerbaycan ve ABD Devlet Başkanları arasında 30 Ekim 2001’de gerçekleşen telefon konuşmasında, alınan karara ilişkin iki ülke askeri alanda işbirliği yapabileceğini dile getirilmiştir.

Kongrede konuyla ilgili görüşmeler başlamazdan önce Ermeni lobisi, maddenin değiştirilmemesi için büyük bir kampanya düzenledi. Buna karşılık Musevi kuruluşları, bu maddenin kaldırılması ve ya yumuşatılmasını da büyük çaba harcadılar ve böylelikle de Azerbaycan’a yapılacak yardım konusunda iki önemli

²⁰¹ Araz Aslanlı, (2002). “ABD’de Adeletsizliğe Verilen Ara, 907 Sayılı Ek Madde’nin Uygulanmasının Durdurulması”, Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 21, Ocak, s. 61.

²⁰² 525-ci Qazet, 15 Oktyabr 2001. The Wall Street Journal, 10.10.2001.

²⁰³ The Washigton Post, (2001). <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/prsr1/2003/27664.htm> (Erişim Tarihi: 01.03.2014)

²⁰⁴ Mövge Gazetesi, 27 – 30 Ekim 2001, s. 7.

lobi Ermeniler ve Museviler karşı-karşıya gelmiş oldu.²⁰⁵ Senatör Sam Brownback tarafından teklif edilen “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddede değişikliklerin yapılmasını ön gören yasa, 25 Ekim 2001 yılında Senatoda onaylanmıştır. 14 Kasım 2001’de Kongrenin komisyonu, 19 Aralık 2001’de ise Temsilciler Meclisi, 2002 yılının sonuna kadar “907 Sayılı Ek” maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili ABD başkanına yetki veren yasa tasarısını onaylamıştır. Bu uygulama ile ABD Başkanı ulusal güvenlik ve terörizme karşı mücadelede destek sağlaması amacıyla, “907 Ek Sayılı” kararı uygulamaya bilecektir. Ama bu uygulamama Dağlık Karabağ sorunun barışçıl çözümünü engellemeyecek ve Ermenistan’a karşı saldırı amacı için kullanılmayacaktır. Bu değişiklik bir sene yürürlükte olacak ve devletin ulusal güvenliği ile çıkarları açısından gerekli görüldüğü takdirde bir yılın tamamında yeniden yürürlüğe koyula bilecektir.²⁰⁶ Karar 25 Ocak 2002 yılında George W. Bush tarafından imzalanarak tasdikleşmiştir. Bununla Azerbaycan’a yardım yapılmasını engelleyen 907 bölümün uygulanması 2002 yılı başlarında durdurulmuş oldu (waiver of Section 907).*

ABD, Azerbaycan’a yönelik olumlu adımını Ermenistan’a attığı olumlu bir adımla dengelemek zorunda kaldığını görmekteyiz. Bunun için kararın kabul edilmesi ile ciddi bir düş kırıklığı yaşayan Ermenistan’a 4,4 milyon dolar tutarında bir askeri yardım yapmıştır.²⁰⁷ Maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla Azerbaycan’ın Ermenistan’a uyguladığı ekonomik ambargo kalkmadan resmi yollarla ABD’den yardım alma fırsatı bulmuştur.²⁰⁸ Bununla da ABD Hükümeti 2002 yılında, Azerbaycan’a demokrasinin gelişimini, insan haklarına saygı prensiplerinin ve hukukun üstünlüğünün yaygınlaştırılmasını, basın medya kuruluşlarının bağımsız şekilde çalışma bilmesi ve serbest piyasa ekonomisini

²⁰⁵ Ömer Lütem, (2002). “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, sayı 4, s.12.

²⁰⁶ White House, (2002). “Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020128-20.html> (Erişim Tarihi:13.02.2014)

* Bu bölüm yasadan çıkarılmamıştır. Bu durdurma işlemi her sene ABD başkanı tarafından tekrarlanmaktadır.

²⁰⁷ U.S. Department of State, (2002). “U.S. Assistance to Armenia–Fiscal Year 2002”, Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington DC, 6 June, 2002, <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11027.html> (Erişim Tarihi:23.03.2014).

²⁰⁸ “ABŞ Prezidenti Corc Buş 907-ci Düzelişin Qüvvəsinin Dayandırılması Haqqında Səndələri İmzalamışdır”, *Dirçəliş-XXI Esr*, sayı 47, Ocak, 2002, s. 63.

geliştirmesi amacıyla²⁰⁹ toplam 54,9 milyon dolar yardım vermiştir.²¹⁰ Aynı yılda Ermenistan, 103 milyon dolar, 2003 de ise 106,5 milyon dolar yardım almıştır.²¹¹

Tablo 5: Güney Kafkasya Ülkelerine Yapılan ABD Yardımları (milyon dolar)

	1992-2008	2009	2010	2012	2013
Gürcistan	2.108.23	311.817	78.956	78.607	70.860
Ermenistan	1.821.17	52.357	45.599	44.3	32.543
Azerbaycan	832.24	25.835	28.101	16.6	15.526
Toplam	4.761.64	390.009	152.665	139.537	118.929

Özgürlükleri Destekleme Yasası'na "907 Sayılı Ek" madde her sene ABD cumhurbaşkanı tarafından durduruldu ve halada Başkan Barak Obama döneminde de devam etmektedir.

1992 yılından Ermeni diasporasının etkisiyle yürürlüğü durdurulamayan "907 Sayılı Ek" madde, 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan durum ve yeniden yapılandırmalar, Başkan Bush'un kararın yürürlüğünün durdurulmasında büyük etkenlerden olmuştur. Bu bağlamda Bush yönetimi Azerbaycan'ın artan jeo-strajik önemi ve bu ülkede ABD'nin ekonomik çıkarları nedeniyle uygun zamanı değerlendirerek Azerbaycan-ABD ilişkilerindeki bu son engeli kaldırmasın çalışmış ve başarılı olmuştur. Azerbaycan ABD Ticari çıkarlarının ülkeye bağlanması için

²⁰⁹ "Azerbaycan", U.S. Embassy Baku, <http://www.usembassybaku.org/post/hrsreport.html> <http://azerbaijan.usembassy.gov/ambassador.html> (Erişim Tarihi:15.02.2014).

²¹⁰ U.S. Department of State, (2002). "U.S. Assistance to Azerbaijan-Fiscal Year 2002", Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington DC, 6 June 2002, <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11028.html> (Erişim Tarihi: 23.03.2014).

²¹¹ U.S. Department of State, (2003). "US Assistance to Armenia-Fiscal Year 2003", Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2004, "<http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/29484.html>" (Erişim Tarihi:19.12.2013).

gerekeni yapmış, ABD’de olan lobiler ve çıkar guruplarıyla yakından ilişkiler kurmayı başara bilmiştir. 1990 yıllarına nazaran ABD kamuoyunda ve yönetimdeki Azerbaycan’a yönelik anlayışlarında büyük değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu yüzden Kongre Azerbaycan’la ilgili ulusal çıkarlarını ve ikili ilişkilerini yeniden gözden geçirmeli olmuştur. Kararın onaylanmasına kadar ABD’nin Ermenistan’a yönelik politikası, Azerbaycan’la ilişkilerinde ciddi bir engel olmuştur.²¹² “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili memnuniyetini dile getiren Büyük Elçi Ross Wilson, bu maddenin engel olduğu pek çok şeyi yapabilecek duruma geldiklerini ve zamanında yapamadıklarını, 11 Eylül olaylarının maliyetinden çok fazla olduğunu belirtmiştir.²¹³

2.3.2. 2000 Yıl Sonrasında Karşılıklı Resmi Ziyaretler İlişkilerde İşbirliği

1997 yılı ilk resmi ziyaretten sonra 1999, 2000 ve 2001 yıllarında çeşitli vesilelerle ABD’yi ziyaret etmiş Haydar Aliyev bir takım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerde “907 Sayılı Ek” maddenin durdurulması ve Karabağ sorunun halli önemli konu başlıkları olmuştur. Sonunda karşılıklı olumlu açıklamalar yapılsa da ama sorunun haline yönelik müspet adımlar atılmamıştır.²¹⁴

11 Eylül olaylarını sonrasında ABD yanında olduğunu bildiren Azerbaycan, ABD’nin Azerbaycan’a yönelik politikasında olumlu gelişmelere yol açmıştır. Azerbaycan’la ilişkileri kendi çıkarları bakımından iki ülke arasında engel teşkil eden “907 Sayılı Ek” karar Ermeni baskısına rağmen durdura bilmiştir ve bununla da ilişkilerde işbirliğine yönelik adımlar atılmış olmuştur. ABD bununla uluslar arası

²¹² Tabib Huseynov, (2003). “Amerikan Dış Politikasının Etkilenmesi: Ulusal Çıkarlar Karşısında Etnik Çıkarlar”, Stradigma, http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_04.html (Erişim Tarihi:19.12.2013).

²¹³Tim Wall, “Bush Administration Uses Economic Levers to Encourage Anti-Terrorism Cooperation”, Eurasia Insight, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav102201c.shtml> (Erişim Tarihi: 25.12.2013).

²¹⁴ The Washington Times, 29 November 2001. Azerbaycan, 28-29 Aprel 1999. Azerbaycan Müellimi, 24 Fevral-1 Mart 2000.

terörizme karşı mücadelede ABD'nin yanında bulunduğuna göre "907 Sayılı Ek" maddenin kaldırılmasını Azerbaycan'a "Amerikan ödülü" olarak sunmuştur.²¹⁵

Aslında ABD'nin "Amerikan ödülü" adlandırdığı bu karar sonucunda Haydar Aliyev bir açıklama yapmıştır. "*Uzun mücadeleler sonucunda verilmiş bu karar ABD çıkarları bakımından daha önemli, bizim için maddi önemi olmayan karar sadece sembolik anlamda önemli olduğunu vurgulamış. Zira maddi açıdan en çok ihtiyaç duyduğumuz dönemde yardımlar konusunda ambargo vardı*" görüşünde açıklamada bulunmuştur. Aynı zamanda Haydar Aliyev 4 Temmuz 2002 yılında yaptığı konuşmasında ABD'nin uluslar arası terörizme karşı yaptığı mücadelede bir kez yanında olduğunu vurgulamakla beraber, Ermenistan tarafından işgal edilmiş Azerbaycan topraklarının geri alınmasına çözüm bulunmasında da daha cesur davranacağı inancını taşıdığını ifade etmiştir.²¹⁶ Bu ise ABD'nin gelecek dönemde Güney Kafkasya'ya ilişkin siyasal süreçte dehada aktif olacağından haber vermektedir.

Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından önemli bir nokta George W. Bush'un davetiyle Haydar Aliyev'in 2003 Şubat sonu ABD'ye ikinci resmi ziyareti olmuştur. Ziyaret esnasında Haydar Aliyev ABD Ticaret Bakanı Donald Ewance'la görüşerek, "Bakü-Tipilisi-Ceyhan" projesinin gerçekleşmesinin önünde olan egelerin varlığından söz etmiş ve bu konuda ABD'den daha çok destek beklediğimizi dile getirmiştir. Görüşme sonucunda, Ewance ifadelerinde ABD Hükümetinin BTC projesine tam destek verdiğini söylemiş, aynı zamanda, hem petrol gaz sektöründe, hem de diğer sektörlerde ikili ilişkilerin güçlendirileceğinin vacipliğini vurgulamıştır. Buna yönelik olarak da gemicilik ve ulaştırma alanlarında da ilişkilerin geliştirilmesinin önemli faktörlerden olduğunu belirtmiştir.²¹⁷ Ardından ABD'nin AGİT Minsk Gurup temsilcisi Büyükelçi Rudolf Perina ile görüşmüştür. Görüş

²¹⁵ The Washington Times, 26 February 2003.

²¹⁶ Hürriyet, (2002). "Aliyev, ABD daha cesur olmalı", 5 Temmuz 2002

²¹⁷ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s.93.

esnasında ABD'nin girişimlerinin artırılmasıyla Karabağ sorununun kısa bir zamanda çözülme ulaşılması müzakere konusu olmuştur.²¹⁸

Sefer esnasında 25 Şubat'ta Washington'da "Doğu-Batı Enerji Koridoru Bir Gerçektir" konulu uluslar arası bir konferans gerçekleştirilmiştir. Haydar Aliyev, Konferansta "Azerbaycan-ABD Ticaret Odasında Hazarın Doğal Kaynakları" konusunda bir konuşma yaparak, BTC boru hattı projesinin Azerbaycan'ın petrol siyasetinin bir parçası olduğunu ve bu yüzden bölgede güvenliğin olmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesi ve çözüme yanaşmaması bölgede güvenlikte sorun yaratmakta ve birliğine engel olmaktadır şeklinde konuşma yapmıştır.²¹⁹

Sefer esnasında 26 Şubat tarihinde ABD Dış İşleri Bakanı Colin Powell, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Ulusal Güvenlik Sekreteri Condoleezza Rice'in katılımıyla ABD Başkanı George W. Bush'la görüş gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında ikili ilişkilerin geliştirilmesi perspektiflerin önemi vurgulanmış, çeşitli sektörlerde ilişkilerin geliştirilmesine hükümet olarak hazır oldukları belirtilmiş, aynı zamanda Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işkâl sorununun çözümü, uluslar arası güvenlik, teröre karşı işbirliği gibi konular ele alınmıştır.²²⁰

Daha sonra 27 Şubat tarihinde (Central Intelligence Agency) CIA Direktörü G. Tennesse'le görüşmede bulunmuş, konuşma esnasında Tennessee Azerbaycan'ın sınır güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili birlikte çalışmaya hazır olduklarını belirtmiştir.²²¹ ABD'deki temasların ardından Medya mensuplarının sorularını cevaplayan Haydar Aliyev, ABD seferi esnasında "işbirliğine doğru giden önemli görüşmelerin" olduğunu belitleyerek özetlemiştir.²²²

²¹⁸ Mardanov, a.g.t., s. 89.

²¹⁹ Mardanov, a.g.t., s. 85.

²²⁰ Mardanov, a.g.t., s. 96.

²²¹ Mardanov, a.g.t., s. 78.

²²² Mardanov, a.g.t., s. 98.

İlham Aliyev cumhurbaşkanlığı döneminde ilk kez 26-28 Şubat 2006 yılında ABD cumhurbaşkanı George Bush'un davetiyesi ile Washington'a resmi ziyaretini gerçekleştirmiştir. Görüşme esnasında ABD-Azerbaycan İkili ilişkilerinin daha da geliştirilmesi ve stratejik güçlendirilmesi esas konu başlıkları olmuştur.²²³

2009 yılında ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun Ermenistan'la tek taraflı müzakere edilmesi ve ABD'nin Türkiye ile Ermenistan diplomatik ilişkilerin iyileşmesine doğru olan tutumu ve verdiği destek Azerbaycan tarafından kınanılmış ve bir yıl boyunca Bakıya ABD elçisinin gönderilmemesi sorunu dehada gücendirmiştir. Aynı dönemde Karabağ'da yaşanan çatışmalar, bölgede gerginliğin artmasına neden olmuş ve her iki devletin savaş yanlısı açıklamaları, ABD'nin donmuş zan ettiği Karabağ sorunun aslında donmuş olmadığını, her zaman aktif hala gelebileceğini ve olaylarda Rusya'nın önemli bir konumda ola bileceğini göstermiştir.

ABD olayların kendi çıkarları yönünde ırelilemediğini gördüğü anda 3 Temmuz 2010 yılında Hillary Clinton'un Azerbaycan'a tarihi bir ziyareti gerçekleşmiştir.²²⁴ Clinton'un ziyaretinin en önemli amacı, ikili ilişkilerde gerginliğin aradan kaldırılması olmuştur.* Bu yüzden Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton ziyaret esnasında İlham Aliyev'le görüşerek Dağlık Karabağ sorunun barışçıl yolla çözümünde meraklı olduğunu ve bu sorunun çözümü için tarafların anlaşması da ABD'nin yardımcı olacağını belirtmiştir.²²⁵ Ayrıca görüşmede, Azerbaycan'ın önemli strateji ortak olarak gördüklerini vurgulamış, ikili İlişkilerde işbirliğinin devamı olarak enerji güvenliğinden, bölgesel sorunlardan, askeri ilişkilerden, uluslar arası terörizme karşı ortak mücadeleden, ekonomik işbirliğinden, savunma alanında işbirliğinden, Hazarın Hukuku Statüsünden, Azerbaycan'ın AB'yle

²²³ Historical Background, <http://www.azembassy.com.my/about/history.htm> (Erişim Tarihi: 21.03.2014)

²²⁴ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s. 94.

* Amerika'nın Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesini desteklemesi ABD-Azerbaycan ilişkilerinde soğukluk meydana getirmiştir.

²²⁵ [Http://www.whitehouse.gov](http://www.whitehouse.gov) (Erişim Tarihi: 21.04.2014)

yakınlaşmasından ve Azerbaycan'daki insan haklarıyla demokratikleşmeden söz edilmiştir.²²⁶

Kısa bir durgunluk sonrasında ilişkilerde tekrar sıcaklaşmalar olmuş 2010 24 Eylül tarihinde Azerbaycan cumhurbaşkanı İlham Aliyev AB Genel Kurumunun 65. Toplantısında iştirak etmesi için ABD'de bulunmuş ve o esnada ABD cumhurbaşkanı Barack Obama ile görüş gerçekleştirmiştir. Görüşmede Azerbaycan-ABD sıcak ilişkileri söz konusu olmuş aynı zamanda gündemde olan Karabağ, Afganistan ve Demokrasi meseleleri ele alınmıştır.

2012 yılı 2-4 Mayıs tarihlerinde tekrar olarak cumhurbaşkanı İlham Aliyev Azerbaycan Cumhuriyetinin BM'ye üye kabul edilmesinin 20. Yıldönümü ile ilgili olan ve BM Güvenlik Konseyinin üst toplantısına katılmak için ABD'ne seferi gerçekleşmiştir.²²⁷

Sefer esnasında İlham Aliyev ABD ulaşım Komutanı General William İle görüşü gerçekleşmiştir. Görüşmede Terörizme karşı mücadelede ve Afganistan'da gerçekleştirilen işlemlerde Azerbaycan'ın rolünün önemi vurgulamıştır ve aynı zamanda Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev söyleminde antiterör koalisyonun çerçevesinde ilişkilerin bundan sonrada devamlılığı söz konusu olduğunu dile getirmiştir.²²⁸

2012 Mayıs Ayında ikinci kez Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in NATO'nun Zirve toplantısına katılmak için ABD'ne işgüzar sefere gerçekleşmiştir.²²⁹ Sefer esnasında birçok hükümet başkanlarıyla görüşmeler gerçekleştiren Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Chicago'da devlet ve hükümet başkanlarının Afganistan görüşmesinde çıkış ederek Azerbaycan'ın Afganistan'da Barış ve güvenliğin sağlanmasında tüm çabalarını ortaya koyduğunu vurgulamış

²²⁶ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s. 80.

²²⁷ Azerbaycan Prezİdenti, (2012). <http://www.president.az/articles/4789> (Erişim Tarihi: 04.05.2014)

²²⁸ Azerbaycan Prezİdenti, (2012). <http://www.president.az/articles/4792> (Erişim Tarihi: 04.05.2014)

²²⁹ Azerbaycan Prezİdenti, (2012). <http://www.president.az/articles/4910> (Erişim Tarihi: 04.05.2014)

barış ve güvenliğin sağlanması için bundan sonrada ellerinden geleni esirgemeyeceklerini vurgulamıştır.²³⁰

2.3.3. ABD-Azerbaycan Askeri İlişkileri ve ABD'nin Irak Müdahalesinde Azerbaycan'ın Tutumu

11 Eylül öncesinde, ABD-Azerbaycan Arasında askeri ilişkilerin inkişaf merhalesini kısaca anlatmakta fayda vardır. Soğuk Savaş sonrasında ABD-Azerbaycan arasında askeri ilişkilerde sürekli inkişaf etmiştir. Askeri ilişkilerin esasen dört strateji üzerinden, Rusya Federasyonunun Azerbaycan'daki askeri varlığının engellenmesi, Dağlık Karabağ sorunun barışçıl yolla çözülmesi, Azerbaycan petrolünün uluslar arası pazara taşınmasında politik-ekonomik güvenliğin birlikte sağlanması ve askeri ilişkilerin NATO içinde "Barış için Ortaklık" (BIO) programı geliştirilmesi şeklinde kurulmuştur.*

1994 3 Mayıs'da NATO Konsey toplantısında, Azerbaycan cumhurbaşkanı Haydar Aliyev BIO programında konuşma yaparak Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin program çerçevesinde gelişeceğini ve bu ilişkilerin Karabağ sorunun çözümünde etkili olacağını vurgulamıştır.²³¹ Devamında ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili temsilcisi James Collins Bakü'ye ziyaret ettiğinde Haydar Aliyev'le görüşerek Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması ABD ulusal çıkarlarına uygun olduğunu ve güvenlik alanında ilişkilerin geliştirilmesinin vacipliğini belirtmiştir.

²³⁰ Azerbaycan Prezİdenti, (2012). <http://www.president.az/articles/4918> (Erişim Tarihi: 07.05.2014)

* BM'nin teşvikiyle Ocak 1994'te, NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde ilan edilen Barış İçin Ortaklık programı, eski Doğu Bloğu devletlerinin uzun vadede NATO'ya üye olmaları ve barışa destek operasyonlarına NATO ile birlikte katılmalarını temin etmek amacıyla yardım yapılmasını içermektedir. Bu amaçla NATO koordinasyonunda düzenli olarak ortak çalışma kabiliyetini artırıcı askeri eğitim programları ve tatbikatlar düzenlenmekte, çeşitli politik-askeri çerçeveler geliştirilmektedir. Avrupa kıtasında güvenlik ve istikrara katkı sağlamayı amaçlayan bu program tüm devletlere açıktır. Bkz. NATO El Kitabı, op. cit., s. 97.

²³¹ "Haydar Aliyev'in NATO Şurası'nın İclasında Çıxışı", Azerbaycan, 10.Mayıs.1994. (Erişim Tarihi: 21.04.2014)

ABD-Azerbaycan ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla 12 Mart 1997'de Bakü'de görüşme gerçekleştirilmiş, karşılıklı resmi anlaşmalara imza atılmış ve Azerbaycan-ABD ilişkilerinin sadece ikili ilişkilere dayanmadığını, bölgesel ve stratejik olarak da önemli olduğu belirtilmiştir.²³²

1997 yılı 30 Temmuzda Haydar Aliyev ABD'ye ilk resmi ziyareti esnasında ABD-Azerbaycan arasında ikili ilişkilerin inkişafına dair ABD Savunma Bakanı William J. Clinton'la görüşme gerçekleştirilerek beyanat imzalanmış. Beyanatta Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin geliştirtmesi, Azerbaycan'ın BİO programı çerçevesinde aktif rol oynaması ve Avrupa Güvenlik Kurumlarına yaklaşması vurgulanmıştır. Ayrıca, askeri alanda iki devlet arasında askeri eğitim programlarının oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

ABD Azerbaycan arasında kitle imha silahlarının yayılmaması için güvenlik alanında ilk anlaşma 28 Eylül 1999'da imzalandı. Bu anlaşmadan sonra askeri alanda ilişkiler gelişme göstermiş ve Azerbaycan'dan bir gurup subay eğitim için ABD'ye gönderildi. Ayrıca ABD, sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik teknoloji yardımda da bulunmuştur.²³³ Devamında 15 Kasım 2000'de bölgede Rusya Federasyonu-Ermenistan askeri işbirliğini dengelemek ve yeni oluşan ordusunu güçlendirmek amacıyla, Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayan "2001 İçin Askeri İşbirliği" Programı İmzalandı.²³⁴ Bu anlaşmanın imzalanması, ikili devlet arasındaki askeri ilişkilerde önemli bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Genel olarak Azerbaycan-ABD askeri ilişkileri, yıllık programlar çerçevesinde gelişme göstermiştir.

Askeri ilişkilerin sürekli inkişafı döneminde 11 Eylül terör saldırılarından sonra Azerbaycan'ın Avrupa'ya, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya açılan stratejik konumu ve teröre karşı savaşta verdiği desteye göre ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarında değişiklikler olmuş, ikili ilişkilerde işbirliği için yeni olanaklar

²³² Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s. 81.

²³³ Azer Azimli, (2001). *Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000)*, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı., s. 166-167.

²³⁴ Azimli, a.g.e., s. 168.

yanarmıştır.²³⁵ Olaylardan sonra değişikliklerden birisi ve en önemlisi daha öncede vurguladığım gibi, uzun süre yürürlükte kalan “907 Sayılı Ek” kararın kaldırılması olmuştur. Terörist saldırılar sonrası, Resmi açıklamalarında ABD’nin Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü daha fazla desteklediğini vurgulamış aynı zamanda Karabağ’dan sorumlu Diplomat Rudolf Perina 11 Eylül saldırılarından sonra yeni bir döneme girildiğini, artık Soğuk Savaş döneminden kalma ikili sorunların çözülmesi gerektiğini ve ABD’nin bu konuda daha aktif bir politika izleyeceğini, bu amaçla Minsk Gurubu araçlığı ile ikili görüşmelerin sürdürüleceğini açıklamıştır. Görüldüğü gibi, ABD operasyonlar sonrası, bölge politikasında kendisi ve müttefikleri kanalıyla Kafkasya’da etkinliğini artırmaya ve bu süreçte bölgesel sorunların çözülmesi konusunda aktif bir politika izlemeye yönelmiş bulunmaktadır.²³⁶

11 Eylül 2001 olaylarından sonra daha öncede vurguladığım gibi, Azerbaycan Uluslar arası terörizme karşı savaşa destek vererek ABD’yle işbirliğini dehada geliştirmiş, 2002’de Azerbaycan yönetimi, terörizme karşı savaşta hava sahasını ABD uçaklarına açmıştır. En önemlisi de Afganistan’a ABD ordusu nezdinde asker göndererek destek vermiştir.

Afganistan operasyonlarında olduğu gibi, Azerbaycan 2003 yılı ABD’nin Irak’ı silahtan arındırma müdahalesine de destek vererek hava sahasını ABD uçaklarının kullanılmasına açık olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca Azerbaycan Iraktaki operasyonlarda ABD harbi güveleri komutasında NATO sulh meramı koşunları terkininde 150 kişiden oluşan barış gücü birliğini Irak’a göndermiştir. Bakü’de Askeri Eğitim Merkezinde uğurlama töreninde konuşma yaparak Savunma Bakanı Sefer Abiyev Haydar Aliyev’in direktiflerini yerine getirdiğini belirtmiş ayrıca barış gücü gönderme meselesinin Milli Mecliste onaylandığını ve kararın hayata geçirildiğini ifade etmiştir. Irak’a giren 150 kişiden ibaret barış gücü Azerbaycan askerleri devlet binalarının ve kültür merkezlerinin güvenliğini sağlanması şeklinde görevlendirilmişlerdi.

²³⁵ “Beynaxalq Terrorizme Qarşı”, US Embassy Baku, <http://www.usembassybaku.org/pas/globalterraz.html> (Erişim Tarihi: 13.12.2013).

²³⁶ Haluk Alkan, (2013). *Azerbaycan Paradoksu Azerbaycan’ın İç ve Dış Politikası*, USAK Yayınları s. 134

Terörizme karşı mübarezede özellikle Irak Savaşı, hemen arkasında başlayan halem devam etmekte olan İran müdahalesi de ABD birliklerinin yanında Azerbaycan öne çıkan devletlerden olmuştur.²³⁷ Azerbaycan uyguladığı bu politikayla 11 Eylül sonrasında “907 Sayılı Ek” maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ABD-Azerbaycan arasında ikili askeri gelişmeler başlamıştır. Daha öncede vurguladığım gibi, 2002’de Azerbaycan yönetimi, uluslar arası terörizme karşı savaş kapsamında hava sahasını ABD askeri uçaklarına açmıştır. Aynı zamanda Afganistan’daki ISAF’a asker göndererek destekte bulunmuştur.²³⁸

Bu durumda, Azerbaycan daima Dış politikasında balanslaştıra politikasına üstünlük vermiş bütün devletlerle dostçasına ilişkilere girmiştir. Her ne kadar ABD’nin Irak’ı silahtan arındırma müdahalesinde destek olduysa, hava sahasını ABD uçaklarına açıtsa, bunu komşu devletlerle en önemlisi de Rusya’yla ilişkilerini bozmayacak şekilde yapmaya gayret etmiştir.

27-28 Haziran 2004’te NATO’nun İstanbul Zirvesinde, Kafkasya ve Orta Asya bölgesine özel önem vermiş, bölgede bulunan devletlerle işbirliğini daha da kuvvetlendirilmeyeceğinin önemi vurgulanmıştır. Bundan sonra Azerbaycan, NATO’yla uluslar arası terörizme karşı mücadele konusunda işbirliğini gücendirmiştir. Ayrıca Azerbaycan, NATO güçlerinin transit geçişi için toprak sahası da açmıştır.

2010 Haziranında ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Azerbaycan’a sefer esnasında İlham Aliyev’le görüşerek NATO uçaklarının Azerbaycan’dan Afganistan’a uçmaya devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev’le de görüşme gerçekleştiren Robert Gates, uluslar arası terörizm ve kaçakçılığa karşı mücadelede Azerbaycan’ın stratejik

²³⁷ Kamil Ağacan, (2003). “Genişleyen NATO ve Güney Kafkasya”, Stratejik Analiz, Temmuz, s. 88.

²³⁸ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s. 85.

önemi olduğunu ve sınır güvenliği de dâhil her alanda askeri ilişkilerin işbirliği içinde sürmesi gerektiğini ifade etmiştir.²³⁹

Sonuç olarak, 11 Eylül 2001 olaylarından sonra terörizme karşı tam destek veren Azerbaycan, uluslararası terörizme karşı ortak mücadele ve barışın tesisi için askerlerini Afganistan'la Irak'a göndermiştir. 2005 yıl sonrasında ABD-Azerbaycan askeri ilişkileri genellikle NATO çerçevesinde devam etmiş, 11 Eylül 2001'den ABD'ye hava sahasını açan Azerbaycan, 2005'ten itibaren ise NATO güçlerine toprak sahasını açmış ve Azerbaycan ABD ve NATO'yla askeri işbirliği içerisinde sürekli inkişaf ederek güçlendirilmiştir.

2.3.4. Azerbaycan Ekonomisinde ABD'nin Yeri ve Çıkarları

Ekonomik ilişkiler bir devletin diğer devletlerarasında yerini belirleyen önemli faktörlerdendir. Bu ilkelerin sağlam temeller üzerinde kurulması devletler açısından önem arz etmektedir. Coğrafi bakımdan elverişli olan Azerbaycan, büyük enerji tesisatları ve hammadde kaynaklarının zenginliği açısından birçok dünya devletlerinin özellikle ABD'nin ilgi alanında olmuştur. Bu bakımdan ABD'nin bölge politikası açısından Azerbaycan'la ilişkileri iyi tutmaya çalışmış ve ABD-Azerbaycan ekonomik ilişkilerinin gelişmesinin taraftarı olmuştur.²⁴⁰

ABD'nin Azerbaycan yönelik politikasında ekonomik çıkarları, petrolün işletilmesi ve uluslar arası pazara ihracı önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda Hazar petrolünün işletilmesi ve uluslar arası pazara ihracı söz konusu olmuştur. ABD dünya enerji arzının çeşitlendirilmesi amacıyla Hazar bölgesi petrollerinin işletilmesini amaçlamaktadır. Petrol arzının azalması veya petrol ihracının kesintiye uğraması dünya ekonomisini olumsuz etkilemekte olmuş bu bakımdan da, ABD ve diğer Batı devletlerinin bölgeye yönelik çıkarlarının hayati olduğunu'un gösterilmesi açısından önemli olmuştur.

²³⁹ Mardanov, a.g.t., s. 84.

²⁴⁰ Mardanov, a.g.t., s. 89.

ABD, enerji ihtiyacının %40'ını petrolden karşılamaktadır ki, bununda yarısını Basra Körfezinden ithal etmektedir. Dünyanın başka bölgelerinde petrol ithali 1970'lerde ABD'nin Basra körfezine bağımlılığını geçici olarak azatmışsa da ama tüketim artışıyla Körfez bağımlılığı kendini yeniden göstermiştir. ABD rezervinin azalması yabancı petrol bağımlılığını artırmış, bu bakımdan Hazar bölgesinde özellikle Azerbaycan petrol ve doğalgaz yataklarının işletilmesi ve geliştirilmesine katılmak isteyen ABD şirketlerini desteklemiştir. ABD yönetimi devletin uzun dönemli çıkarlarını göz önünde bulundurarak şirketlerinin Azerbaycan'da yerleşmelerine yardımcı olmayı kendisi için önemli bir görev saymıştır. Bunun için ABD Azerbaycan'a yönelik ekonomik politikasında özel sektörü desteklemeyi, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını ve ticareti artırmayı hedeflemiş, amaç, ABD'li şirketlerin rahat çalışa bilmeleri için politik ve hukuki zeminin oluşturulması, serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılması, petrol ve doğalgaz kaynaklarına rekabet girişimi ve serbest ticareti sağlamaktan ibaret olmuştur.²⁴¹ Böylece Azerbaycan Petrolü, ABD'nin Basra Körfezine bağımlılığını azaltma açısından önem arz etmiştir. Bu bakımdan, Kendi petrol stratejisine uygun olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklemiştir.²⁴² ABD'li şirketlerin, BTC petrol boru hattı projesinin aleyhine açıklamalarda bulunmalarına rağmen, projenin gerçekleşmesi için bölge devletlerine ve petrol şirketlerine yönelik girişimlerini sürdürmeye devam etmiştir.

ABD'nin Kafkasya'ya en önemlisi de Hazar bölgesine yönelik strateji hedeflerinin gerçekleşmesinde BTC petrol boru hattının hayata geçmesiydi. Projenin sonlanmasıyla ABD çıkarlarına uygun olarak bölge devletleri arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesi sağlanacak, petrol boru hattı üzerinde her hangi bir devletin etkisi olmayacak ve bölge sorunları giderilecektir. Ayrıca bu proje ile bölge devletlerinin Rusya ve İran'ın girmemesine de çalışılmaktaydı. BTC petrol boru hattı projesi yüksek maliyetli olmasına ve bu maliyeti karşılayacak petrolün bölgede bulunmaması ihtimali olsa da proje sonuna kadar ABD yönetimi tarafından

²⁴¹ Bilgin Erdoğan, (1999). "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", Mim Kemal Öke (ed.), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul, *Alfa Yayınları*, s. 236.

²⁴² John Wolf, (2008). "Kazakhstan International Oil and Gas Exposition", US Department of State, http://www.state.gov/policy_remarks/2002/021004_wolf_btccpipeline.html (Erişim Tarihi: 21.02.2014)

desteklenmiştir. Görüldüğü gibi ABD projesi ekonomik nedenlerden çok siyasi stratejik hedeflerden dolayı desteklemiştir.

Azerbaycan, projeyi desteklemek amacıyla bir “Sponsor Grup” oluşturmuştur. BP şirketi liderliğinde hareket eden “Sponsor Grup” üyeleri, “Ana İhraç Boru Hattı Katılımcıları” olarak da anılmaktadırlar.²⁴³ “Sponsor Grup” içerisindeki şirketler ve payları zaman içerisinde değişmiş olup ve belirlenen pay dağılımı aşağıdaki gibi olmuştur.

Tablo 6: Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı

BP Exploration (Caspian Sea) Ltd. (İngiltere)	% 34.76
SOCAR (Azerbaycan)	% 25.00
Unocal BTC Pipeline Ltd. (ABD)	% 8.90
Statoil BTC Caspian As (Norveç)	% 8.71
TPAO (Türkiye)	% 6.87
ENI (İtalya)	% 5.00
TotalFinaElf	% 5.00
Itochu Oil Exploration (Azerbaijan) Inc. (Japonya)	% 3.40
Delta-Hess (BTC) Ltd. (S.Arabistan-ABD)	% 2.36

Kaynak: Azerbaycan Statistika Komitesi, BTC, Bakı, 2002 Raporu. Safa Haeri, “The Islamic Republic The Biggest Loser On The BTC Project” Iran Press Service, http://www.iran-pressservice.com/articles_2004/Feb_04/btc_signed_5204.html (20.12.2013).

Görüldüğü gibi, Yüksek maliyete başa gelen proje ilk bakıştan ABD yönetimleri tarafından eleştirilerle karşılanırsa da ama sonunda ABD’nin stratejik hedefleri olunca ikna olmuşlardır.²⁴⁴ Ve sonunda 2002’de temeli atılan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, 2005’te tamamlanarak hizmete açılmıştır.

²⁴³ Cenk Pala, (2002). “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi’nin Hazar Bölgesi ve Türkiye Açısından Önemi”, METU, <http://www.ir.metu.edu.tr/conf2002/papers/pala.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.02.2014).

²⁴⁴ “Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Emperyalizm”, (2006). “<http://www.kurtulusonline.com/ekisayilar/byolunda3/bakuceyhan.html>” (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

Ekonominin diğer alanlarını da geliştirmek amacıyla ABD Azerbaycan'a Güvenlik, demokrasini geliştirme, ticaret ve tarım, eğitim alanı, sosyal ve insani yardım programları uygulamıştır.

Azerbaycan toprak bütünlüğünün sağlanması ve sınır güvenliğinin temin edilmesi amacıyla ABD yardımıda bulunmuş özellikle eğitime yönelik olan²⁴⁵ bu yardımlar "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten durdurulması sonrası daha da artmıştır. Bu programlar çerçevesinde, Avrupa Komutanlığındaki bir grup temsilci Bakü'ye gelerek Azerbaycan güvenlik konularını ele almış ayrıca Azerbaycan, Dışişleriyle Savunma Bakanlığı ve Milli meclisten seçilmiş bir grup, "Marshall" adlı merkezin güvenliğiyle ilgili açtığı kurslara gönderilmiştir.²⁴⁶

Demokrasiyi geliştirme programı çerçevesinde, ABD yönetimi Azerbaycan'da sivil toplum örgütlerinin oluşturulması ve çok partili sistemin güçlendirilmesini amaçlamıştır. Bunun için, ABD Uluslar arası Kalkınma Ajansı (*US Agency for International Development-USAID*), aracılığıyla Azerbaycan'da "Bölgedeki Sivil Toplum Örgütlerinin Öncüsü Kadınlardır" isimli proje gerçekleştirmiştir.²⁴⁷ ABD Ulusal Demokrasi Enstitüsü (*National Democracy Institute-NDI*) ve seçim sistemlerine göre oluşturulmuş uluslar arası fon gibi sivil toplum örgütleri, 2003'teki başkanlık seçimleri için Yüksek Seçim Kuruluna (YSK) teknik konularında yardım etmişlerdir.²⁴⁸ Bununla beraber USIAD, seçmenlerin ve adayların görevleri ile ilgili seminerler vermiş, seçimlerin demokratik şekilde gerçekleşmesi için birçok programlar uygulayarak YSK'na destek vermiştir. Ayrıca USAID Demokrasinin gelişmesi programı çerçevesinde Azerbaycan'ın sivil toplum örgütlerinin oluşturulmasına yönelik mali yardımlarda da bulunmuştur.

²⁴⁵ Eli Hesenov, (2003). "Azerbaycan Beynəlxalq Münasibetlər Sistemində", Journal of Qafqaz University, sayı 11, İlbahar, s. 56.

²⁴⁶ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı*, s. 97.

²⁴⁷ Mardanov, a.g.t., s. 94

²⁴⁸ Mardanov, a.g.t., s. 92

Ayrıca USTDA, Özel mülkiyeti desteklemek amacıyla doğal afetlere karşı tedbirlerin alınması ve Azerbaycan’da çevre kontrollüyle ilgili güvenlik sistemlerine oluşturulmasına yönelik projeler uygulamıştır.²⁴⁹ Aynı zamanda USTDA, Azerbaycan’daki petrol mamullerinin birlikte işletilmesi, kardioloji merkezlerinin inşası ve Hazar bölgesindeki Azerbaycan sektörünün araştırılması için krediler ayırmış, bir gurup işadami, ticaret yöntemlerini öğrenmek ve inşaat sektöründe uzmanların tecrübesinden faydalanmak amacıyla ABD’ye gönderilmiştir.

ABD yönetimi, Azerbaycan’da tarımın gelişmesi içinde çeşitli yardımlarda bulunmuş, özel tarım işletmeciliğinin gelişimine katkı sağlamak, tarım sektörünün gülcü bir şekilde gelişmesi amacıyla ilçelerde banka sisteminin oluşturulmasına yönelik krediler ayırmıştır.

İlişkilerde işbirliği döneminde Azerbaycan-ABD arasında eğitim alanındaki ilişkiler gelişme göstermiş, çok sayıda Azerbaycanlı öğrenci, ABD’nin çeşitli liselerinde ve üniversitelerinde burslu olarak öğrenim görmüşlerdir. Ayrıca Georgia eyaletinin okullarıyla Azerbaycan Petrol Akademisi arasında ilişkiler kurulmuş, çeşitli alanlarda işbirliği yapılmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan devlet liseleri ile Florida eyaletindeki okullar arasında öğrenci değişimi programı gerçekleştirilmiştir.

Sosyal ve İnsan Yardımları programları çerçevesinde ise, birçok yardımlarda bulunmuştur. ABD Tarım Bakanlığı, “Gelişim İçin Erzak” projesi kapsamında 96 tonluk erzak yardımında bulunmuştur. USİAD aracılığıyla mültecilere yönelik psikoloji tedavi, ekonomik durumun ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine aynı zamanda Azerbaycan’daki sosyal gelişim için Sermaye Fonunun oluşturulmasına yönelik mali yardımlarda bulunmuştur.

Bu dönemde ABD yönetimi, Hastaneler Arası Ortaklık projesi altında Azerbaycan’daki mültecilere tıbbi yardımda bulunmuşlardır. Ayrıca ABD’deki

²⁴⁹ Embassy of Azerbaijan, (2014). “US Agency Projects in Azerbaijan: USTDA”, http://www.ustda.gov/news/pressreleases/2014/MENAE/E/Azerbaijan/AzerbaijanAviationSafety_031214.asp (Erişim Tarihi: 12.12.2013)

hastanelerden *Baylor College of Medicine, Oregon Health Sciences University* ve *Virginia Common Health University* Azerbaycan'ın üç büyük devlet hastanesiyle işbirliği yapmıştır. Bununla beraber, ABD Savunma Bakanlığı, *United Methodist Committee on Relief, International Relief and Development, Eaton-Hap, Counterpart Consortium* ve *Heart to Heart* aracılığıyla Azerbaycan'a yirmi milyon dolarlık insani yardım göndermiştir.

SONUÇ

ABD pragmatist politikalar üreten ve izleyen bir devlettir. Kuruluşundan bu yana sürekli olarak çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, buna rağmen, izlemiş olduğu politikalarda tarafsız ve objektif davrandığı şeklinde algılamalar yaratmaya çalışmıştır. Uluslararası ilişkilerde yüksek ve alçak politika ayırımına giderek sert kuvvet kullanımı ve askeri güce vurgu yapan ABD tarih boyunca tek yanlı olarak hareket etmeyi tercih eden ve uluslararası kamuoyu ve hukuku kimi zaman hiçe sayan davranışlarıyla, dünyanın lider devleti olarak kalmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında dünya çapında hegemonyasını kabul ettiren ve “Yeni Dünya Düzeni” söylemi ile ortaya çıkan ABD, özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de meydana gelen terörist saldırılardan sonra hegemonyasını artırıcı daha yayılcı ve daha müdahaleci bir zemin yaratma şansı elde etmiştir. 11 Eylül olayları sonrasında George W. Bush döneminde, önce Irak ve ardından Afganistan’ı işgal eden ABD, her iki ülkede işgalin üzerinden yıllar geçmesine rağmen nihai sonuca ulaşamamıştır. Küresel terör ile mücadele çerçevesinde öne sürdüğü kanıtlar da yetersiz kalmış, Irakta kitle imha silahları bulunmamış ve bu olumsuzluklar timsalinde dünya çapında ABD üzerinde menfi imaj formallaşmıştır. Barack Obama, yeni umutlar ve farklı söylemlerle işbaşına gelerek, Amerika’nın 44. Başkanı olmuştur. Ancak onun döneminde ABD, diplomasisi başta olmak üzere, işbirlikleri ve karşılıklı bağımlılık söylemlerini öne çıkaran radikal farklılıklar yaşanması beklense de fakat gerektiğinde askeri güç kullanımına gitmekten çekinmeyen bir politika izleyeceğini vurgulamıştır. Demokrasi, özgürlüklerin iyileştirilmesi ve insan haklarını koruma politikası, daha az askeri ancak daha çok yumuşak güç içinde kurgulanan yollarla gerçekleştirilecektir. İçinde bulunduğu uluslararası ortam ve mevcut konjonktür de Amerika’nın şüphelerle beslenen pragmatist politikalarını sürdürmesine yol açmaktadır.

Genel olarak bu tez çalışmasında ana konusu ABD’nin Soğuk Savaş sonrasında Kafkasya’ya özellikle Azerbaycan’a yönelik politikası ve 11 Eylül 2001 terörist

saldırıları sonrasında ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasının temel faktörlerinin incelenmesi olmuştur.

ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasını belirleyen temel faktör, ekonomik çıkarları olmuştur. Bu bağlamda, ilginin odak noktası petrolün işletilmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılması konusu oluşturulmuştur. ABD özellikle, dünya enerji arzının artırılması ve Körfezdeki petrol yataklarıyla aynı anda Hazar petrollerinin de işletilmesi amaçlanmaktadır.

ABD'nin terörü kendi topraklarında hissetmesinden sonraki dönemde Azerbaycan'la ilişkiler gelişme göstermiştir. Özellikle Azerbaycan'ın uluslararası terörizmle mücadeleye tam destek vermesinin bunda etkisi büyük olmuştur. 11 Eylül'den sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası Ermenilerin çıkarlarına ters, ulusal çıkarıya uygun olmuştur. İki ülke arasında artan ekonomik ve politik ilişkilere rağmen Ermeni lobisi Azerbaycan aleyhine faaliyetlerini devam ettirmektedir. Etnik Ermeni çıkar gurupları ABD'nin politika belirlemesi üzerindeki etkisi 1990'li yılların başına göre azalmış ve ABD'nin Azerbaycan'daki ulusal, ticari ve güvenlik çıkarları daha geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır.

11 Eylül olaylarından sonra ABD'nin Azerbaycan politikasındaki en önemli değişiklik, uzun süre yürürlükte kalan 907 sayılı kararın yürürlüğünün senelik olarak durdurulması olmuştur. ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarında meydana gelen bir diğer önemli değişiklik, Washington'dan yapılan resmi açıklamalarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün daha fazla desteklenmesi olmuştur.

11 Eylül olaylarından sonra ortaya çıkan ve yeniden yapılandırmalar, 907 sayılı kararın yürürlüğünün durdurulmasında büyük etkenler olmuştur. Bu bağlamda, 11 Eylül'den sonra, Azerbaycan'ın artan jeostratejik önemi ve bu ülkede zaten var olan ABD'nin ekonomik çıkarları nedeniyle Bush Yönetimi Azerbaycan-ABD ilişkilerindeki bu son engelin kaldırılması için uygun bir zamanı değerlendirmiştir.

Bugüne kadar Azerbaycan, ABD ticari çıkarlarının ülkeye bağlanması için gerekenleri yapmış, ABD'deki diğer çıkar gurupları ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1990 yılına nazaran kamuoyunda ve yönetimdeki Azerbaycan ve Kafkas bölgesiyle ilgili anlayış büyük ölçüde değiştiği görülmektedir.

11 Eylül olaylarının ardından ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında da olumlu gelişmeler görülmüştür. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü her zamankinden daha fazla destekleyen ve Karabağ sorunun çözümüne yönelik görüşümler'ini artıran ABD Hükümeti, iki ülke ilişkilerini ciddi engel teşkil eden 907 sayılı kararın yürürlüğünü etnik Ermenilerin baskılarına rağmen durdurmuştur. Bu politikaları, ABD'ye uluslararası terörizme karşı mücadelede hem devlet nezdinde, hem de uluslararası arenada tam destek veren Azerbaycan'a bir tür ödül niteliği taşımıştır.

Azerbaycan ise son dönemde ABD ile işbirliğine girmesine rağmen, bölgedeki dengeleri de göz ardı etmeden ikili ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Azerbaycan'a yönelik yaptırımların kaldırılmasının ardından ABD'nin Azerbaycan'la askeri alanda ilişkileri gelişme göstermiştir. Teröre karşı özellikle, Irak Savaşı müdahalesinde Azerbaycan'ın ismi öne çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası Kafkasya'nın jeopolitik konumundan, Hazar petrolünün işletilmesi ve nakledilmesine bağlı ekonomik ve stratejik çıkarlardan kaynaklanmaktadır. Azerbaycan ise ABD'nin bölgedeki bu çıkarlarına yanıt vererek karşılaştığı ekonomik ve politik sorunların çözümünde, belirlediği öncelikli dış politika hedeflerinin hayata geçirilmesinde ABD'nin desteğini almaya amaçlamaktadır. Petrol anlaşmalarının da imzalanmasıyla, ABD'nin Azerbaycan'daki çıkarları büyük ölçüde temin edilmiştir.

Özellikle, şirketlerin ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı güvenliğinin sağlanması açısından ABD bölgedeki istikrarı ve refahı desteklemektedir. Girişimlere rağmen halen çözülmeyen Karabağ sorunu ve son dönemde savaşla ilgili demeçlerin yaygınlaşması, ABD'nin bu politikasının hayata geçirilmesini tehdit etmektedir.

Bununla ilgili olarak, ABD'nin barış sürecinde daha aktif rol alması beklenmektedir. Sorunun çözümü, bölgedeki işbirliğinin artırılmasına ve Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişimine önemli etkisi olacaktır.

EKLER

EK - I

ABD-Azerbaycan İlişkileri Hakkında Ortak Beyanat

1 Ağustos 1997'de Washington'da yapılan görüşmede Clinton ve Aliyev, politika, güvenlik, ekonomi ve ticaret alanlarında karşılıklı ilişkilerin sağlamlaştırılması ile ABD ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasında ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesinin önemi konusunda hem fikir oldular. Clinton ABD ve Azerbaycan arasında sıkı ilişkilerin bölgede barışın, istikrarın ve refahın sağlanması için gerekli olduğunu belirterek, ABD'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve demokratik gelişimini desteklediğini belirtti. Her iki devlet başkanı, Dağlık Karabağ sorununun hızla ve barış yoluyla çözümlenmesini desteklediklerini bildirdiler. Clinton açık bir şekilde, ABD'nin bu çatışmada adaletli ve uzun süreli barışın sağlanması amacıyla AGİT'in Minsk Grubu'nda Rusya ve Fransa ile ortaklaşa çalışma niyetinde olduğunu belirtti. Aliyev barış antlaşmasının en yakın bir tarihte yapılması amacıyla AGİT'in Minsk Grubu'nun ortak başkanlarının ileri sürdükleri teklifleri, müzakerelerin yoğunlaştırılması için esas olarak kabul etti. Her iki devlet başkanı sorunun çözümlenmesi AGİT'in Lizbon zirvesinin üç ilkesine dayandırılması konusunda hem fikirdirler. Her iki devlet başkanı ABD'nin Azerbaycan'a, esas olarak da sığınmacılara, göçmenlere ve ihtiyaç içinde olan kitlelere yapılacak insani yardımın olumlu sonuç vermesini dilediler. Başkanlar, Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı kararın ABD'yle Azerbaycan arasındaki işbirliği imkanlarını sınırlandırdığını ifade ettiler. Clinton 907 Sayılı kararın yürürlüğünün kesinlikle durdurulması gerektiğini vurgulamıştır.

Azerbaycan, demokrasi ve serbest Pazar ekonomisi yolunda ilerleyen bir devlet olarak kendi gelişmesinin önemli bir aşamasındadır. Clinton son yıllarda Azerbaycan'ın bağımsız bir devlet olarak güçlenmesinde, ekonomik reformları gerçekleştirmesinde ve dış politikasında başarıların elde edilmesinde H. Aliyev'in rolünün büyük olduğunu vurgulamıştır. Azerbaycan'ın ekonomik reform programlarına uyumu, dolayısıyla Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ile işbirliği sonucunda daha geniş ve hızlı bir özelleştirmeye ulaşmak için almış olduğu

kararlar, serbest Pazar ilişkilerine dayanan bir ekonomiye sağlıklı bir geçişin esasıdır. Her iki devlet başkanı da demokrasinin, ekonomik reformların ve insan haklarına uyulmasının, Azerbaycan'da sürekli istikrarın sağlanmasında önemli rol oynadığı konusunda hem fikir olduklarını açıklamışlardır.

Her iki başkan iki taraflı ticaretin ve yatırımların artmasıyla, genişleyen ekonomik ve ticari ilişkileri desteklemektedirler. Hazar Denizi'nin enerji rezervlerinin hızla gelişmesinin gerekliliğini vurgulayan Başkanlar, Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz rezervlerinin işletilmesi ve nakledilmesinde Amerikan petrol şirketlerinin geniş katılımını desteklemişlerdir. İki taraflı ticaret ilişkilerinin iyileştirilmesinin, iki devletin yakınlaşmasına büyük katkı sağladığı belirtilmiştir. Devlet başkanları enerji politikası ve ticaret sorunları hakkındaki resmi diyalogun başlatılmasını memnuniyetle karşıladıklarını belirttiler.

Avrupa-Asya ulaşım hattının Azerbaycan'ın ve bütün bölgenin ekonomik geleceği için taşıdığı hayati önemi konusunda aynı fikirde oldular. Devlet başkanları ABD ve Azerbaycan arasındaki iki taraflı yatırımlar hakkında anlaşmanın ve Eximbank ile projelerin teşviki sözleşmesinin imzalanmasını alkışladılar. ABD Azerbaycan'ın dünya ekonomisiyle bütünleşmesini, dolayısıyla yeni kabul edilen organlara uygulanan ticaret şartları dahilinde dünya ticaret teşkilatına üyelik için müracaatını desteklemektedir.

ABD, Azerbaycan'ın milli güvenliğinin sağlanmasında karşılaştığı zorlukları kabul edip Azerbaycan'ın yeni kurulan Avrupa güvenlik kurumlarına dolayısıyla NATO'nun Barış İçin Ortaklık ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne aktif bir şekilde katılımını kesinlikle desteklemektedir. Devlet başkanları 15 Mayıs 1997'de Avrupa'da konvansiyonel silahlar hakkındaki anlaşmanın sonuçlarından memnun olduklarını ifade ettiler ve bununla ilgili olan ABD-Azerbaycan ortak bildirisinin önemini onayladılar. Her iki ülke de 23 Temmuz 1997'de Viyana'da kabul edilmiş Avrupa'da konvansiyonel silahlar hakkındaki anlaşmanın esas unsurlarına ilişkin kararı ve kitle imha silahlar hakkında anlaşmanın uyarlanmasını ve katılımcı ülkelerin güvenliğinin sağlanmasını kabul ettiler.

Her iki devlet başkanı uluslararası terörizm, uyuşturucu madde kaçakçılığı, uluslararası suç ve kitle imha silahlarının yayılmasının güvenlik açısından yarattığı tehlikeleri görüştüler. 1997 Mart'ında güvenlik sahasında başlatılan ikili

diyalog yoluyla, güvenlik alanındaki işbirliğinin deliştirilmesine destek vermek için anlaştılar.

H. Aliyev ve B. Clinton iki ülke arasındaki ilişkilerin sağlamlaştırılması ve geliştirilmesi için parlamento, kültür, bilim ve eğitim konularında alışverişe, iki ülke halkaları arasındaki ilişkilerin oluşturulmasına destek verdiler.

Washington DC

1 Ağustos 1997

Azerbaycan Tarafından

Haydar Aliyev

ABD Tarafından

William J. Clinton

Kaynak: Eldar Namazov, Dilare Seyidzade, Fuad Axundov, Asef Hesenov, Birlikde Yeni Esre Doğru, Bakı, NUROL Neşriyyatı, 1998, s. 400. Haydar Aliyev, Müsteqilliyimiz Ebedidir, Ramiz Mehdiyev (der.), Bakı, Azərneşr, 2003, s. 225-228.

KAYNAKÇA

ABDULLAH, Şahin, (2004) Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, İstanbul, Truva Yayınları.

AÇIKALIN, Serpil, (2010) “Obama ve Ortadoğu”, USAK, <http://www.Usakgundem.com/yazar/1564/obamave-ortado%9Fu.html>. (Erişim Tarihi:11.05.2014).

AĞACAN, Kamil, (2003) “Genişleyen NATO ve Güney Kafkasya”, Stratejik Analiz.

AĞACAN, Kamil, (2003) “Rus Liberal İmparatorluk Stratejisi, Güney Kafkasya ve ABD”, Sayı 31, Kasım.

AĞACAN, Kamil, (2005) “ABD’nin Kafkasya Politikası”, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, Ed. Okan YESİLOT, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, Eylül.

AĞACAN, Kamil (Ed.), (2005) “ABD’nin Kafkasya Politikası”, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, Okan Yesilot, İstanbul, Kitabevi Yayınevi, Eylül.

AĞACAN, Kamil (Ed.), (2005) “ABD’nin Kafkasya Politikası”, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, Okan Yeşilot, İstanbul, Kitabevi Yayınevi, Eylül.

DAVUTOĞLU, Ahmet, Küresel Bunalım.

AKBAŞ, Zafer, (2011) “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”. *History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*

AKŞİN, Deniz, (2002) “Pax Americana’nın Prensipleri ve Amerikan Güvenlik Stratejisi: ABD’nin Emperyalist yüzü”, Stratejik Analiz, cilt 3, sayı 32, Aralık.

ALKAN, Haluk, (2013) Azerbaycan Paradoksu Azerbaycan’ın iç ve dış politikası USAK Yayınları.

AMBROSE, Stephen, Edward ve BRİNGLEY, David, Geoff, (1997) Rise to Globalism, 8. Baskı, U.S, Penguin Books.

ARAS, Damla, (2002) “Minareyi Çalan Kılıfını Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül”, Stratejik Analiz, cilt 3, sayı 24, Nisan.

ARI, Teyyar ve PİRİNÇÇİ, Ferhat, (2011) “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası”, Alternatif Politika, Cilt 3, Sayı 1.

ARI, Tayyar, (2000) Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika, İstanbul, ALFA Yayınevi, s. 274-275.

ARI, Tayyar, (2005) "ABD'de Lobiciliğin Dış Politikaya Etkisi ve Türk Lobisi", Avrasya Dosyası: Türkiye-ABD İlişkileri, Cilt 1, Sayı 2.

ARI, Tayyar, (2009) Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika, 4. Baskı, Bursa, MKM Yayınları.

ARI, Tayyar, (2011) Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 9. Baskı, Bursa, MKM Yayınları.

ARSLAN, Okan ve ARI, Selcuk, (2004) Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi? Ankara, Platin Yayınları.

ASLANLI, Araz ve HESENOV, İlham, (2005) Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası, Ankara, Platin Yayınları, s. 222-224.

ASLANLI, Araz, (2002) "ABD'de Adeletsizliğe Verilen Ara, 907 Sayılı Ek Madde'nin Uygulanmasının Durdurulması", Stratejik Analiz, cilt 2, sayı 21, Ocak.

ATAMAN, Muhittin ve GÖKCAN, Özkan, (2012) "Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası", Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt 7, Sayı 2.

ATAMAN, Muhittin, (2005) "United States of America", iç. Kemal İnat, Wolfgang Gieler ve Claudio Kullman (Der.), Foreign Policy of States: A Handbook on World Affairs, İstanbul, TASAM Yayınları.

ATAÖV, Türkkaya, (2004) 11 Eylül Terörle Savaş mı Bahane mi, İstanbul, Alkım Yayınevi.

ATEŞOĞLU, Güney, Nursin, (2002) "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı", Türkiye'nin Komsuları, Der. Mustafa TÜRKES, İlhan UZGEL, Ankara, İmge Kitabevi, Şubat.

AYDIN, Mustafa, (2003) "Amerika Dünyadan Ne İstiyor?, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası", Stradigma, no. 4, Mayıs, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_06.html (Erişim Tarihi: 13.01.2014)

AZİMLİ, Azer, (2001) Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000), Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, s. 166-167.

AZERBAIJAN International, (1993) “About Azerbaijan International Magazine”, <http://www.azer.com/aiweb/categories/aboutai/aboutai.html>. (Erişim Tarihi. 13.01.2014).

AZERİBALASI, (2013) “Kurultaylar”, 15 Ocak 2013, <http://www.azeribalasi.com/azerbaycan-185/kurultaylar-76697/> (Erişim Tarihi: 23.11.2013)

AZİMLİ, Elçin, “ABŞ-dakı Azerbaycan Diasporunda Ciddi Canlanma Hiss Olunur”, 525-ci Qazet, <http://www.525ci.com/2003/11/29/read.php?m=3&id=27> (Erişim Tarihi: 21.10.2013)

AZERBAYCAN, (1994) “Haydar Aliyev’in NATO Şurası’nın İclasında Çıxışı”, 10 Mayıs 1994.

AZERBAIJAN INTERNATIONAL, “US Congress, Section 907 of the Freedom Support Act”, http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_section907.html. (Erişim Tarihi:19.12.2013).

Azerbaijan, (2012) Richard L. Morningstar is the United States Ambassador to the Republic of Azerbaijan. U.S. Embassy Bakû, <http://azerbaijan.usembassy.gov/ambassador.html> (Erişim Tarihi:15.02.2014).

BAGHIROV, Husein, “Who Governs America?”, Azerbaijan International, http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_baghirov.html (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

BAĞCI, Hüseyin, (2004) “Türk Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler ve Yeni Parametreler”, Türk Dış Politikası, Der. İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın dağıtım.

BAL, İhsan ve LAÇİNER, Sedat, (2004) “Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye’nin İç Güvenliğine Yansımaları”, Türk Dış Politikası, Der, İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın dağıtım.

BEAMS, Nick, “21. Yüzyılda Amerikan Militarizminin Ekonomi Politigi”, World Socialist Web Site, <http://www.wsws.org/tr/2003/mar2003/nb-n01.shtml> (Erişim Tarihi: 23.02.2014)

BELASCO, Amy, (2011) The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11, Washington: Congressional Research Service.

BERKOK, İsmail, (1988) “Tarihte Kafkasya”, İstanbul.

BHATTY, Robin ve BRONSON, Rachel, (2000) “NATO’s Mixed Signals in the Caucasus and Central Asia”, *Survival*, Cilt 42, Sayı 3, Sonbahar.

Bibliographic Data, “<http://ssgdoc.bibliothek.uni-halle.de/vlib/ssgfi/infodata/002093.html>”(Erişim Tarihi.17.02.2014).

BREZEZINSKI, Zbigniev, (2001) “Bir Siyasal Savaş Planı”, *The Wall Street Journal*, 25 Eylül 2001, Derleyen Metin Sever, Ebru Kılıç, Düşmanını Arayan Savaş, İstanbul, Everest Yayınları.

BROWNBAC, Sam, (1996) “US Economic and Strategic Interests in the Caspian Sea Region, Policies and Implication”, *Caspian Crossroads*, vol.13, no.2, “<http://www.khazar.org/khazar/ntercenter/caspian/uswinterests.html>” (Erişim Tarihi: 29.11.2013).

CAFERSOY, Nazım, (2001) *Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası* (Haziran 1992-Haziran 1993), Ankara, ASAM Yayınları.

CAIRO, Egypt, Remarks by The President on a New Beginning, June 4, 2009. http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/. (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

COHEN, Ariel, (1997) “US Policy in the Caucasus and Central Asia”, *The Heritage Foundation*, C. XI, No 32, Temmuz.

CONDOLLEEZA, Rice, (2000) “Promoting the National Interest”, *Foreign Affairs*, Ocak/Şubat 2000, <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-ric/campaign-2000-promoting-the-national-interest>, (Erişim Tarihi:10,03.2014.)

CORNELL, Svante, (2005) “U.S. Engagement in the Caucasus: Changing Gear”, *Helsinki Monitor*, no. 2.

CROÏSSANT, Michael, “ABD’nin Transkafkasya Politikası”, *Zaman*, 01 Eylül 1998.

CENK, Pala, “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi’nin Hazar Bölgesi ve Türkiye Açısından Önemi”, METU, <http://www.ir.metu.edu.tr/conf2002/papers/pala.pdf> (Erişim Tarihi: 21.02.2014).

ÇAKMAK, Cenap, (2011) “Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite- Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası teori ve pratik”, 1 Baskı, Nobel Yayınevi.

ÇAM, Esat, (2000) *Çağdaş Devlet Sistemleri*, İstanbul, Der Yayınları.

ÇİFTÇİ, Kemal, (2009) Soğuk Savaş Sonrasında ABD, “Rıza”ya Dayalı "Hegemonya"dan "İmparatorluk" Düzenine Zkü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 10.

DAGE, David, (2004) Savaş Zayıflığı, 11 Eylül’ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi Yeni Tehditler Yeni Maskeler, Çev. Sinan Okan, İstanbul, Güncel Yayıncılık.

DAVUTOĞLU, Ahmet, (2002) Küresel Bunalım, İstanbul, Küre Yayınları.

DEMİR, Ali, Faik, (2003) Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya, İstanbul, Bağlam Yayınları.

DEVLET, Nadir, (2005) “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Siyaseti ve Türkiye’ye Etkileri” Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, Ed. Okan Yesilot, İstanbul, Kitabevi Yayınevi, Eylül.

DON, Snider, (1995) The National Security Strategy, Edition 2, March.

DİRÇLİŞ-XXI ESR, (2002) “ABŞ Prezidenti Corc Buş 907-ci Düzelişin Qüvvəsinin Dayandırılması Haqqında Səndələri İmzalamışdır”, Sayı 47, Ocak, 2002.

EFEGİL, Ertan, (2000) “Washington’un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye”, Avrasya Dosyası, ABD Özel, Cilt 6, Sayı 2.

EFEGİL, Ertan, (2008) “Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 8, Bahar. Elips Kitap.

EOLF, John, (2002) “Kazakhstan International Oil and Gas Exposition”, US Department of State, http://www.state.gov/policy_remarks/2002/021004_wolf_btccpipeline.html (Erişim Tarihi: 04.01.2014).

ERDOĞAN, Bilgin, (1999) “ABD’nin Orta Asya Siyaseti”, Mim Kemal Öke (ed.), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul, Alfa Yayınları.

ERHAN, Çağrı, (2001) “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 56, Sayı 4.

EMBASSY of Azerbaijan, (2014) “US Agency Projects in Azerbaijan USTDA”, http://www.ustda.gov/news/pressreleases/2014/MENAE/Azerbaijan/AzerbaijanAviationSafety_031214.asp (Erişim Tarihi: 30.04.2014)

ELNUR Cemilli; MÜRTEZA, Hasanoğlu ve DENİZ, Saraç, (2001) Güney Kafkasya’da ABD Politikası, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

FINDIKLI, Ferda, (2002) Lobcilik, ABD ve AB Uygulamaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FOREIGN Policy Editörleri, (2000) “Clinton’un Dış Politikası”, Foreign Policy Türkiye Baskısı, Kasım-Aralık.

GAYER, Georgi, (1995) “Immigrant Power in a Cultural Vacuum”, The Washington Times.

GEZİCİ, Aytekin, (2009) Barack Obama Türkiye Konusmaları, İstanbul, Karakutu Yayınları.

GERNAN Marshall Fund of the United States, (2008) http://www.gmfus.org/trends/doc/2008_english_key.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2014)

GÖKALP, Yavuz, Yıldız, (1998) “Kafkas Toplumlarının Siyasi ve Ekonomik Yapıları ve Gelişmeleriyle Bunlar Üzerinde Güç ve Rekabet Mücadeleleri ve Türkiye’nin İzlemesi, Öngörülen Politikalar ve Etkinlikler”, Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye’nin Önemi, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.

GÖKŞE, Orhan, (2004) “Terörizm Çağında Düşman İmajları – Düşman İmajlarının Savaş Müdahale ve Diğer Aksiyon ve Reaksiyon Açısından Önemi”, Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü, Ed. Konya, Orhan Gökçe, Uğur Demiray, Çizgi Kitapevi.

GULUZADE, Vefa, (2002) “907-nin Leğvi ABŞ-a da Lazımdır”, Bizim Esr, 21 Aralık 2002.

GÜLYÜZ, Mustafa, (2003) “Amerikan Bütçesinde Kopan Fırtına”, Anlayış, cilt 1, sayı 1.

GÜNAL, Altuğ, (2009) “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-M15.pdf> (Erişim Tarihi: 01.01.2014)

GÜNTEKİN, Sümer, (2008) “Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü”, Cilt 5, Sayı 19, Ankara, Uluslararası İlişkiler Dergisi.

GÜRSES, Emin, (1999) “Türkiye Kafkasya’da Rusya’yı Görmezden Gelmemeli”, Nokta, 14-20 Mart.

GÜRSES, Emin, (2001) “Kafkasya’da Uluslararası Rekabet”, Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel, Cilt 7, Sayı 1, İlk Bahar, s. 250-273.

HALATÇI, Ülkü, Ulusoy, (2011) “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan operasyonu’nun Bir Değerlendirmesi” 11 Eylül Sonrası Ortadoğu, Ankara, USAK Yayınları.

HAMDİ, Ahmet, Topal, (2004) Uluslar arası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, Ankara, Beta Yayınevi.

HASAN, Bülent, Kahraman, (2002) “11Eylül: Post Modern Dönemin Bitişi”, Sahibini Arayan Barış, Der. Mas is Kürkçügil, İstanbul, Everest Yayınları.

HASAN, Köni, (2007) Amerika’nın uluslar arası politikası, İstanbul, Ekim Yayınları.

HUSEYNOV, Tabib, (2003) “Amerikan Dış Politikasının Etkilenmesi, Ulusal Çıkarlar Karşısında Etnik Çıkarlar”, Stradigma, http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_04.html (Erişim Tarihi:19.12.2013).

Hürriyet, (2002) “Aliyev, ABD daha cesur olmalı”, 5 Temmuz 2002

HESENOV, Eli, (2003) “Azerbaycan Beynälxälq Münasibetler Sisteminde”, Journal of Qafqaz University, sayı 11, İlkbahar.

Historical, Background, <http://www.azembassy.com.my/about/history.htm> (Erişim Tarihi: 21.03.2014)

HOAGLAND, Jim, (1993) “Security in the Neighborhood is the New Mission”, International HeraldTribune, Octobre.

İBRAHİMLİ, Haleddin, (2001) “Azerbaycan Diasporası, Mevcut Durum ve Geleceği Konusunda Bazı Notlar”, Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel), Cilt 7, sayı 1, İlkbahar.

İNTERNET Haber, “ABD Başkanı 2. kez Obama seçildi” <http://www.internethaber.com/obama-secim-abd-sonuc-barack-abd-secimleri-mitt-romney-secildi--474472h.htm> (Erişim Tarihi: 04.06.2014)

İLHAN, Suat, (1998) Jeopolitik Duyarlılık, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

JOHN, Judis and RUY, Teixeira, (2007) “Back to the Future: The Re-emergence of the Emerging Democratic Majority, ” The American Prospect, Vol. 18, No. 7 July-August.

JOHN, Dickerson, (2002) “A Man with a Mandate”, Time, 16 December 2002.

JOSEPH, Nye, (1992) What New World Order? Foreign Affairs, Sayı 71, Şubat.

KALIN, İbrahim, (2010) US-Turkish Relations under Obama: Promise, Challenge and Opportunity in the 21st Century, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, March, Vol. 12, No. 1.

KANDEMİR, Eyyub, (2011) ABD Başkanları G.W. Bush ve B. Obama Dönemlerinde Yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S.Walt'un İttifak Teorisi Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, Kasım.

KANGAS, Roger, (2002) "The US Perspective on the Turkic Republics, From Economics to Geopolitics", Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin ert, Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Haarlem, SOTA Yayınları.

KANGAS, Roger, (2002) "The US Perspective on the Turkic Republics: From Economics to Geopolitics", Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri, Haarlem, SOTA Yayınları.

KARABAYRAM, Fırat, (2012) Rusya Federasyonuunun Güney Kafkasya Politikası, Lalezar Kitapevi Yayınları.

KARAGÜL, İbrahim, (2005) Hristiyan Siyonistler – Kutsal Savaş ve İslam Dünyası Yüzyıllık Kuşatma, İstanbul, Fide Yayınları.

KARAGÜL, Soner, (2003) "20. Yüzyılda Ermeni Diasporası ve Faaliyetleri", Düünden Bugüne Türk- Ermeni İlişkileri, İdris Bal, Mustafa Çufalı (der.), Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s.576-582.

KEGGLY, Charles ve EUGENE, Witthopf, (1996) American Foreign Policy, Pattern and Process, Boston, Bedford, St. Martin's.

KIZILKAPLAN, Barkın, (2009) "Obama, Değişim ve Yeni Dünya'da Türkiye Analizi", Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=382:obama-degisim-ve-yeni-dunyada-turkiye-analizi&catid=98:analizler-abd&Itemid=135(Erişim Tarihi:12.09.2013)

KÖNİ, Hasan, (2003) "Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi", Stratejik Analiz, Sayı 54, Haziran.

KÖSEBALABAN, Hasan, (2002) "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", 2023 Dergisi, Sayı 2, Kasım.

KREY, Patrick, (2009) "Foreign Policy Advice for Obama: Non-Interventionism!" Şubat, Political Class Dismissed Blog, <http://politicalclassdismissed.com/?p=3877> (Erişim Tarihi: 24.11.2013).

KURTBAĞ, Ömer, (2010) Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası, Ankara, USAK Yayınları.

LAÇINER, Sedat ve CELALİFER, Ekinçi, Arzu, (2011) 11 Eylül Sonrası Ortadoğu, USAK Yayınları.

LEE, Jesse, (2009) "International Law is Not an Empty Promise", The White House Blog, <http://www.whitehouse.gov/blog/2009.09.24/international-law-not-empty-promise> (Erişim Tarihi: 28.03.2014)

LEFFLER, Melvin, (2004) "Bush'un Dış Politikası", Foreign Policy, Türkiye Baskısı, Ekim.

LÜTEM, Ömer, (2002) "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, sayı 4.

MANİSALI, Erol, (2012) "AGT, Kafkasya ve Avrasya", Manisalı, Yeni Dünya Düzeninde Batı ve Türkiye.

MARSHALL, Gordon, (1999) Sosyoloji Sözlüğü, Ankara, Bilim Sanat Yayınları.

MARDANOV, Samir, (2012). Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycanda ABD Algısı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MEARSHEİMER, John ve WALT, Stephen, (2006) The Israel Lobby, London Review of Books, Vol. 28, No. 6, March.

MEMMEDOV, Xaqan, (2002) "Soyuq Müharibe'den Sonra Beynelxalq Münaqişeler Fonunda Amerika-Azerbaycan Münasibetleri", Dirçeliş-XXI Esr, sayı 58, Dekabr, s. 148-149.

MERT, Okan, (2004) Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

MORGAN, Rhenshal, (2006) I. (Çev. Günes AYAS ve Bora AL_OGLU) Amerikan Yalanları, 11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması, İstanbul, Salyangoz Yayınları.

MORGENTHAU, Hans, (1970) Uluslararası Politika, Güç ve Barış Mücadelesi, Cilt 1, çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği.

MURPHY, Sean, (2002) “Terrorist Attacks on World Trade Center and Pentagon”, The American Journal of International Law, Vol. 96, No. 1. Jan.

MÜTERCİMLER, Erol, (1993) Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi.

NASSİBLİ, Nasib, (2000) “Azerbaijan’s Geopolitics and Oil Pipeline Issue”, Perceptions, Cilt 4, Sayı 4, Ocak.

NORTH, Gary, (2002) “Şaşırtan Yolcu Listeleri”, Reality Check, 12 Ekim 2001, 11 Eylül’ün Gizli Bağlantıları Kayıp Halka, Der. Halil Dalmaz, Ankara, Kim Yayınları.

NUSSBAUM, Bruce, (2002) “Foreign Policy: Bush is Half Right”, Business Week, 10 July.

Obama’s Speech in Cairo, June 4, 2009, www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html (Erişim Tarihi: 03.01.2014)

OGAN, Sinan ve AĞACAN, Kamil, (2001) “Güney Kafkasya’da Yeniden Baslayan veya Bitmeyen Soguk Savas”, Stratejik Analiz, Cilt 2, Sayı 13, Mayıs.

ORUCOV, Hidayet, (1996) “Mühacir Heyatımız: Gerçeklikler, Problemler”, Azerbaycan.

ÖÇALAN, Gökhan, (2014) Soğuk Savaş Sonrası ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri, Şubat 20, 2014, <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/soguk-savas-sonrasi-abd-ulusal-guvenlik-stratejileri/> (Erişim Tarihi: 24.03.2014)

ÖĞÜT, Kaan, “Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun, Avrasya’da Güç Dengeleri, Petrol-Doğalgaz”, Sayı 31, Aydınlanma 1923 Dergisi, [http:// www. Aydinlanma 1923.org/sayı/31/31-07.html](http://www.Aydinlanma1923.org/sayı/31/31-07.html)(Erişim Tarihi: 22.01.2014).

ÖZENSEL, Ertan, (1999) “Tarihin Sonuna Geciken Türkiye”, Tarihin Sonu Mu? Der, Mustafa Aydın, Ertan Özensel, 2 Baskı, Ankara, Vadi Yayınları.

ÖZER, Ahmet, (2005) 11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme, Ankara, Elips Kitap.

ÖZŞAHİN, Cüneyt, (2003) “11 Eylül Sonrası Yeniden Yapılandırılan Kavramlar ve Irak Müdahalesi: Mitler ve Gerçekler”, Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar, sayı. 40, Bahar.

PARLA, Taha, (2002) “11 Eylül Yeni Bir Şey mi?”, Sahibini Arayan Barış, Der. Masis Kürkçügil, İstanbul, Everest Yayınları.

PRİNÇÇİ, Ferha, (2011) “Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar, Retorik ve Uygulama”, Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik, Ed. Cenap Çakmak vd, Ankara, Nobel Yayınları.

PURSAT, Fırat, (2005) “Hazar Bölgesi’nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarısı”, Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz, Ed. Osman Metin Öztürk, Yalçın SARIKAYA, Ankara, Platin Yayınevi, s. 148-149.

REMARKS by President Obama To The Turkish Parliament http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament/ (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

REMARKS by The President on a New Beginning http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/. (Erişim Tarihi: 02.01.2014)

REMARKS OF ANTHONY LAKE, (1993) "From Containment to Enlargement" Johns Hopkins University School of Advanced International Studies Washington, D.C. September 21, 1993 <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>, (Erişim Tarihi: 23.01.2014)

ROBERT, Kagan, (2007) “Obama the Interventionist”, The Washington Post, Nisan,29,2007,<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/04/27/AR2007042702027.html>, (Erişim Tarihi: 24.01.2014)

RONALD, Hrebenar ve Ruth, Scott, (1990) Interest Group Politics in America, 2. Basım, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.

FREEDOM Support Act, (1999) (Enrolled Bill (Sent to President)) <http://www.fas.org/terrorism/at/docs/s2532-102-sec907.htm>, (Erişim Tarihi: 12.02.2014)

SAYIN, Ümit, (2006) Küresel Terörün Perde Arkası, Gizli Örgütler, 11 Eylül ve Büyük Ortadoğu Projesi, İstanbul, Neden Kitap Yayıncılık.

SCHMITT, Mark, (2007) “The Thirty-Year Itch,”The American Prospect, Vol. 18, No. 7 July-August.

SİYASET, Ekonomi, Toplum ve Araştırmalar Vakfı, (2009) ‘Obama Dönemi Türk Amerikan İlişkileri’, SETA Analiz, Sayı 8, Nisan 2009.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, (1989) Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul, Filiz Kitabevi.

SÜMER, Gültekin, (2008) “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 19.

ŞAHİN, Haluk, (2001) “21nci Yüzyılın İlk Savaşı”, Radikal, 12 Eylül 2001, 11 Eylül Bir Saldırının Yankıları, Haz, Tamer Erdoğan, Bedirhan Toprak, Cem Akaş, Fatma Canpolat, Ali Ece, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

TALBOTT, Strobe, “U.S. Policy Toward the Caucasus”, U.S. Department of State,

TARNOFF, Curt, (2002) “The Former Soviet Union and U.S. Foreign assistance”, Congressional Research Service (CRS) Issue Brief for Congress order Code IB95077, 7 Ocak.

TAŞTEMİR, Tekin, (2005) Türkiye’nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

TATÜ, Michel, “La Doctrine Bush”, Geoscopie, <http://www.geoscopie.com/themes/t345bushstra.html> (Erişim Tarihi: 21.03.2014).

TEHRAN TİMES, (2004) “Kime Yaradığına Bakmalı”, Tehran Times, 15 Eylül 2001, 11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu, Der, Mustafa Erdem Sakıncı, Ankara, Ütopya Yayınevi.

THE WASHINGTON POST, 17 Ekim 2001, <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/prsr/2003/27664.htm>, (Erişim Tarihi: 21.02.2014).

The Washington Times, (2003) 26 February, s.4.

The Freedom Support Act Public Law 102-511 October 24, 1992, <http://www.fas.org/nuke/control/ctr/docs/s2532.html> (Erişim Tarihi: 29.04.2014)

The Washington Times (Special Report: Azerbaijan), 29 November 2001. Azerbaijan, April 1999. Azerbaijan Müellimi, 24 Fevral-1 Mart 2000.

THE WHITE HOUSE Office of the Press Secretary, Cairo University

The White House, National Security Strategy of the United States, Mart 1990. http://bushlibrary.tamu.edu/research/pdfs/national_security_strategy_90.pdf

The White House, Office of the Press Secretary, Cairo University Cairo, Egypt, Remarks by The President on a New Beginning, June 4, 2009. http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/. (Erişim Tarihi: 02.04.2014)

The White House, President George Bush, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/georgehwBush>. (Erişim Tarihi: 03.04.2014)

The White House, Remarks By The President To The United Nations General Assembly, September 23, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly (Erişim Tarihi: 30.12.2014)

TREVORB, McCrisken, American Exceptionalism, <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Exceptionalism.html>, (Erişim Tarihi: 20.04.2014).

TUNÇ, Hakan, (2004) Amerika'nın Irak Savaşı, İstanbul, Harmoni Yayınları.

TÜRKMEN, Füsün, (2005) "ABD'nin Dış Politikası Devamlılık ve Değişim", Doğu Batı, Cilt 8, Sayı 32.

U.S. Ban on Aid to Azerbaijan (Section 907) How It Started in 1992 and Why It Should be Lifted, Azerbaijan International [Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html](http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html)

(Erişim Tarihi: 29.04.2014)

U.S. Embassy of Baku, (2003) "Beynəlxalq Terrorizmə Qarşı", "<http://www.usembassybaku.org/pas/globalterraz.html>" (Erişim Tarihi: 13.12.2013).

U.S. Department of State, (2004) "US Assistance to Armenia-Fiscal Year 2003", Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/29484.html>. (Erişim Tarihi: 19.12.2013).

U.S. Department of State, (2002) "U.S. Assistance to Armenia-Fiscal Year 2002", Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington DC, 6 June 2002, <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11027.html> (Erişim Tarihi: 23.03.2014).

U.S. Ban on Aid to Azerbaijan (Section 907) How It Started in 1992 and Why It Should be Lifted, Azerbaijan International [Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html](http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html) (Erişim Tarihi: 29.04.2014)

Wikipedi,özgüransiklopedihttp://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_%C3%87e%C3%A7en_Sava%C5%9F%C4%B1, (Erişim Tarihi: 21.12.2013)

WALL, Tim, “Bush Administration Uses Economic Levers to Encourage Anti-Terrorism Cooperation”, Eurasia Insight, “<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav102201c.shtml>” (Erişim Tarihi: 25.12.2013).

WALT, Stephen, (1987) *The Origins of Alliances*. New York, Cornell University Press.

WALTER, Russel, Mead ve SPECIAL, Providence, (2002) “*Amerikan Foreign Policy and How It Changed the World*”, New York, Routledge.

WHITE House, (2002) “Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020128-20.html>. (Erişim Tarihi:13.02.2014)

WHITE House, (2002) “The National Security Strategy of the United States of America”, Washington DC, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html> (Erişim Tarihi:12.01.2014)

WHITE HOUSE, (2002) “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, Washington DC, <http://georgewbush.whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html> (Erişim Tarihi:23.01.2014)

WHITE House (2002), “The National Security Strategy of the United States of America”, Washington DC, “<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>” (Erişim Tarihi:20.03.2014).

YAMAN, <http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=300&ln=TR> (Erişim Tarihi: 01.01.2014)

YAPICI, Utku, (2004) *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya*, İstanbul, Otopsi Yayınları.

YILDIZOĞLU, Ergin, (2004) “Al Birini Vur Ötekine...”, *Cumhuriyet*, 20 Eylül 2004.

YILMAZ, Mehmet, (2002) “ABD’nin Yeni Stratejisi Kaos mu Vaat Ediyor”, *Zaman*, 01 Ekim 2002.

YILMAZ, Türel, (2006) “ABD’nin Yeni Muhafazakâr Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye,” iç. Çınar Özen ve Hakan Taşdemir (Der.), Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye, Ankara, Odak Yayınları.

ZAMAN, “ABD Bütçesi 1,3 Trilyon Dolar Açık Verdi”, 15 Eylül 2010, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1027709&title=abd-butcesi-13-trilyon-dolar-acik-verdi> (Erişim Tarihi: 30.03.2014)